

Besteforeldrenes rolle i de første årene av barnebarnas liv

*En studie av besteforeldreskap i forhold til
småbarnsfamiliers hverdagsliv*

Renate Birkeli

Masteroppgave i sosiologi

Vår 2011

Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi

Samfunnsvitenskapelig fakultet

UNIVERSITETET I OSLO

Innsamling og tilrettelegging av data er utført av Norsk Institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA).

Nova er ikke ansvarlig for de empiriske analysene som er utført eller for fortolkninger av resultatene.

© Renate Birkeli

År: 2011

Tittel: Besteforeldrenes rolle i de første årene av barnebarnas liv

Forfatter: Renate Birkeli

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: Reprosentralen, Universitetet i Oslo

Sammendrag

Denne oppgaven handler om besteforeldrenes rolle i småbarnsfamiliens hverdagsliv, og hva slags forventninger barnets foreldre har til barnets besteforeldre. I tillegg tar jeg for meg endringer i nære relasjoner ved å se på det sosiale nettverket rundt barnet: Hvilken betydning legger foreldrene besteforeldrene i forhold til barnehagebarn og personale, og hva slags type relasjon har besteforeldrene til barnebarnet?

Problemstillingen studeres på grunnlag av en intervjurunde med et utvalg bestående av tretten familier fra Oslo og to tettsteder på Østlandet, alle med barn i tre-fireårs alder. Datamaterialet som studien bygger på er kvalitative intervjuer med foreldrene til barnet. Intervjuene er gjennomført av NOVA og tilhører prosjektet *Barns omsorgskarrierer: Barnehagen som ledd i en omsorgskjede for barn opp til 3 års alder*. Hovedtemaet for intervjuene var hvordan småbarnsfamilier legger opp omsorgsløpet fra barnet er født fram til det er tre-fire år. Foreldrene ble intervjuet tre ganger. Intervjuene jeg benytter meg av er det tredje intervjuet av familiene.

Datamaterialet er foreldrenes fortellinger om barnets hverdagsliv. Her inngår også fortellinger om personer som er viktige i barnets liv. I tillegg har foreldrene fylt ut nettverkskart for barnet. Foreldrenes fortellinger analyseres ut i fra rolleteori og forventninger til besteforeldrerollen. De fleste foreldrene vil gjerne at besteforeldrene skal være delaktige i barnebarnets liv. I de familiene der besteforeldrene har liten kontakt med familien, kommer det hos noen frem et tydelig savn etter mer kontakt, både for barnebarnets del og for hjelp i hverdagen som ved barnepass.

Resultater av analysen viser tre ulike typer besteforeldreroller: ”supre”, ”nære” og ”distanserte” besteforeldre. Jeg diskuterer inndelingen i forhold til tidligere typologiseringer av besteforeldre. Det er stor forskjell på hvordan besteforeldre utfører sin rolle som besteforeldre, og det er også forskjeller blant besteforeldrene: mormor er oftere i en nære relasjon til barnet og familien i forhold til de andre besteforeldrene. Dette stemmer overens med tidligere forskning. I tillegg skiller bestefedrene seg ut ved å være mer tilstedeværende enn tidligere forskning har vist (se Evenshaug, Hjordemaal og Hallen 2004).

Barnebarn-besteforeldrerelasjonen blir diskutert i forhold til Giddens (1992) begrep om ”rene relasjoner” og besteforeldrenes praktiske innsats i forhold til barnebarnet.

I det siste analysekapittelet ser jeg på familien og barnets nettverk. Jeg analyserer barnehagepersonalets plassering på nettverkskartet i forhold til besteforeldrene. Dette gir grunnlag for å diskutere forholdet mellom familieband og det offentlige.

Avslutningsvis oppsummerer jeg hovedfunnene og presenterer tilslutt noen forslag til videre forskning på feltet.

Forord

En stor takk til min veileder, Tove Thagaard! Takk for din positive innstilling og all støtte underveis i form av råd, oppmuntring og konkrete tilbakemeldinger, og takk for at du fortsatte som veileder selv etter at du hatt sluttet i din stilling.

En stor takk gis også til Martin og Nina for råd og tips underveis i oppgaven og for oppmuntrende støtte.

Nå kan du puste lettet ut mamma, oppgaven er levert!

Oslo, mai 2011

Renate Birkeli

Innholdsfortegnelse

Sammendrag	III
Forord.....	V
Innholdsfortegnelse	VII
Kapittel 1: Innledning	1
1.1 Hvorfor besteforeldre? - Samfunnsmessig relevans	2
1.2 Hvorfor besteforeldre? - Sosiologisk relevans	3
1.3 Problemstilling.....	5
1.4 Oppgavens oppbygning og struktur.....	6
Kapittel 2: Tidligere forskning og teoretiske perspektiver.....	7
2.1 Utvikling i faglitteraturen	7
2.2 Forskningen i Norge	9
2.3 Roller og forventninger	11
2.3.1 Å tre inn i en ny rolle	12
2.4 Bestemor versus bestefar	14
2.5 Besteforeldrerollen	16
2.6 Besteforeldrerollen – tre ulike typologier.....	17
2.6.1 Neugarten og Weinstein – fra morosøker til distanserte besteforeldre	18
2.6.2 Cherlin og Furstenberg – fra aktive til uengasjerte besteforeldre	20
2.6.3 Gauthier – fra foreldremedhjelpere til passive besteforeldre	21
2.7 Besteforeldrerollen – en ”ren relasjon” mellom barnebarn og besteforeldre?	23
2.8 Det sosiale nettverk og nære relasjoner	25
2.8.1 Definisjon av sosiale nettverk	25
2.8.2 Primærrelasjoner og de signifikante andre	25
2.8.3 Barnehagebarn og barnehagepersonell som signifikante andre	26
2.8.4 Nettverkskart	28
2.8.5 Defamilisering eller familisering?.....	29
2.9 Oppsummering	29
Kapittel 3: Metode.....	31
3.1 NOVAs prosjekt	31
3.2 Utvalget	31

3.3	Intervjuene	32
3.4	Transkribering	35
3.5	Bearbeidelse og analyse av datamaterialet	36
3.6	Nærhet og distanse.....	38
3.7	Etikk i forskningsarbeidet.....	40
3.8	Familiene	41
3.8.1	Fordelingen av besteforeldrene i datamaterialet	43
Kapittel 4: Forventninger til besteforeldrerollen		45
4.1	Hva bør besteforeldre gjøre for barnebarna og deres foreldre?.....	45
4.2	Deltakende og aktive besteforeldre	46
4.3	Kontakt og engasjement på eget initiativ	47
4.4	Hvor mye er ”passe med kontakt”?	49
4.5	”Ikke-innblandingsnormen”	51
4.6	Ulike forventninger til bestefedre i forhold til bestemødre?	52
4.7	Foreldrenes formidlende rolle	54
4.8	Oppsummering	55
Kapittel 5: Ulike typer besteforeldre		57
5.1	De ulike besteforeldretypene	58
5.2	Type I – ”Superbesteforeldrene”	59
5.2.1	To eksempelfamilier.....	60
5.2.2	Karakteristikk og aktiviteter.....	62
5.3	Type II - De nære besteforeldrene	64
5.3.1	To eksempelfamilier.....	65
5.3.2	Karakteristikk og aktiviteter.....	66
5.4	Type III - De distanserte besteforeldrene	68
5.4.1	To eksempelfamilier.....	69
5.4.2	Lite kontakt	70
5.5	Besteforeldre-barnebarn – en ”ren relasjon” eller praktisk nytte?	72
5.6	Oppsummering	74
Kapittel 6: Familiens og barnets nettverk.....		75
6.1	Barnehagens plass i småbarnsfamiliens hverdagsliv	75
6.2	Barnehagen versus familien.....	76
6.3	Barnehagepersonalets plassering på nettverkskartet	77

6.3.1	Barnehagepersonalet som betydningsfulle personer for barnet	78
6.3.2	Barnehagen som et sted å lære	80
6.3.3	Negative erfaringer med barnehagen	81
6.3.4	Barnehagen er mer enn barnepass	83
6.4	Defamilisering eller familisering?	84
6.5	Oppsummering	86
Kapittel 7: Avslutning		89
7.1	Høye forventninger til besteforeldrene?	89
7.2	Besteforeldrerollen – hvordan utføres den?.....	90
7.3	Barnehagen og barnehagepersonalets betydning.....	91
7.4	Videre forskning	92
Litteraturliste.....		95

1 Innledning

I forbindelse med den annonserte eldrebølgen har fokuset i mediene¹ vært på utfordringene den medfører: jo lenger de eldre lever, jo mer finansiering fra velferdsstaten kreves. Eldre mennesker som ressurspersoner blir sjelden nevnt, og de ulike rollene de innehar blir ofte oversett. En rolle mange eldre har er besteforeldrerollen, og den rollen er viktig, ikke bare for de eldre, men også for deres egne barn og barnebarn. Hjelp og støtte i hverdagslivet kan være av stor betydning for familier, og da kanskje spesielt for familier med små barn. Råd og tips kan være en uvurderlig støtte for førstegangsforeldre, og i tillegg er det mange småbarnsfamilier som sliter med å få tiden til å strekke til i hverdagen. ”Tidsklemma” er et velkjent begrep for de fleste, og har blitt mye brukt i skriftlige medier i de senere år. Det kan diskuteres hvorvidt foreldre har dårligere tid nå enn tidligere, men med både mor og far i arbeid, kreves det likevel koordinering i forhold til levering og henting i barnehage, handling og andre praktiske gjøremål. Dette kan oppleves som hektisk for barnefamilier, spesielt hvis foreldrene i tillegg har lang reisevei til jobben. Da kan besteforeldre være en nyttig ressurs og en viktig støtte for familien.

Ellingsæter (2004:146/155) mener begrepene ”tidskrise” eller ”tidsklemme” ”bygger på bestemte familiemodeller og antagelser om barns behov”, og at ”god tid” blir sett på som den viktigste betingelsen for å skape gode foreldre og god barndom. For mange foreldre er besteforeldre en viktig del av en god barndom. Kontakt og fellesskap med venner eller familie i det daglige gir, ifølge Wetlesen (2000:211), en ”visshet om og trygghet for at noen vil være der når det trengs”. Å vite at besteforeldrene er der ved behov kan være en trygghet både for foreldre og barnebarn. Videre påpeker Wetlesen (2000:213) følgende: ”Småbarnsfasen er en periode hvor båndene mellom generasjonene intensiveres. Et nytt medlem skal introduseres til familien, og nye relasjoner og roller som besteforeldre, tanter og onkler skal utformes og gis et innhold”. Relasjonene besteforeldre-barnebarn og besteforeldre-foreldre er spesielt interessant fordi besteforeldrenes barn har fått sin egen familie, og forventningen til relasjonene mellom generasjonene er trolig høyere enn det er på tvers av generasjoner. Besteforeldre kan være en ressurs for familiene, men det kan også være utfordrende hvis forventningene til foreldrene og besteforeldrene ikke samsvarer.

¹ Se for eksempel SSB: <http://www.ssb.no/ssp/utg/200401/01/>, Aftenposten: <http://www.aftenposten.no/helse/article3299259.ece>, E24 <http://e24.no/makro-og-politikk/eldreboelgen-skyller-over-dem/3271385> <http://www.aftenposten.no/helse/article3299259.ece>, E24 <http://e24.no/makro-og-politikk/eldreboelgen-skyller-over-dem/3271385>.

Temaet i denne oppgaven er hvordan besteforeldre inngår i de første årene av barnebarns liv. Problemstillingen dreier seg om hva slags kontakt barnebarna har med sine besteforeldre, analysert ved hjelp av intervju med barnas foreldre. Fokus vil være hvordan foreldrene til barna forteller om barnas besteforeldre og hvordan en utfører besteforeldrerollen. Hvilke sosiale normer ligger bak fortellingene og forventningene familiene har til besteforeldrene? I tillegg vil jeg se på det sosiale nettverket til småbarnsfamiliene.

NOVA² har hatt gående et prosjekt som heter *Barns omsorgskarrierer: Barnehagen som ledd i en omsorgskjede for barn opp til 3 års alder*, ledet av Agnes Andenæs³, førsteamanuensis psykologisk institutt, Universitetet i Oslo. Under dette tilhører delprosjektet *Omsorgskarrierer og dagligliv for barn under 3 år*⁴ der NOVA ser på ”hvordan foreldre ordner omsorgen for barna sine i samspill med andre omsorgsgivere, arbeidslivet og barna selv, og hva slags dagligliv dette blir for de små barna” (<http://www.nova.no>). Min oppgave sorterer under *Omsorgskarrierer og dagligliv for barn under 3 år*, og datamaterialet er hentet fra dette prosjektet.

1.1 Hvorfor besteforeldre? - Samfunnsmessig relevans

Ifølge Smith (1991:1) blir cirka 70 prosent av middelaldrende og eldre mennesker besteforeldre. Tar en utgangspunkt i at gjennomsnittsalderen for å bli besteforelder i den vestlige verden er cirka 50 år for kvinner og litt eldre for menn, vil det si at en er besteforeldre i cirka en tredjedel av livet om en lever i 75 år. Dette stemmer overens med tall Hagestad (2004:1) fant i NorLAG-studien⁵: 40 prosent av mennene og 50 prosent av kvinnene som ble intervjuet hadde barnebarn, og gjennomsnittsalderen for når de ble besteforeldre var henholdsvis 51 år for menn og 48 år for kvinner. Smith (1990:1) påpeker at det å være besteforelder dermed blir en viktig del av ens liv, både for personlig erfaring og for den rollen en har overfor andre. Ifølge Hagestad (2004:1) ”har det ofte blitt pekt på at det knapt finnes noen besteforeldrerolle i dagens samfunn. Det blir sagt at den eneste forventning det er enighet om, er hva besteforeldre ikke skal gjøre- nemlig blande seg bort i hvordan barnebarna oppdras”. Likevel fant hun i denne studien stor enighet i foreldrenes oppfatning om hva

² NOVA - Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.

³ Daværende forsker ved NOVA.

⁴ Prosjektet er nå avsluttet.

⁵ NorLAG – *Den norske studien av livsløp, aldring og generasjon*. Dataene som er brukt her er fra første runde datainnsamling som ble gjort i 2002.-2003. 2741 menn og 2875 kvinner i alderen 40-79 ble intervjuet.

besteforeldre bør gjøre i forhold til småbarnsforeldre og barnebarna⁶. Det er derfor interessant å se på besteforeldrerollen i lys av småbarnsforeldres fortellinger om hva besteforeldrene bidrar med, hvordan foreldrene snakker om barnets besteforeldre, og hva slags forventninger til besteforeldre som kommer frem i fortellingene. Besteforeldrene kan være en viktig ressurs for barnefamilien ved å bistå foreldrene i hverdagen. Besteforeldrenes betydning for småbarnsfamilien er også viktig i samfunnsmessig sammenheng. Et viktig fokus i samfunnet har vært, og er fremdeles, de økonomiske og praktiske utfordringene for velferdsstaten knyttet til den kommende eldrebølgen. Det kan være viktig å få frem hvilken rolle den eldre generasjonen har i familien, og hva slags støtte de både gir og kan bidra med til sine barn og sine barnebarn.

1.2 Hvorfor besteforeldre? - Sosiologisk relevans

Temaet ”besteforeldre” har ikke fått mye fokus innen forskningen. Før 1980-tallet var det generelt lite forskning om besteforeldre, og i en analyse av publikasjoner som nevner besteforeldre eller barnebarn via bibliografiske kilder, fant Smith (1990) kun 31 publikasjoner før 1980. I Norge er det noen få forskere som har skrevet om besteforeldre: Evenshaug, Hjordemaal og Hallen (2003, 2004) og Evenshaug (2002) har skrevet en del om temaet innenfor pedagogikk, mens Hagestad (1991, 2006a,b) og Hagestad og Herlofson (2009a,b,c) er de som har skrevet mest om besteforeldre innenfor sosiologi. Likevel er forskningen liten på dette feltet sammenlignet med forskningen om kjernefamilien, og det er dermed et stort potensial for flere studier om besteforeldre fra et sosiologisk standpunkt.

Hagestad (1991) påpeker i sin studie *Familiers Alders- og Generasjonsstruktur* at Norge gjennomgikk dramatiske endringer i forhold til befolkningens alderssammensetning i det forrige århundre: ”Den demografiske utviklingen har gjort oss til et aldrende samfunn, med en økende andel gamle og færre barn og ungdom” (Hagestad 1991:5). Synkende fødselstall og økt levealder har forårsaket dette (Hagestad 1991:14). Med økt levealder vil det si at en også eventuelt er besteforelder i en lenger periode av livet. Både Hagestad (1991) og Gautun (1990) har i tidligere kvantitative studier utfordret ideene om at moderne besteforeldre ikke har tid til sine barnebarn, og at det er lite kontakt mellom generasjonene. Gautun (1990:65) fant gjennom sin hovedoppgave i sosiologi, *Eldre kvinner som ressurspersoner for voksne*

⁶ Dette vil jeg komme nærmere inn på i teorikapittelet.

barn med foreldreforpliktelser. En studie av solidaritet mellom generasjoner, at eldre kvinner er en viktig ressurs for sine barn og deres familier, både når det gjelder praktisk, økonomisk og følelsesmessig støtte. Nyere studier (Hagestad 2006a, Hagestad og Herlofson 2009a) viser også at besteforeldre ser barnebarna sine med jevne mellomrom, og at barnebarna og familien spiller en viktig rolle i besteforeldrenes liv.

Bengtson (2001) påpeker viktigheten av flergenerasjonelle relasjoner innenfor familien i det 21. århundre. Demografiske endringer (blant annet) har ført til at generasjonene lever sammen over en lenger periode enn hva de har gjort tidligere (Bengtson 2001:6). Dagens besteforeldre lever lenge sammen med sine barn og barnebarn, og det vil være sosiologisk interessant å se på hvordan relasjonene mellom foreldre og besteforeldre fungerer i samspill og hvilken rolle besteforeldrene har. Når et par får barn endres ikke bare deres roller ved at de blir foreldre, mens også deres foreldre får nye roller som besteforeldre, og samspillet mellom generasjonene får en annen dimensjon enn tidligere. Hvilke forventninger barnets foreldre og besteforeldre har til besteforeldrerollen vil påvirke både samspillet mellom foreldre og besteforeldre, og rollen som besteforeldre.

I tillegg er fenomenet ”bestefar” interessant. Kvinnen har lenge vært det ”andre kjønn”⁷ – det vil si underordnet mannen (Widerberg 2005:596). Fram til 1970-tallet var det mannen som stort sett var objektet i samfunnsforskning, og kvinnen ble vurdert i forhold til mannen (Widerberg 2005). Ser en på besteforeldreforskningen til nå er det derimot kvinnen som er i fokus. Det er først og fremst bestemor som har kommet i søkelyset, mens bestefar er blitt tilsidesatt. Det er ikke dermed sagt at bestefedre ikke er engasjerte i familien. Forsker Per Erik Solem ved NOVA sier i NRK-programmet PULS ”Selvopptatte pensjonister?”⁸ at pensjonister er engasjert i barnebarna sine og videre at:

”Det gjelder ikke minst bestefedrene. Noen bestefedre er mer oppglødd over barnebarna enn de var i sine egne barn. Det kan skyldes at når menn blir eldre får de mer tilgang til omsorgsimpulsene sine. Og at kvinner kanskje får mer tilgang til sin selvhevdelse, sin evne til å stå på sine saker. Kjønnene blir mer lik hverandre. Kjønnssrollemønsteret blir mindre tydelig.”

Dette er i samsvar med hva Evenshaug, Hallen og Hjordemaal (2004) fant i sin undersøkelse om *Kjønnsforskjeller i forholdet besteforeldre-foreldre-barnebarn*, der de belyser kjønnsforskjellene gjennom spørsmål om kontakt og tilknytning mellom barnebarn og

⁷ Se Simone de Beauvoir (1949) ”Det annet kjønn” og debatter innenfor kjønnsforskningen.

⁸ Se <http://www1.nrk.no/nett-tv/indeks/80696>, 04.12.06.

besteforeldre. De kom frem til at bestefarrollen har endret seg mer i retning av bestemorrollen (Evenshaug, Hallen og Hjardemaal 2004:22). Kjeldstad og Lappegård (2010:70) fant i sin undersøkelse om likestilling at utdanning og kvinnens yrkesaktivitet er viktige faktorer som har betydning for hvorvidt samboende par har positive holdninger til likestilling og hvorvidt dette gjennomføres: Høy utdanning og heltidsarbeid for kvinner fører til mer likestilling i hjemmet. Dette kan dermed påvirke hvem av besteforeldrene som hjelper barnefamilien mest. Kjeldstad og Lappegård (2010:70-71) fant også at alder er en påvirkningsfaktor i forhold til likestilling: for eldre par er det mindre samsvar mellom holdninger til likestilling og praksis i hjemmet. Dette resultatet er i overensstemmelse med forskning om besteforeldre: Det er fremdeles bestemor som hjelper til mest hos barnefamiliene (Evenshaug, Hallen og Hjardemaal 2004, Hagestad og Herlofson 2009a,b). Mange av dagens besteforeldre er i en relasjon der den tradisjonelle likestillingen fremdeles rår, og dette vil også gjenspeiles i hvordan de utfører sine roller som bestemor og bestefar.

Det kan være verdt å nevne at flere av de tidligere undersøkelsene går mest på tilknytning og støtte emosjonelt, men det er ikke dermed sagt at bestefedre ikke gjør en innsats for familien. Tinsley og Parke (1987:271) fant i sin studie at bestemødre ga mer emosjonell støtte, mens bestefedrene heller hjalp til med praktiske ting. Dermed blir dagens fokus på bestefedre sett i lys av ”bestemor-praksis”, og den praktiske hjelpen bestefedre bidrar med kan bli oversett.

1.3 Problemstilling

Det er mange interessante aspekter ved temaet besteforeldre, og jeg vil her se nærmere på hvordan besteforeldre inngår i de første årene av barnas liv, og hvordan besteforeldrene utformer sitt besteforeldreskap.

Fokuset vil være besteforeldrenes forhold til barnebarnet⁹ sett gjennom foreldrenes fortelling, og jeg vil se på hvordan forventninger til besteforeldrene kommer til syne i fortellingene. Jeg vil ta for meg både fellestrekk og variasjoner i besteforeldreskap, hvordan kontakten er mellom småbarnsfamiliene og besteforeldrene, og studere besteforeldreskapet i forhold til resten av familiens sosiale nettverk. Problemstillingen studeres på grunnlag av foreldrenes beskrivelse av besteforeldrene og blir som følger:

⁹ Besteforeldrene kan ha flere barnebarn, men jeg mener her det barnebarnet som det har blitt intervjuet om og vil fokusere på dette barnets rolle for besteforeldrene.

- *Hvordan inngår besteforeldre i barnebarnas liv?*

Problemstillingen utformes som tre spørsmål:

- Hvilke forventninger har barnas foreldre til sine egne foreldres besteforeldrerolle?
- Hvordan utfører besteforeldrene sine besteforeldreroller?
- Hvilken betydning tillegger foreldre barnehagepersonalet, og hvordan vurderer foreldrene betydningen av barnehagepersonalet i forhold til besteforeldrene?

1.4 Oppgavens oppbygning og struktur

Oppgaven består i alt av syv kapitler, inkludert dette innledningskapittelet. I innledningskapittelet har jeg gjort rede for samfunnsmessig og sosiologisk relevans, samt problemstilling og underordnede forskningsspørsmål. I kapittel 2 tar jeg for meg utviklingen i faglitteraturen, forskningen på besteforeldre i Norge, samt de teoretiske perspektivene som tas i bruk i oppgaven, herunder roller og forventninger, typologisering og nettverksteori. I kapittel 3 redegjør jeg for prosjektet denne oppgaven hører innunder, utvalget, datamaterialet, analysearbeidet og etiske utfordringer. Kapittel 4, 5 og 6 er analysekapitler der jeg tar for meg henholdsvis forventninger til besteforeldrerollen, hvordan besteforeldrerollen utføres og det sosiale nettverket rundt familien. Avslutningsvis, i kapittel 7, reflekterer jeg over de ulike forventningene til besteforeldrerollen, de forskjellige typer av besteforeldrerollen og hva slags støtte besteforeldrene i mitt materiale er for småbarnsfamiliene i forhold til det sosiale nettverket. I tillegg kommer jeg med ideer til videre forskning.

2 Tidligere forskning og teoretiske perspektiver

2.1 Utvikling i faglitteraturen

Andenæs (2002) beskriver i sin artikkel ”Når det selvfølgelig faller bort: Om besteforeldreskapet i utsatte familier” kort utviklingen av den samfunnsvitenskapelige faglitteraturen om besteforeldre fra 1930-årene og utover. Besteforeldre ble tidligere sett på som et problem i forhold til oppdragelsen av barnebarna, forskerne mente besteforeldre hadde en uheldig innflytelse på barnebarna (Andenæs 2002:134-135). Vollmer (1937 i Andenæs 2002:135), en av datidens forskere, mente besteforeldre, og da spesielt mormor, ikke var egnet til å passe på og oppdra sine barnebarn. Istedenfor burde en beskytte barnet mot denne forstyrrende faktoren som han anså en mormor for å være (Vollmer i Andenæs 2002:135). Han skriver følgende: ”Enhver barnelege vil ha oppdaget at bestemødre utøver på en overmåte ondsinnet innflytelse på sine barnebarn” (Vollmer 1937 i Andenæs 2002:135). Parson og Bales (1955:128) sier det er ”svært viktig at de som står for sosialiseringen ikke selv er for opptatt av sine familiebånd”. Andenæs (2002:135) mener Parsons og Bal (1955) betrakter det som umodent å måtte henvende seg til sine foreldre for hjelp, en må greie den nye rollen på egen hånd.

Frem til slutten av 1950-tallet vedvarte den negative vurderingen av besteforeldrerollen i faglitteraturen, men noen tiår senere oppstod en helt annen holdning som istedenfor bygger på ideen om besteforeldre som ressurs for barnefamilie og noe positivt for barnebarna. Andenæs (2002:136) påpeker flere faktorer som kan ha forårsaket denne endringen: Med økt levealder ble det etter hvert flere som ble besteforeldre, og de var besteforeldre i en lenger periode av livet. De kulturelle forestillingene om hvordan en så på besteforeldre ble også endret; besteforeldrene ble ikke lenger sett på som gammeldags. Samtidig begynte psykologer å interessere seg for det sosiale nettverket utover kjernefamilien til barnet, og dermed ble også besteforeldrene trukket inn i det psykologiske fagfeltet (Andenæs 2002:136). Her hadde det vært interessant å vite om de personene som begynte å trekke besteforeldre inn i bildet også selv var besteforeldre. Livsstadiet forskerne selv var i på denne tiden kan ha påvirket deres interesser og videre forskningsarbeid.

Til tross for den negative vurderingen var det også noen som anerkjente bestemødrenes funksjon som hjelpere for familier i tider med krig og etterkrigskriser: Hjordemaal (2002:256) trekker frem von Hentig (1946) og Frazier (1939) som en av de tidligste sosiologiske bidragsyterne på feltet på 40-tallet. Von Hentig (1946) fokuserte på afroamerikanske¹⁰ bestemødres betydning i etterkrigstidens kriser med skilsmisser, desertering og husmangel. Bestemødrene var den trygge havnen for barn og barnebarn (von Hentig 1946:391). Besteforeldre, eller bestemødre i hovedsak ettersom det var de forskerne fokuserte på, ble anerkjent for å ha en viktig funksjon innad i familien. Mens de afroamerikanske bestemødrene og også indianerbestemødre nøt respekt blant yngre generasjoner, var det, ifølge von Hentig, (1946) annerledes for den ”hvite rase”:

”The respectful awe which surrounds the Indian and the Negro grandmother is reward and incentive. The grandmother of the white race has been, in contrast, the first victim of the disintegrating family. Immigrants leave her behind. The native-born children would think of the old people still more old-fashioned, out of place, and a laughing-stock rather than their foreign-born parents” (von Hentig 1946:392).

De ”hvite” bestemødrene hadde ikke den samme respekten innad i familien som de afroamerikanske og ble offer for oppløsning av familien. Likevel, når familien blir utsatt for kriser som død, skilsmisser og migrasjon, er det bestemor som redder familien: ”She assumes – temporarily at least – a vital role in the life of the family, a primitive, but effective mechanism of group survival” (von Hentig 1946:392).

Utover på 60- og 70-tallet ble fokuset endret fra familienes funksjoner til en mer samspillsorientert tenkning. Til da hadde Parsons’ teori om den strukturelt isolerte kjernefamilien stått sterkt, men nå ble kartleggingen av funksjon satt til side til fordel for en dypere forståelse av besteforeldrerollens innhold og mening (Hjordemaal 2002:257). Interessen for besteforeldreforskning økte gradvis, og et av de viktigste bidragene kom fra Neugarten og Weinstein i 1964: De samlet data med det formål å generere istedenfor å teste hypoteser, og de genererte hypoteser om ulike psykologiske og sosiale dimensjoner av besteforeldrerollen (Neugarten og Weinstein 1964:200). Neugarten og Weinstein (1964) var påvirket av Chicagoskolens symbolsk interaksjonistiske orientering, samt det økende fokuset på livsløpsutviklingen (Szinovác 1998:5).

¹⁰ I artiklene brukes det engelske ordet ”negro” og jeg velger her å oversette det til ”afroamerikansk”.

Studien til Neugarten og Weinstein (1964) var forholdsvis liten, kun 70 sett med besteforeldre. På 1980-tallet gjennomførte Cherlin og Furstenberg (1985) en større undersøkelse der besteforeldrene hadde eldre barnebarn enn de i Neugarten og Weinsteins (1964) undersøkelse. Jeg vil utdype begge disse studiene litt senere i dette kapittelet.

2.2 Forskningen i Norge

I de senere årene har forskningen på besteforeldre økt i omfang også i Norge. Hallen, Hjordemaal og Evenshaug (se for eksempel Evenshaug, Hallen og Hjordemaal 2003, 2004) representerer den pedagogiske delen. De har blant annet skrevet boken ”Besteforeldreskapet i familiepedagogisk perspektiv” (2003). I tillegg har de skrevet flere artikler, og Evenshaug har opprettet en egen nettside for besteforeldre: www.besteforeldre.no. Internettsiden er ment som en informasjonsside for besteforeldre. Den inneholder både veiledning, råd og tips, lov og rett, aktivitetstips og forskning om besteforeldre. Med flere skilsmisses og ”mine, dine og våre barn”-familier kan det etter hvert bli behov for mer veiledning og råd som er lett tilgjengelig om hvordan besteforeldre skal forholde seg til de ulike familiesituasjonene, og hvordan de best kan bidra med hjelp og støtte for sine barn og barnebarn.

Gautuns (1990) hovedoppgave *Eldre kvinner som ressurspersoner for voksne barn med foreldreforpliktelser* bygger på data fra Hagestads (1991) studie *Familiers Alders- og Generasjonsstruktur*. Hagestad benyttet seg av en undersøkelse foretatt i 1988, tall fra Statistisk Sentralbyrå, samt noe materiale basert på Folketellingen 1970. Gautun (1990:65) fant at voksne barn med foreldreforpliktelser, som hadde mødre med yrkeserfaring, ville be om både praktisk og økonomisk hjelp i større grad enn de som hadde en mor uten yrkeserfaring. Hun fant også at mødre med yrkeserfaring opplevdes som en større støtte i deres foreldrerolle (Gautun 1990:73). Forskjellen i å ville be om hjelp fra mødre med og uten yrkeserfaring viste seg å være størst når det gjaldt å låne penger og hjelp til innkjøp. Gautun (1990:63) antar at det å be mor om hjelp når hun tjener egne penger er lettere enn hvis hun ikke tjener penger. Det ble ikke spurt om hjelp til barnepass i denne undersøkelsen.

Hagestad har i flere år studert et aldrende samfunns betydning for familiestruktur og livsløp. I de senere år har hun studert belastninger og hjelp i familier med tre generasjoner. Hennes

prosjekt ”Besteforeldre og barns oppvekstvilkår: Et tregenerasjonsperspektiv”¹¹ fra 2006, viser at de fleste norske barn i dag har besteforeldre som er tilgjengelige. Blant barn i alderen ti til tolv år har 40 prosent alle fire besteforeldrene i live. Videre finner Hagestad (2006b:1) følgende:

- Nesten halvparten av barna i undersøkelsen har besteforeldre innen en mils avstand.
- En tredjedel ser minst en av besteforeldrene ukentlig, en tredjedel månedlig, og den siste tredjedelen ser besteforeldrene sine et par ganger i året.
- Bestemødre har mer komplekse og intense bånd til barnebarna enn bestefedre, spesielt mormor står sentralt. Hvilket kjønn barnebarnet har er av mindre betydning.
- Ifølge flertallet av barna er besteforeldre noen som har tid til dem og som setter pris på dem. ”Snill og god” er et kjennetegn på besteforeldre.
- Det er enighet, både hos foreldre og besteforeldre, om at besteforeldre bør delta i aktiviteter med barnebarn, være tilgjengelig for barnebarna i kriser og kunne støtte egne barn i oppdragelsen ved å hjelpe og oppmuntre.

Det siste punktet kan på en måte definere hva som kjennetegner en ”god” besteforelder: aktiv med barnebarna, tilgjengelig og støttende. Samtidig er det foreldrenes, eller besteforeldrenes egne barn, som setter noen av kriteriene for hva de synes er en ”god” besteforelder. Dette igjen styres av samfunnets normer som har endret seg mye de siste hundre årene: Tidligere var bestemor synonymt med å sitte i gyngestolen i kroken og bare være i bakgrunnen, mens i dagens vestlige samfunn forventes det kanskje mer engasjement og tid.

I senere tid har Hagestad og medforfatter Katharina Herlofson kommet med flere artikler om besteforeldre i forbindelse med ulike forskningsprosjekter ved NOVA, der iblant *Dagens besteforeldre. Småbarnsfamiliens støttespillere* (2009a), *Besteforeldreroller i endring: Gyngestol, golf eller generasjonsressurs?* (2009b) og *Moderne besteforeldre: Velferdsstatens heimevern?* (2009c). Alle tre artiklene bygger på materiale fra LOGG¹² - Studien av livsløp, generasjon og kjønn, en nasjonal undersøkelse fra 2007 gjennomført av Statistisk Sentralbyrå

¹¹ Se Hagestads prosjektpresentasjon på <http://www.nova.no/id/217.0>.

¹² LOGG – Lifecourse, generation and gender. LOGG 2007 er en nasjonal undersøkelse gjennomført av Statistisk sentralbyrå og forskningsinstituttet NOVA. Undersøkelsen består av den internasjonale studien Generations and Gender Survey (GGS) og andre runde av den norske studien Livsløp, aldring og generasjon (NorLAG).

og forskningsinstituttet NOVA. Et hovedpoeng som går igjen i artiklene er at halvparten av småbarnsforeldre får hjelp av egne foreldre til barnepass, men det er bestemødre som stiller mest opp. I LOGG-materialet ble respondentene med barn under elleve år spurt om de fikk hjelp av egne foreldre med pass av barnet, og nesten halvparten svarte ja på dette. Den som hjalp mest var bestemor¹³. Svarene ga også tydelig uttrykk for at bestefar¹⁴ hjelper til med barnepass når bestemor hjelper, mens bestemødrene stiller opp i langt større grad uavhengig av hva bestefedrene gjør (2009a:93). Hagestad og Herlofson (2009a:93) mener besteforeldre i Norden representerer en ”reservetropp, et slags heimevern, som er klar til å rykke ut når det er nødvendig”. Elder og Conger (2000 i Hagestad 2006a:325) har derimot beskrevet besteforeldre som sosialt overflødige i velfungerende familier der foreldrene fremdeles holder sammen. Hagestad (2006a:325) er uenig i dette og argumenterer som følgende: ”what makes them well-functioning is the sense that they have potential back-up from an older generation-the grandparents.” Hagestad og Herlofsons (2009a) syn har dermed visse likheter med von Hentigs (1946) fremstilling av bestemødre i etterkrigstiden (se punkt 2.1). Selv om omstendighetene er ganske forskjellige, har ikke bestemødrenes ”beredskap” for familien endret seg. De har en funksjon som kommer til syne når det er behov for det.

2.3 Roller og forventninger

Det å bli besteforeldre er en spesiell opplevelse for mange. Noen kan ha sett frem til det lenge, mens for andre kan det komme som en overraskelse. Uansett er det en ny sosial rolle som en blir tilegnet. Jeg vil her begynne med en definisjon av roller og videre se på noen teoretiske perspektiver.

”En rolle kan defineres som summen av de normer og forventninger som knytter seg til en bestemt oppgave eller stilling i samfunnet” (Store Norske Leksikon). En rolle kan beskrive både status og hva slags atferd som er forventet av rollen (George 1993:354). Rolleteori forklarer dermed ”atferd som resultat av de forventninger som stilles til en aktør når han innehar en bestemt rolle” (Schiefløe 1990:3). Se for eksempel på morsrollen: Samfunnet har forventninger til hvordan morsrollen utføres, og det er normer og regler som skal følges for at en skal oppfattes som en god mor. Hvis en ikke oppfyller kravene til morsrollen kan en i

¹³ Både mormor og farmor.

¹⁴ Både morfar og farfar.

verste fall bli fratatt barnet. En vil da fremdeles være mor i ordets biologiske betydning, men en har ikke levd opp til de reglene og forventningene samfunnet har til en ”god” mor.

Det finnes mange ulike sosiale roller, og i løpet av en dag opplever de fleste av oss å være i flere ulike roller. En mor er ikke ”bare” en mor, hun kan også være hustru, datter, kollega, sjef, venninne og bestemor. Hvor en selv er i livet påvirker de ulike rollene en innehar, og hva en rolle innebærer kan variere fra person til person. Foreldrene og besteforeldrene til et barn kan ha ulike forventninger og tanker om besteforeldrerollen og hva den skal innebære. Det kan oppstå konflikter mellom partene om forventningene ikke samsvarer. Å bli besteforeldre for første gang innebærer en overgang fra det å inneha en rolle til to roller overfor sine barn. Rollene som foreldre og besteforeldre kan komme i konflikt med hverandre, ved at det er ulike forventninger til rollene fra samme person: et voksent barn kan forvente trøst og støtte fra sine foreldre, samtidig som det ikke vil ha for mange råd og meninger om hvordan oppdra sitt eget barn. Det kan være en fin balansegang for besteforeldre mellom å bry seg og ikke blande seg for mye.

Hvordan besteforeldre takler overgangen til sin nye rolle er, ifølge Kivett (1998), avhengig av de normative forventninger knyttet til rollen og observasjon av andre besteforeldre i deres rolle. Det å ha andre i sin omgangskrets som også er besteforeldre kan gjøre overgangen lettere ved at en da har sett hvordan andre takler situasjonen og rollen (Kivett 1998:133).

2.3.1 Å tre inn i en ny rolle

Overgangen fra en rolle til en annen har ulik effekt på mennesker. Hva slags vilkår overgangen skjer under, og hvilke ressurser et individ har tilgjengelig, spiller en rolle for hvordan overgangen blir (George 1993:357). ”Transitions, or life changes or events, are key elements shaping the structure, function, and quality of the grandparent role” (Kivett 1998:131). Det å bli besteforelder er en overgang fra et stadie i livet til et annet, og en trer inn i en ny rolle.

Det er ulike måter å se på overgangen fra en rolle til en annen. Stressteori fokuserer på å identifisere faktorene som moderer hva slags påvirkning livshendelsene har på en persons velvære (George 1993:357). Kivett (1998:133) gir følgende eksempel: ”Grandparents might be expected to be marginally involved in the role if they were experiencing poor health and the loss of peer support complicated by financial difficulties”. Ifølge stressteorien kan det å ha

dårlig økonomi være en faktor som påvirker hvordan en opplever det å bli besteforelder. Å ikke ha råd til å hjelpe sine barn og barnebarn med materielle goder eller støtte når det trengs, kan for noen være stressende. Det vil således påvirke ens velvære og måten en utfører besteforeldrerollen. Forventningene til besteforeldrenes deltakelse kan dermed bli minsket ved ulike hendelser eller situasjoner som gir stress i hverdagen.

Livsløpsperspektivet derimot, fokuserer på overganger i forhold til alder og hvordan sosiale og historiske kontekster former liv (Kivett 1998:133). Kivett (1998:133) forklarer det på denne måten: "Grandparents whose cohort values an active and companionate relationship with grandchildren, whose life stage is relatively unencumbered with commitment and whose grandchildren's stage is similarly characterized, will have higher role involvement than others in the role". Her går det ikke på livshendelser som i stressteori, men hvordan din alderskohort forholder seg til relasjoner med barnebarn, og hvordan de sosiale og historiske kontekster preger relasjoner senere i livet.

Både stressteori og livsløpsperspektivet har sine svakheter. Ifølge George (1993:357/361) fokuserer stressteori for lite på sosiale strukturer, sosiale prosesser på makronivå og sosiale kontekster, mens livsløpsperspektivet ikke er oppmerksom på hvordan sosiale endringer skjer. Nivået av heterogenitet i samfunnet utfordrer antagelsen om at det finnes forutsigbare mønstre for overganger, og i tillegg har livsløpsperspektivet begrensninger i forhold til å integrere funn fra mikro og makro studier (George 1993:365). Rolleteori ser på sosiale normer som grunnlaget for at rolletildeling og sosialisering skjer på en forutsigbar måte, men rolleteori er blitt et generelt og bredt begrep som er vanskelig å motbevise (George 1993:354-355).

Kombinasjonen av rolleteori, sosial stressteori og livsløpsperspektiv mener George (1993:370) kan gi den beste forståelsen for livsoverganger. Jeg har ikke informasjon til å se på hvordan besteforeldrene selv ser på sin rolle i lys av disse teoriene, men hvordan barnets foreldre opplever besteforeldrenes rolle i lys av deres nåværende situasjon kommer til syne i deres fortellinger. Hvilke forventninger foreldrene har til besteforeldrerollen vil ha sammenheng med deres foreldres livshendelser, hvordan de selv oppfatter rollen og den situasjonen besteforeldrene er i nå.

2.4 Bestemor versus bestefar

Hvordan er forventningene til besteforeldrene i forhold til kjønn? Evenshaug, Hallen og Hjordemaal (2004:9) påpeker at forskning på kjønnsforskjeller oftest har gått i retning av at bestemødrene har mer kontakt med barnebarna og er mer involvert i dem enn bestefedrene, og at kontakthypigheten er høyere for besteforeldre på morssiden enn farssiden: spesielt gjelder dette i forholdet mellom barnebarnet og mormor, mens farfar er den som har minst kontakt. I sin artikkel *Kjønnsforskjeller i forholdet besteforeldre-foreldre-barnebarn* trekker de blant annet frem Hagestads undersøkelse fra 1991, som viste at omtrent halvparten av respondentene¹⁵ med mor i live hadde ukentlig kontakt med henne. Dette kan ses på som en indikator på omfanget av kontakten mellom besteforeldre og barnebarn. Samtidig mener Evenshaug, Hallen og Hjordemaal (2004:11) at kontakten i den undersøkelsen begrenser seg til bestemødre: de mener besteforeldreforskningen ofte har hatt et begrenset kjønnsmessig perspektiv. Besteforeldrerollen har i stor grad blitt belyst gjennom feminiserte briller ved at fokuset har vært på bestemødre (Evenshaug, Hallen og Hjordemaal 2004:11), og dette kan dermed ha påvirket forventningene til besteforeldrene ved at bestemor opplever høyere forventninger enn bestefar.

Evenshaug, Hallen og Hjordemaal (2004) tar opp et viktig poeng her: Kjønnsforskning har stort sett forsket på kvinner som kjønn, men sjelden på menn i et kjønns- og likestillingsperspektiv. I min søken etter materiale på besteforeldre er det påfallende få studier som sier noe om bestefedre. Det er enten fokus på besteforeldre som en enhet eller kun bestemor. Bestefar er blitt tilsidesatt. Mannsforsker og professor Øystein G. Holter tar opp problemet:

”Forskning om menn og mannlighet har ikke vært et viktig emne i den tradisjonelle forskning. Man har sett mye på menn, men sjelden på menn som kjønn og på menn i forhold til likeverd mellom kjønnene. Kvinneforskningen har vært viktig for øke bevisstheten om at også menn har kjønn, samtidig som den først og fremst har konsentrert seg om kvinners liv” (Holter 1999).

I forhold til besteforeldre vil det være interessant å se mer på bestefedrene i forhold til hvilke forventninger de møter, og hvordan de utfører sin besteforeldrerolle i forhold til bestemor.

¹⁵ Respondentene her er personer som deltok i en undersøkelse foretatt i 1988, etter utvalg fra ”Familiefilen” – opprettet av Statistisk Sentralbyrås Folketellingskontor. For mer informasjon om denne studien, se punkt 2.2.

For å belyse kjønnsforskjeller i relasjonen besteforeldre-barnebarn fikk Evenshaug, Hallen og Hjordemaal (2004) med spørsmål om temaet ”familie og kjønnsroller” i en spørreskjemaundersøkelse, gjennomført av Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste i 2002. Utvalget bestod av personer mellom 18-79 år og inkluderte dermed både foreldre og besteforeldre. Temaene som ble tatt opp var *kontakt*, *tilknytning* og *støtte*. Resultatene viste at både fra et barnebarnperspektiv og fra et foreldreperspektiv, hadde barna hatt mest kontakt med mormor og minst med farfar (Evenshaug, Hallen og Hjordemaal 2004:14-16). Dette var i samsvar med besteforeldrenes syn på hvor mye kontakt de hadde med barnebarna. Flere bestemødre enn bestefedre oppga mye kontakt med alle eller de fleste barnebarna (Evenshaug, Hallen og Hjordemaal 2004:18). I tråd med annen forskning viste det seg også i denne studien at mormor er den som skiller seg mest ut i forhold til det å gi støtte under barns oppvekst.

Forskjellene i kjønn, og spesielt det at mormor er den som kommer best ut, mener Evenshaug, Hallen og Hjordemaal (2004:20) kan forklares enten med *slektsbevarerteorien* eller *slektsutvalgsteorien*. *Slektsbevarerteorien* går ut på at bestemødre engasjerer seg mer i familien og er den som betraktes som ansvarlig for å holde familien og slekten sammen (Evenshaug, Hallen og Hjordemaal 2004:20). Hvorfor det er mormor og ikke farmor som fremheves forklarer teorien med at det er mødre som formidler kontakten mellom generasjonene (Evenshaug, Hallen og Hjordemaal 2004:20). Derfor blir også mormor nærmere barnebarnet enn farmor. Dette stemmer overens med Gautuns (1990:77) funn om mor-datterforbindelsen: hun fant sterkere solidaritet mellom mor og datter enn mellom mor og sønn. I tillegg fant hun at mormor har en sterkere tilknytning til barnets familie enn farmor (Gautun 1990:66). En slik tankegang vil føre til større forventninger til bestemødre enn bestefedre.

Slektsutvalgsteorien kan være en annen forklaring: den er basert på et sosiobiologisk perspektiv, hvor det å investere tid i slekten er en strategi for å øke den personlige tilpasningen. På grunn av forskjellen mellom menn og kvinners forplantningsdyktighet, det at menn er forplantningsdyktige lenger enn kvinner, kan føre til at de vil investere mindre i sitt avkoms barn enn kvinner (Evenshaug, Hallen og Hjordemaal 2004:20). Kvinner derimot vil investere mer for å veie opp mot savnet av å kunne få flere barn. Det at mormor har mer kontakt enn farmor forklares med *farskapsusikkerhet*: menn kan være usikre på om det er deres barn. En mormor vil dermed være mer sikker på tilknytningen enn en farmor

(Evenshaug, Hallen og Hjordemaal 2004:20-21). Denne teorien støtte seg på en biologisk tankegang som ikke vil være relevant for min oppgave.

Slektsutvalgsteorien har ikke fått like stor støtte som slektsbevarerteorien: Pashos (2000) fant i sin studie *”Does paternal uncertainty explain discriminative grandparental solicitude? A cross-cultural study in Greece and Germany”* at forskjellene mellom kjønnene og forskjellen mellom besteforeldre på morssiden og farssiden må skilles fra hverandre. Forskjellen mellom kjønnene var konsistent i hans studie, mens for forskjeller mellom besteforeldre på morssiden og farssiden fant han variasjoner mellom tyskere og grekere (Pashos 2002:107). Han mener dette isteden skyldes forskjeller i det sosiale miljøet: *”Different social environments not only affect grandparental caregiving, but largely determine it”* (Pashos 2002:107). Evenshaug, Hallen og Hjordemaal (2004:21) fant i sin studie at bostedstype også hadde noe å si for besteforeldrenes kontakt med barnebarnet under oppveksten: Foreldre bosatt i spredtbygde strøk rapporterte om mer kontakt mellom barnebarn og besteforeldre på farssiden enn foreldre bosatt i storby.

Dette blir en debatt om arv versus miljø som jeg ikke skal gå inn på her, men jeg vil i mitt materiale se om jeg ser de samme kjønnsforskjellene i besteforeldrerollen som Evenshaug, Hallen og Hjordemaal (2004) fant, at mormor er den som har mest kontakt med familien og barnebarnet. I tillegg vil jeg se om det er forskjellige forventninger til bestemor og bestefar.

2.5 Besteforeldrerollen

I et livsløpsperspektiv kan en se det slik at en mister eller opplever å få svekket flere av sine roller etter hvert som en eldes. Sett på denne bakgrunn blir besteforeldre vurdert til å være en av de få betydningsfulle roller som aldrende personer har (Kahana og Kahana 1971 i Hjordemaal 2002:257)

Det har ikke vært et felles syn i litteraturen på hva besteforeldrerollen består av. Mens Kahana og Kahana (sitert i Hjordemaal 2002:257) mener besteforeldrerollen var en av de få ”betydningsfulle roller” som eldre mennesker hadde, mener Burgess (1960:21) at besteforeldre i pensjonsalderen ikke lenger var en vital del av det sosiale familielivet, men ble isteden sett på som en byrde. De eldre var i en ”rolleløs rolle” der de ikke hadde de samme forpliktelsene og forventningene som tidligere, og istedenfor hadde altfor mye tid til overs uten noe å gjøre (Burgess 1960:20). For mange begynner besteforeldrerollen før en blir

pensjonist: I dag er det svært mange besteforeldre som jobber når barnebarna er små. Hagestads (2004:1) NorLAG-studie viste at menn ble bestefedre i en gjennomsnittsalder av 51 år, mens for kvinner var gjennomsnittsalderen 48 år. De fleste 50-åringene er fremdeles i jobb i dag. Ifølge Ugreninov (2005) viser tall fra SSB at andelen yrkesaktive i alderen 50 til 54 år er på 80 prosent eller over. Det også mange som blir besteforeldre i senere alder ettersom gjennomsnittsalderen på førstegangsfødende nå ligger på henholdsvis 28,2 år for kvinner og 30,8 år for menn¹⁶. Alderen på besteforeldre vil derfor ha stor spredning i forhold til når en blir besteforeldre. Evenshaug (2002:240) mener det fremdeles eksisterer en stereotypisk oppfatning om besteforeldre som gamle og grå i barnelitteraturen. Samtidig mener han at den bestemoren som blir fremstilt her, passer bedre til dagens oldemor ettersom denne litteraturen oftest henvender seg til småbarn med forholdsvis unge besteforeldre (Evenshaug 2002:240).

Evenshaug (2002:241) mener det tidligere var en mer klar oppfatning av hva det ville si å være besteforeldre, mens i dagens samfunn blir besteforeldrerollen både oppfattet som flertydig og diffus. Ettersom den moderne kjernefamilien er selvstendig og uavhengig av slektsfamilien, samtidig som den har forventninger og krav til besteforeldrene, blir det en utfordring for besteforeldre ”å finne den rette balansen mellom støttende engasjement og forstyrrende innblanding” (Evenshaug 2002:241). Her ser vi igjen problemet med ulike forventninger til en rolle som nevnt under punkt 2.3. Evenshaug (2002:247) påpeker at det ikke eksisterer klare normer for besteforeldreskapet, og at besteforeldrenes ansvar og rettigheter ikke er klart uttrykt noe sted.

I denne oppgaven vil jeg se nærmere på ulike typer besteforeldreroller, og jeg vil derfor trekke frem noen viktige studier jeg vil bruke i min analyse.

2.6 Besteforeldrerollen – tre ulike typologier

Flere har forsket på ulike typer av besteforeldrerollen, og jeg vil her presentere tre ulike typologier presentert av Neugarten og Weinstein (1964), Cherlin og Furstenberg (1985) og Gauthier (2002). Studiene er utført i to forskjellige tidsperioder og med to ulike alderstrinn på barnebarna, noe som gir utslag i resultatene. Neugarten og Weinstein (1964) påpeker at verdier og alder når en blir besteforelder er viktig i forhold til hvilken rolle en trer inn i som

¹⁶ Tall fra SSB: <http://www.ssb.no/emner/02/02/10/fodte/>.

besteforelder. Cherlin og Furstenberg (1985) fant i tillegg at alderen til barnebarnet spiller en rolle. Det er lettere å leke med små barn enn med tenåringer. Gauthier (2002:300) finner noe av det samme som Neugarten og Weinstein (1964), men påpeker også at tid og energi en tildeler familien og hvordan en oppfatter ungdommelighet er med på å forme besteforeldrerollen. Resultatene fra disse tre typologiene kan tyde på at besteforeldrerollen ikke nødvendigvis forblir den samme så lenge en er besteforelder. Sannsynligvis vil besteforeldrerollen endre seg over tid, i takt med barnebarnas utvikling.

2.6.1 Neugarten og Weinstein – fra morosøker til distanserte besteforeldre

Som nevnt tidligere kom et av de viktigste bidragene på 60-tallet fra Neugarten og Weinstein. I sin studie tok de for seg tre dimensjoner ved besteforeldrerollen: 1) Graden av bekvemmelighet med rollen, ut ifra hvordan besteforeldrene uttrykte det; 2) Hvordan aktøren så betydningen av rollen; og 3) ulike typer for utførelse av besteforeldrerollen (Neugarten og Weinstein 1964:200). Verken den første eller den andre dimensjonen hos Neugarten og Weinstein (1964) vil være relevant for min oppgave, ettersom det er foreldrene som er blitt intervjuet og ikke besteforeldrene. Jeg har dermed ikke grunnlag for å si noe om dette, og vil derfor heller ikke gå noe videre inn på dem. Den siste dimensjonen derimot, ulike typer for utførelse av besteforeldrerollen, vil være relevant for meg og jeg vil her gå nærmere inn på den.

Neugarten og Weinstein (1964) kom fram til ulike typer av besteforeldrerollen etter hva besteforeldrene svarte. Ut fra intervjuer med 70 besteforeldrepar fant Neugarten og Weinstein (1964:202-3) fem hovedtyper av besteforeldre: *den formelle, morosøkeren, foreldresurrogaten, reservoar til familievisdom og den distanserte.*

- "*Den formelle*" besteforeldretypen er den som følger antatte uskrevede regler for hvordan en som besteforelder skal være, hvordan en skal oppføre seg i rollen. De har en stor interesse for barnebarnet og liker å skjemme det bort, men passer på ikke å blande seg inn i barneoppdragelsen. De setter klarer grenser mellom foreldrerollen og besteforeldrerollen.
- "*Morosøkeren*" er den uformelle og lekne typen som fungerer mer som en lekekamerat. Barnebarnet blir en kilde til fritidsaktiviteter, og det viktige er gjensidig

tilfredsstillelse, at begge parter har det gøy. Autoritetslinjer er irrelevante i denne relasjonen.

- ”*Foreldresurrogaten*” tar seg av omsorgen av barnet når for eksempel mor jobber. Det er foreldrene til barnet som initierer til dette, og i deres utvalg var det kun bestemødre i denne kategorien.
- ”*Reservoar til familievisdom*” - typen er den autoritære besteforelderen som innehar spesielle evner eller ressurser. I Weinstein og Neugartens utvalg var det få tilfeller, og foruten en bestemor, var det kun bestefar som var i en slik posisjon.
- ”*Den distanserte*” kommer fram fra skyggen i ferier, høytider og ved bursdager, men har ellers lite kontakt med barnebarnet/familien. Det er den sjeldne kontakten som i utgangspunktet skiller denne typen fra den formelle typen.

I alderssammenheng viste det seg at av de personene over 65 år, var det 59 prosent av dem som havnet i den formelle kategorien, mens av de under 65 år var det mer jevnt fordelt utover kategoriene *formell*, *morosøker* og *distansert* (Neugarten og Weinstein 1964:203). Det var flere i kategoriene morosøker og distansert blant de under 65 år enn blant de over 65 år, og dette mente Neugarten og Weinstein (1964:203) kunne forklares ved at menneskers verdier og forventninger er forskjellig ettersom når en vokser opp, og at aldringsprosessen også kunne spille inn.

Denne typologien regnes som en klassiker, men senere forskning har vist at besteforeldrenes atferd i forhold til barnebarna vil variere ut i fra alderen på barnebarna (Sticker 1991:43). Ut i fra åtte ulike studier¹⁷ fant Sticker (1991:41) at morosøkeren dominerte for besteforeldre som hadde barnebarn fra småbarnsalderen og opp til rundt tolv års alder. Cherlin og Furstenberg (1985:100) kommenterer nettopp dette: de mener at forskjellene Neugarten og Weinstein (1964) fant i alder hos besteforeldrene ikke bare skyldes ulikheter i verdier eller aldringsprosessen, men at en også må ta i betraktning at ”grandparents do different things with younger grandchildren than with older grandchildren”. Med andre ord: Jo yngre barna er, jo lettere er det også å leke med dem.

¹⁷ Mellom 1985 og 1991 ble åtte forskjellige studier på ulike aspekter av besteforeldre – barnebarnrelasjoner utført som masteroppgaver med Sticker som veileder. For mer detaljer se Sticker (1991).

Neugarten og Weinsteins (1964) ulike typer av besteforeldreroller er relevant for mitt materiale. Jeg vil bruke deres inndeling som grunnlag for en typologisering av besteforeldrene i denne oppgaven. I tillegg vil jeg trekke inn Neugarten og Weinsteins (1964) karakteristikker av deres besteforeldretyper inn i min kategorisering, og sammenligne deres funn med mine resultater.

2.6.2 Cherlin og Furstenberg – fra aktive til uengasjerte besteforeldre

Cherlin og Furstenberg (1985) utførte en større undersøkelse på 1980-tallet der besteforeldrene hadde eldre barnebarn enn de i Neugarten og Weinsteins (1964) undersøkelse. I 1985 kom resultatet av deres undersøkelse der de hadde intervjuet 510 besteforeldre. De hadde fokus på to hovedaspekter ved besteforeldre-barnebarnrelasjonen: *utveksling av tjenester og foreldrelik innflytelse*. Kombinert med *graden av kontakt* kom de frem til tre kategorier: *den uengasjerte (detached)*, *den passive* og *den aktive* (1985:102). Den uengasjerte skåret lavt på alle tre aspektene, mens den passive hadde litt mer kontakt enn den uengasjerte, det vil si personen så barnebarnet minst en gang i måneden. Den aktive derimot skåret høyt på en eller begge skalaene uavhengig av hvor ofte de hadde sett barnebarnet (Cherlin og Furstenberg 1985:100-102). Innenfor den aktive kategorien delte de personene opp i tre ulike subkategorier: *den støttende*, *den autoritative* og *den influerende*. Den støttende skåret høyt på utveksling av tjenester, mens den autoritative skåret høyt på foreldrelik innflytelse. Den influerende var den eneste som skåret høyt på begge skalaene (Cherlin og Furstenberg 1985:103). Cherlin og Furstenberg (1985:100) fant ingen i kategorien ”morosøker”.

I forhold til Neugarten og Weinstein (1964) er barnebarna i Cherlin og Furstenbergs (1985) studie eldre, de er i tenåringsalderen, mens Neugarten og Weinsteins (1964) studie tar for seg yngre barn. På grunn aldersforskjellen på barnebarna er det naturlig at de to studiene tar for seg ulike aspekter ved barnebarn-besteforeldrerelasjoner. De bidrar dermed til å dekke noe av aldersspennet i denne type relasjon. Cherlin og Furstenberg (1985:99) påpeker også at besteforeldrene i deres studie er noe eldre enn gjennomsnittsalderen på besteforeldre¹⁸, og dette kan påvirke at de fant ulike besteforeldredimensjonene. Ut fra Cherlin og Furstenbergs (1985) studie kan en tolke det dit hen at barnets alder er relevant for hvordan besteforeldrerollen blir utført, og besteforeldrerollen vil dermed forandre seg over tid. Det

¹⁸ I forhold til gjennomsnittet i USA.

ville vært interessant å følge besteforeldre over tid for å se hvordan besteforeldrerollen endres etter barnets alder.

Ettersom min undersøkelse baserer seg på besteforeldre med barnebarn i treårsalderen er ikke denne typologien like relevant for min oppgave med hensyn til de ulike typene. Foreldrelik innflytelse som Cherlin og Furstenberg (1985) ser på, gjelder råd og støtte i hverdagen, noe som ikke er veldig aktuelt for en treåring i så måte. Utveksling av tjenester når en har et barn på tre år begrenser seg mer til det å hjelpe foreldrene med for eksempel mating og stell av barnet, eller å sitte barnevakt, men jeg vil likevel trekke inn elementer fra denne studien i måten jeg typologiserer besteforeldrene på: Ved å se på aktiviteter som barnebarnet og besteforeldrene gjør sammen, og i hvilken grad besteforeldrene sitter barnevakt for barnebarnet, vil det være med på å forme hvordan jeg typologiserer besteforeldrene.¹⁹ Jeg vil dermed kunne sammenligne de typer besteforeldre jeg finner i forhold til Cherlin og Furstenbergs (1985) inndeling.

2.6.3 Gauthier – fra foreldremedhjelpere til passive besteforeldre

I en litt nyere undersøkelse prøver også Gauthier (2002) å kategorisere besteforeldre i roller. Hun baserer kategoriseringen sin på en undersøkelse utført i 1989 der 40 besteforeldre og 20 tenåringer deltok. Tre kategorier av roller kom til syne i hennes materiale, og hun forklarer årsakene til at besteforeldre opptrer i ulike roller med faktorer som familieverdier, oppfattelse av ungdom, samt tid og energi en har til rådighet overfor familien. Alle disse faktorene har en innvirkning på hvordan en blir som besteforelder (Gauthier 2002:300-301). De ulike typene hun fant var *pedagogisk underleverandør*, *spesialist* og *passiv* (Gauthier 2002:300-306):

1) *Pedagogisk underleverandør* tar ofte foreldrenes rolle. Hun fant de mest i arbeider- eller middelklassen, og for dem er det vanlig å møtes ofte, gjerne to-tre ganger i uka. Mange bor nærme foreldrene, og familien og hjemmet er hovedinteressen. De fleste av besteforeldrene passer på barnebarna på dagtid, og ofte er det mors foreldre som ble tilkalt. Disse besteforeldrene føler de har et ansvar for å oppdra barnebarna, de har mer en rolle som foreldre enn besteforeldre.

¹⁹ For nærmere forklaring på hvordan jeg typologiserer besteforeldrene, se punkt 3.5 og 5.

2) *Spesialistene* har litt mindre kontakt og et mer begrenset og mer spesifikt ansvar. De fleste av disse tilhørte middel- eller overklassen, og ville utvikle seg utover foreldre- og besteforeldrerollen. Innad i denne kategorien delte Gauthier (2002:303-304) de videre opp i to forskjellige typer²⁰:

- *Klubb-besteforeldrene* hjelper til med lekser og organiserte fritidsaktiviteter. De er kritiske mot fortiden og har isteden en favoriserende holdning mot unge folk og er aktivt deltakende.
- *Røtter-besteforeldrene*: får en sterkere tilknytning til sin kulturelle bakgrunn og fortid enn klubb-besteforeldrene. Arven de vil bringe videre blir truet av endringer i samfunnet, for eksempel blant bønder. Hvordan de drev jordbruk tidligere kan ikke sammenlignes med hvordan det fungerer i dag. Disse besteforeldrene er opptatt av å fortelle om gamle dager for å formidle det videre til barnebarna

3) *De passive* er de som en treffer en til to ganger i året, og også disse kan deles opp i to ulike typer:

- *Kvasi-fraværende besteforeldre* har rett og slett for mange barnebarn slik at de ikke har mulighet til å etablere en relasjon med hver enkelt av dem.
- *De fraværende besteforeldrene* har brutt all forbindelse med sine barn og barnebarn på grunn av uoverensstemmelser. Det er ikke nødvendigvis besteforeldrenes feil at de ikke har kontakt, det kan være deres barn som velger å kutte ut foreldrene når det oppstår problemer.

Mens Neugarten og Weinstein (1964) og Cherlin og Furstenberg (1985) kun intervjuer besteforeldre, inkluderer Gauthier (2002) også barnebarn i sitt materiale. Hvordan barnebarna oppfatter sine besteforeldre er vel så viktig som hvordan besteforeldre mener de utfører sin rolle. Både Gauthier (2002) og Cherlin og Furstenberg (1985) tar for seg besteforeldre med eldre barnebarn, og deres funn ser ut til å være noe av det samme, men Gauthier (2002) fokuserer mer generelt enn kun å se på utveksling av tjenester og foreldrelik innflytelse som Cherlin og Furstenberg (1985) gjør. En annen ting Gauthier (2002) trekker frem er viktigheten av rollen til foreldrene til barnet. Foreldre er ofte kontaktpunktet mellom barnebarnet og

²⁰ De norske begrepene er tatt fra Oddbjørn Evenshaug sammendrag av Gauthiers artikkel på <http://www.besteforeldre.no/Forskning/Besteforeldreroller.htm>.

besteforeldrene, og de kan påvirke både barnets holdning til besteforeldrene og barnebarnets og besteforeldrenes relasjon. I sin studie fant hun at barnebarna tok etter sine foreldres holdninger overfor besteforeldrene (Gauthier 2002:306). Foreldres negative forhold til barnets besteforeldre kan bli videreført til neste generasjon.

Også Gauthiers (2002) rolleinndeling kan være av interesse for mitt datamateriale. Flere av disse kan knyttes opp mot Neugarten og Weinsteins (1964) typer: for eksempel ligner klubb-besteforeldrene en del på morosøkeren ved at de begge er opptatt av fritidsaktiviteter og er aktive.

I typologiseringen vil jeg knytte besteforeldrekategoriene i min oppgave opp mot alle de tre studiene jeg her har presentert, og jeg vil trekke inn elementer fra både Neugarten og Weinsteins (1964) og Cherlin og Furstenbergs (1985) måte å typologisere på. Dette vil jeg komme nærmere inn på i analysedelen.

2.7 Besteforeldrerollen – en ”ren relasjon” mellom barnebarn og besteforeldre?

Giddens (1992:58) mener relasjoner er i endring, og hans begrep ”rene relasjoner” refererer til ”a situation where a social relation is entered into for its own sake, for what can be derived by each person from a sustained association with another; and which is continued only in so far as it is thought by both parties to deliver enough satisfactions for each individual to stay within it”. ”Rene relasjoner” vil altså si relasjoner mellom personer som kun er i relasjonen for relasjonens skyld, en relasjon det er lett å bryte ut av når det ikke gir nok tilfredsstillelse. Giddens (1992) mener intimiteten er i endring, og ”rene relasjoner” er del av denne prosessen. Spesielt mener han parforholdet har endret seg i denne retningen, men alle typer nære relasjoner, også foreldre-barnrelasjoner, og dermed også besteforeldre-barnebarnrelasjoner, kan være rene relasjoner, ifølge Giddens (1992:96). En viktig faktor for at en relasjon kan være ”ren” er autonomi og likeverd mellom partene. Hvordan dette kan fungere mellom foreldre og barn forklarer Giddens (1992) på følgende måte:

”Actions which cannot be negotiated directly with a child, because he or she is too young to grasp what is entailed, should be capable of counterfactual justification. The presumption is that agreement could be reached, and trust sustained, if the child were

sufficiently autonomous to be able to deploy arguments on an equal basis to the adult” (Giddens 1992:191-192).

Han mener barn bør behandles likt som voksne, men han ser at denne relasjonen ikke kan avbrytes på samme måte som i andre forhold. Jamieson (1998) er uenig med Giddens syn at nære relasjoner utvikler seg i retning av rene relasjoner. Hun mener isteden at vi prøver å opprettholde intimiteten til tross for ulikheter mennesker i mellom (Jamieson 1999:477). I forhold til foreldre-barnrelasjonen argumenterer hun med at foreldre er overlegne barn i mange år når det kommer til kunnskap, sosiale ferdigheter og visdom, og at foreldre generelt ikke søker likeverd eller full åpenhet i relasjonen med barnet, slik det forventes i ”rene relasjoner” (Jamieson 1998:162-163).

Besteforeldre-barnebarnrelasjoner er av en litt annen karakter enn foreldre-barnrelasjonen, men som foreldrene kan heller ikke besteforeldre velge sine barnebarn. Besteforeldrene kan derimot velge graden av kontakt, og de er ikke bundet på samme måte som foreldrene. I sin studie om besteforeldretyper, undersøkte Neugarten og Weinstein (1964:200) også hvor bekvemmelige besteforeldrene var i rollen, og de fant at majoriteten uttrykte glede og tilfredsstillelse ved rollen. Dette vil være viktig i forhold til en ”ren relasjon”. En tredjedel erfarte vanskeligheter i rollen på grunn av mistrivsel og skuffelse i forbindelse med det å se på seg selv som en besteforelder, i forhold til barnets foreldre og deres barneoppdragelse, eller til det å ha ansvar for barnet ved for eksempel barnepass (Neugarten og Weinstein 1964:200-201). En slik relasjon er preget av praktisk nytte, og blir en kontrast til den rene relasjonen. Likevel, som Jamieson (1999:482) påpeker, har intimitet mer enn én dimensjon. Innenfor vennskap eller mor-barnrelasjoner er det store forskjeller i graden av intimitet, og selv blant venner, er det få relasjoner som kun er basert på gjensidig tilfredsstillelse, forståelse og det å kjenne hverandres innerste tanker (Jamieson 1999:482). Derimot mener hun familie/slekt og venner kan ses på som samme type relasjon. I følge Jamieson fant forskere på 60- og 70-tallet at familie og slekt kom først i rekken når hjelp trengtes, men venner var stedfortreder for familie og slekt hvis det var store geografiske avstander innad i familien/slekten (1998:84). Senere forskning finner at vennskap har trekk tilsvarende bånd innad i familie og slekt (Jamieson 1998:88).

Jeg vil trekke inn Giddens (1992) begrep om ”rene relasjoner” når jeg studerer besteforeldrerollen. Jeg vurderer besteforeldre-barnebarnrelasjonen i forhold til begrepet ”ren relasjon” og i forhold til om relasjonen innebærer praktisk støtte.

2.8 Det sosiale nettverk og nære relasjoner

Familiens dagligliv preges i stor grad av det sosiale og fysiske miljøet den har rundt seg (Wetlesen 2000). Foreldrenes sosiale nettverk vil være viktig når ser på hvem som er av betydning for barnet i de første årene. Via sosiale nettverk vil foreldrene kunne få hjelp og støtte til for eksempel barnepass, og de personene som møter familien ofte vil mest sannsynlig også spille en viktig rolle for barnet. For de fleste vil besteforeldrene være en naturlig del av dette nettverket.

2.8.1 Definisjon av sosiale nettverk

Bø (1993:71) trekker fram J. Clyde Mitchells definisjon fra 1969 som en klassisk og allment akseptert definisjon av *sosiale nettverk*: ”Et sosialt nettverk er et gitt sett av forbindelser mellom et avgrenset sett av personer, med den egenskap i tillegg at disse forbindelser som et hele kan bli brukt til å forstå den sosiale atferden til vedkommende personer”. Samtidig påpeker Bø (1993:73) at Mitchells definisjon kan være misvisende i den forstand at Mitchell ”overser mennesket som en handlende og villende aktør”. Schiefloe (1990:3) poengterer nettopp dette i sin forklaring på sosiale nettverk: ”Et sosialt nettverk kan en definere som et sett av relativt varige, uformelle relasjoner mellom mennesker”, og videre: ”Aktørene er elementene i nettverket, og relasjonene er koblingene mellom disse”. Han forklarer her nettverk som en mengde aktører og en mengde relasjoner i samvariasjon med hverandre, og dette er et viktig poeng. Det er ikke bare nettverket som påvirker oss, men vi er også med på å påvirke andre. I denne oppgaven vil jeg ta utgangspunkt i Schiefloes (1990) definisjon av sosiale nettverk nettopp fordi vi som aktører hele tiden påvirker hverandre.

2.8.2 Primærrelasjoner og de signifikante andre

Elisabeth Bott (1957) bidro sterkt til å videreutvikle nettverkstekningen: Hun var den første til å påvise forskjeller mellom kvinners og menns personlige nettverk, og hun skilte mellom formelle og uformelle nettverkskontakter (Bø 1993:56). De uformelle relasjonene består av venner, slekt og naboer, mens de formelle relasjoner omfatter mer eksterne personer en blir kjent med gjennom arbeid, skole, institusjoner og foreninger (Bott 1957:22-23). Bott (1957:101-102) fant at de uformelle relasjonene har en større personlig og følelsesmessig betydning enn de formelle.

Slike uformelle relasjoner er blitt vanlig å betegne som primærrelasjoner etter Charles Cooleys begrep primærgrupper (Bø 1993:17). Bø (1993:17) definerer primærrelasjoner på følgende måte: ”Primærrelasjoner går da nettopp på de personer i ens liv som er viktige, som en samhandler uformelt og regelmessig med, og hvor forholdet er preget av en viss intimitet og følelsesmessig innlevelse”. For mange vil nok familier og slekt være relasjoner der en først og fremst finner en slik samhørighet, og som for et voksent menneske vil være det sosiale nettverket en har nærmest seg. Motsetningen til primærrelasjoner blir sekundær-relasjoner som tilsvarer de formelle relasjonene Bott (1957) fant.

Mead (1934:154-155) bruker begrepet *generalized others* for å beskrive hvordan vi som individ hele tiden vurderer oss selv i forhold til andre. *Signifikante andre* (Levin og Trost 1996:46) betegner dermed primærrelasjoners påvirkning på våre holdninger og tankesett. Barn lærer hvordan en oppfører seg av signifikante andre – som foreldre, søsken, tanter, onkler, besteforeldre, venner og lignende (Levin og Trost 1996:46). Gjennom et samspill med andre både lærer vi og påvirker vi de rundt oss.

2.8.3 Barnehagebarn og barnehagepersonell som signifikante andre

Ifølge Statistisk Sentral Byrå²¹ hadde 88 prosent av alle landets ett- til femåringer barnehageplass ved utgangen av 2009. I aldersgruppen tre til fem år gikk 96 prosent av barna i barnehagen og over 86 prosent av barna i alderen tre år tilbrakte 41 timer eller mer per uke i barnehagen. Det blir over åtte timer hver dag i gjennomsnitt. Barnehagen har gått fra kun å være tilgjengelig for noen få familier på 1950-tallet, til å være en lovfestet rett for alle gjennom ”Barnehageloven”²² (fra 01.01.2009). Selve Barnehageloven ble vedtatt i 1975. 20. oktober 2010 kom det en pressemelding fra Statsministerens kontor som blant annet bekreftet at ”(...) målet om full barnehagedekning er nådd (...)”²³. Etter flere år med fokus på antall barnehager har målet nå endret seg. På Kunnskapsdepartementets hjemmeside står det følgende: ”Regjeringens hovedmål i barnehagepolitikken er å sikre alle barn et barnehage tilbud av høy kvalitet.”²⁴. Det er ikke lenger ett spørsmål om barnehage eller ikke,

²¹ SSB: ” Barnehager. Endelige tall, 2009. Flere minoritetsspråklige barn i barnehage”, URL: <http://www.ssb.no/barnehager/> (30.01.2011), tabell barn i barnehager: <http://www.ssb.no/barnehager/tab-2010-06-15-04.html>.

²² Barnehageloven, se Lovdata: <http://www.lovdata.no/all/hl-20050617-064.html#map0>.

²³ Regjeringen: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/smk/presSESenter/pressemeldinger/2010/fremtida.html?id=621439>.

²⁴ Regjeringen: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/kd/tema/barnehager.html?id=1029>.

men hvordan tilrettelegge den best mulig for barn og hvordan barnehagene kan fungere som et pedagogisk førskoletilbud. I 2009 ble det opprettet et utvalg hvis formål var å utrede hvordan dette kunne la seg gjøre:

”[...] sikre at alle førskulebarn, uavhengig av funksjonsnivå og sosial bakgrunn, får moglegheit til å delta i eit systematisk pedagogisk tilbod. Dette skal sikre at alle barn har erfaringar frå samvære med andre barn i ei sosialt nettverk, kjennskap til omgrep og grunnleggande dugleikar i språk og andre emne før skulestart. Dette skal gi alle førskulebarn eit godt utgangspunkt for å klare seg i skulen og i samfunnet elles.” (NOU 2010:8 ”Med forskertrang og lekelyst”)

Samvær med andre barn innenfor pedagogiske rammer påpekes her som viktig for utvikling både innen språk og sosiale ferdigheter. Askland og Sataøen (2000) hevder sosial omgang med andre barn er viktig:

”Sjølv for heilt små barn er ikkje berre vaksne personar, men også *andre barn* viktige samspelpartnerar. Det å ha gode vennerelasjoner er eit livsnødvendig grunnlag for tilpassinga til seinare familie-, arbeids- og samfunnsliv.” (Askland og Sataøen 2000:110).

Begge sitatene over fremhever viktigheten av et solid grunnlag innen sosial deltakelse.

Barnehagen kan være med på å danne et slikt grunnlag fordi det er først og fremst gjennom barnehageopphold at barn blir kjent med andre barn, og det er her barn skaffer seg erfaring om samvær med andre barn på sin egen alder (Askland og Sataøen 2000:111). I barnehagen oppretter barna sine egne sosiale nettverk som foreldrene ikke har noen innvirkning på.

Frønes (2008:17) påpeker at barn er sentrale medaktører i hverandres utvikling og barn-barnrelasjoner har en annen funksjon enn barn-voksenrelasjoner: Mens barn-voksenrelasjoner stort sett er preget av gitte rollemønstre som foreldre, besteforeldre og barnehagepersonell, må barn jobbe for å oppnå og beholde relasjoner til andre barn. ”I et moderne samfunn, med dets vekt på evne til å mestre sosial kompleksitet, vil betydningen av kontakten barn imellom forsterkes, siden det moderne krever evne til å mestre sosial og kulturell kompleksitet” (Frønes 2008:17). Det er ikke bare voksne som merker modernitetens krav, også barn blir styrt av dette, og grunnlaget for sosial kompetanse legges i tidlig alder. Frønes (2008:17) mener at et barn som kun har kontakt med voksne, blir veslevoksen og dermed sosial inkompetent sammen med andre barn. Hvordan barn oppfatter verden utvikles gjennom signifikante andre, som også innbefatter andre barn så vel som voksne, og dermed er barn medaktører i hverandres forståelse av seg selv og verden (Frønes 2008:17). Verken foreldre, besteforeldre eller andre voksne kan dekke alle behov barnet har i så måte, og det å velge

barnehage fremfor andre former for barnepass er ikke nødvendigvis negativt for barnet. Kontakt med både andre barn og voksne med pedagogisk bakgrunn kan være en fordel for barns sosiale utvikling.

I mitt materiale er det primærrelasjonene - eller de signifikante andre - som vil være av betydning. Det er disse personene som foreldrene i hovedsak forteller om i intervjuene. Ved bruk av et nettverkskart får jeg god oversikt over den delen av familiens sosiale nettverk som har betydning for barnet.

2.8.4 Nettverkskart

Mens Bott (1957) så på forskjeller mellom kvinner og menns nettverk, og formelle og uformelle relasjoner, presenterer Bø (1993) to måter å utforske nettverk på: *personsentrert nettverk* og *totale nettverk*. Førstnevnte kan også kalles ”egosentrerte nettverk” fordi det tar utgangspunkt i en bestemt person. Denne type nettverk er spesielt relevant hvis en søker forståelse av personers sosiale verden og tilpasning, der i blant sosialiseringssprosessen (Bø 1993:74/77). Det *totale nettverk* tar utgangspunkt i en rekke mennesker istedenfor kun en person (Bø 1993:74/77). Nettverkskartet som ble brukt i intervjuene i mitt materiale er en forenklet utgave av et personsentrert nettverk der det tas utgangspunkt i hvem som er viktige for barnet. Nettverkskartet kan forklares som ”ringer på vannet” der barnet er i den innerste sirkelen. Teknikken med å tegne dette nettverkskartet er, ifølge Bø (1993:248), utviklet i behandlingsmiljøer for ungdom. Ved å bruke flere sirkler utover kan en lettere gradere intimiteten og betydningen en har til andre mennesker.

Bø (1993:231) påpeker at når en skal kartlegge folks sosiale relasjoner kan formålene veksle fra undersøkelse av dyadiske forbindelser, registrering av enkeltpersoners relasjoner til kartlegging av folks forbindelser med hverandre i større kollektiv som små tettsteder eller fiskevær. Dermed krever hvert formål og hver problemstilling sin metode, og ettersom sosiale nettverk kan bli store og nærmest grenseløse, er det viktig å avgrense et individs sosiale verden ved å bestemme hvem som skal inkluderes og hvem som skal ekskluderes i nettverket (1993:231). Fyrand (2005) kaller de personene vi har direkte kontakt med for første ordens sone av kontakter. Dette er i vårt personlige nettverk - også kalt det egosentriske nettverket (Fyrand 2005:96). Barnas nettverkskart i dette materialet kartlegger nettopp hvem barnet har

direkte kontakt med og som foreldrene mener er viktige for barnet. Jeg kommer tilbake til nettverkskartet brukt i denne oppgaven og hvordan avgrensningen ble løst, under punkt 5.

2.8.5 Defamilisering eller familisering?

Defamilisering blir av Esping-Andersen (1999:45) brukt om ”policies that lessen individuals’ reliance on the family; that maximize individuals’ command of economic resources independently of familial or conjugal reciprocities”. *Familisering* forklarer han som ”pro-familie” politikk som ”assigns maximum of welfare obligations to the household” (Esping-Andersen 1999:45). Defamilisering, slik Esping-Andersen (1999) beskriver det, tilsvarer den nordiske velferdsstatens politikk for å få flest mulig kvinner ut i arbeid ved hjelp av offentlig utbygging av barnehager. Leira (2004:89) påpeker at ”defamiliseringen av omsorgen og offentliggjøringen er blitt fremhevet som viktige trekk i omsorgspolitikken i Norden”, men at politikken på 1990-tallet ble mer tvetydig: den fremmet både defamilisering og familisering. Mens offentlige støttede barnehager og utbygging av barnehager er eksempler på defamilisering, er både kontantstøtten²⁵ og utvidede, betalte fødselspermisjoner eksempler på familisering, og Norge har i dag alle disse ordningene (Leira 2004:89). Det har blitt økt vekt på foreldrenes valgfrihet med hensyn til omsorgsform, ifølge Leira (2004:91), men Skrede (2004:167) påpeker at konsekvensen blir at muligheten for et likestilt foreldreskap blir et *tilbud*, men det er ikke blitt *normen*.

Jeg vil ikke gå nærmere inn på diskusjonen om defamilisering og familisering, men jeg vil bruke begge disse begrepene i analysen og se det i lys av barnehagens plass i småbarnsfamiliers hverdagsliv.

2.9 Oppsummering

Jeg har i teorikapittelet gått gjennom både internasjonal og norsk forskning om besteforeldre, og relevante teorier knyttet til rolle, nære relasjoner og sosiale nettverk. Jeg vil bruke trekk ved Neugarten og Weinsteins (1964) og Cherlin og Furstenbergs (1985) måte å typologisere på når jeg kategoriserer egne typer besteforeldreroller. I tillegg vil jeg trekke inn både Neugarten og Weinsteins (1964), Cherlin og Furstenbergs (1985) og Gauthiers (2002)

²⁵ Kontantstøtten er kontroversiell med hensyn til integreringspolitikken, og den sittende Regjeringen ønsker å fase den ut, men det er ikke bestemt når dette vil skje.

typologier av besteforeldrerollen i analysen av besteforeldrerollen. Ved hjelp av teorier om primærrelasjoner og signifikante andre vil jeg se på barnets sosiale nettverk og hvilken rolle de nære relasjonene spiller.

3 Metode

I dette kapittelet vil jeg ta for meg utvalget, intervjuene, hvordan jeg gjennomførte analysen, bruk av nettverskart, samt refleksjoner rundt etikk og det å bruke andres intervjumateriale.

3.1 NOVAs prosjekt

Min oppgave ligger, som nevnt innledningsvis, under NOVAs prosjekt *Omsorgskarrierer og dagligliv for barn under 3 år*²⁶, der Stefansen og Farstad undersøkte ”hvordan foreldre ordner omsorgen for barna sine i samspill med andre omsorgsgivere, arbeidslivet og barna selv, og hva slags dagligliv dette blir for de små barna” (<http://www.nova.no>).

Prosjektet ved NOVA er en kvalitativ studie, og datamaterialet består av dybdeintervjuer av småbarnsforeldre. Undersøkelsen til Stefansen og Farstad er basert på et bredt sammensatt utvalg av 58 familier, som ble fulgt fra barnet var cirka et halvt år til tre-fireårsalderen, gjennom tre intervjurunder. Intervjuene tar for seg de omsorgsordningene foreldrene har planlagt for barnet sitt fra fødsel og frem til rundt treårsalder, og deres begrunnelser for planene. Ved å komme tilbake til familiene, har forskerne også fått kunnskap om hvordan omsorgsordningene faktisk ble, inkludert begrunnelser for hvorfor de ble sånn, og foreldrenes vurderinger.

I den siste intervjurunden kom det frem en del materiale som omhandlet besteforeldrene til disse små barna, og hvordan forholdet mellom besteforeldrene og barnebarna artet seg. Det er deler av disse intervjuene jeg bruker som grunnlag for mitt prosjekt. Jeg vil i dette kapittelet gå nærmere inn på hvordan NOVA rekrutterte informanter, sammensetningen av utvalget og hvordan intervjuene ble utført.

3.2 Utvalget

Av de 58 familiene ble de fleste rekruttert via helsestasjoner i to av Oslos østlige bydeler, samt fra to mindre kommuner på Østlandet. I tillegg ble noen familier rekruttert via intervjuede familier, og noen ble også rekruttert gjennom forskernes egne nettverk.

²⁶ Prosjektet er nå avsluttet.

Når forskerne trekker inn familier fra både en større by og noen mindre tettsteder, gir det dem muligheten til å undersøke om by eller tettsted har noen innvirkning på hvordan familiene organiserer hverdagen. Muligheten for barnehageplass er kanskje ikke like stor overalt og aktivitetstilbudene vil variere på de forskjellige stedene.

I den siste runden ble tolv av disse familiene intervjuet, og det er disse familiene som vil danne grunnlaget for mitt datamateriale. I tillegg til de tolv familiene har jeg også fått med en familie fra intervjurunde II. Denne familien snakket en del om besteforeldrene til barnet i dette intervjuet. Ettersom barnet i denne familien var eldre enn de andre barna på det intervjutidspunktet, det nærmet seg tre år, valgte jeg, i samarbeid med NOVA, å la familien bli en del av mitt materiale. Intervjuene i de ulike intervjurundene går mye på det samme, hva slags informasjon som gis kommer mest an på hva foreldrene vektlegger i hverdagen. Jeg tar også i bruk intervjuene fra runde II fra de andre familiene, ettersom noen av foreldrene også snakker om besteforeldrene der. De fleste barna er da mellom 1 ½ og 2 ½ år gamle.

Kun to av familiene er fra en mindre kommune på Østlandet, mens resten er fra Oslo. I de aller fleste intervjuene ble mor og far intervjuet sammen, med unntak av et par intervjuer: i en familie ble mor og far intervjuet hver for seg, mens i en annen familie var det kun mor som ble intervjuet. Det varierte om fokusbarnet²⁷ var deres førstefødte, eller om det hadde eldre søsken. Flere hadde også fått et barn til, eller de var i et nytt svangerskap. Når det gjelder yrkestilknytning dekker familiene et vidt spekter. Vi finner alt fra rørlegger, tømrer og elektriker til økonom, jurist og forskere blant familiene. Noen er også uføretrygdet, i fødselspermisjon eller uten jobb. Halvparten av familiene passer innunder middelklassebegrepet, mens den andre halvparten således ser ut til å tilhøre arbeiderklassen. Jeg vil ikke gå nærmere inn på klassebegrepet i denne oppgaven, men Stefansen og Farstad (2008) har i sin artikkel *Småbarnsforeldres omsorgsprosjekter. Betydningen av klasse* studert betydningen av klasse i forhold til hvordan foreldrene arrangerer barnets tre første leveår.

3.3 Intervjuene

Intervjuene foregikk hjemme hos familiene. Noen hadde fokusbarnet til stede enten i våken tilstand eller at det hadde lagt seg, noen hadde spedbarn hos seg, mens andre igjen hadde fått barnevakt for barnet/barna. Det å ha intervjuet hjemme hos informantene kan både ha fordeler

²⁷ Med fokusbarnet mener jeg barnet i fokus for intervjuet.

og ulemper praktisk sett. Fordelene er at det er lettere for foreldrene i en hektisk hverdag å være med på intervjuet, det kreves mindre av dem i forhold til planlegging. Det kan også være lettere for informantene å fortelle om temaet som tas opp når intervjuet foregår i en naturlig setting, istedenfor for eksempel i et møterom eller på en kafé (Kvale 2001:73). For forskeren kan det være positivt å oppleve informantene i deres naturlige miljø og se hvordan familiene lever, samtidig som det kan skje at forskeren trekker slutninger om familiens tilværelse ut i fra hjemmet og inntrykkene som ikke nødvendigvis er riktige.

Samtidig er det andre ulemper som for eksempel at det er mer forstyrrelsesmomenter i hjemmet: telefonen som ringer, barn som våkner og trenger oppmerksomhet, spedbarn som gråter og lignende. Noen av intervjuene var med barnet tilstede eller i nærheten, og foreldrene kan ha unngått å snakke om temaer de ikke ville barnet skulle høre. Det er også fordeler og ulemper med hensyn til nærhet og distanse til materialet, men dette vil jeg ta opp i et eget avsnitt senere i dette kapittelet.

Målet med intervjuene var å finne ut av hvordan familier ordner hverdagen for små barn. I intervjuene ble det spurt om endringer i familien siden sist, jobb og økonomi, organisering av omsorgen, familiens nettverk og hverdagen generelt.

Intervjuene jeg bygger min studie på tar for seg barnets sosiale nettverk slik foreldrene ser det. For lettere å få en oversikt over relevante personer i barnets liv, ble foreldrene bedt om å fylle inn navn på et nettverkskart²⁸. Nettverkskartet bestod av tre sirkler utenpå hverandre og barnet representerte den innerste sirkelen. Deretter skulle foreldrene fortelle om de ulike relasjonene, og hvorfor de har plassert de enkelte personene der de har plassert dem.

Intervjuerne spurte foreldrene om alle personer – også besteforeldre – som inngikk i barnets liv. På denne måte får en også oversikt over hva slags forhold familien har til resten av slekten. Flere foreldre påpekte at de syntes det var få personer de hadde satt på kartet, men når barnet kun er tre-fire år er det begrenset hvor mange mennesker det faktisk har en relasjon til. Det er kanskje også lettere å begrense personene til hvem som faktisk er relevante for barnet, enn det er for en voksen persons omgangskrets.

Siste halvdel av intervjuene bestod av et ”livsformintervju” - det vil si at intervjuerne fikk informantene til å fortelle om en spesiell dag i nær fortid, det være seg gårsdagen, og gå gjennom dagen detalj for detalj, fra morgen til kveld. Slik får de frem hvem som gjør hva i

²⁸ Bruken av nettverkskartet i analysen blir forklart i nærmere detalj under punkt 5.

forbindelse med barnet/barna, og hvordan en vanlig dag ser ut hos familien. I noen av familiene hadde barnet vært sammen med besteforeldrene dagen før, eller på den dagen de fortalte om, og dette ga en fin innsikt for meg i hvordan besteforeldrenes relasjon med barnebarnet artet seg.

Intervjuene er preget av et delvis strukturert opplegg. Det er ikke en bestemt rekkefølge på spørsmålene, men temaene er fastlagt på forhånd slik at alle familiene snakker om de samme temaene (Thagaard 1998:80-81). Dermed bærer intervjuene mer preg av en samtale enn en spørsmålsrunde. Ettersom besteforeldre ikke er et sentralt tema i intervjuene, er det heller ikke alle spørsmålene i intervjuene som er relevante for min oppgave. I forhold til besteforeldrene har jeg benyttet meg av svar på følgende spørsmål fra intervjuene:

- Hvor bor besteforeldrene? (avstand)
- Hvor ofte er de sammen med barnebarnet?
- Er det noe spesielt besteforeldrene og barnebarnet liker å gjøre sammen?
- Hender det at besteforeldrene sitter barnevakt?
- Avtales møtene på forhånd eller kan ting tas på sparket?
- Hender det at barnebarnet spør etter besteforeldrene når de ikke er tilstede?
- Hva slags oppmerksomhet får barnet av besteforeldrene?
- Hvordan er forholdet mellom foreldrene og besteforeldrene?

Jeg tar i tillegg for meg barnehagepersonalets plass i hverdagen og har dermed benyttet meg av svar på følgende spørsmål:

- Hvor ville du plassert de som jobber i barnehagen?
- Snakker barnet om de voksne i barnehagen?
- Hvordan er det sosiale livet i barnehagen?
- Er det noen som barnet er spesielt glad i av de voksne?
- Forteller barnet hva de har sagt og gjort i barnehagen når det kommer hjem?

De fleste av disse spørsmålene går igjen i alle intervjuene, men ikke nødvendigvis formulert på samme måte. Intervjuets naturlige samtaleform gjør at spørsmålene følger informantens fortelling. Dette fører til at svarene ikke blir fullstendig sammenlignbare ettersom fortellingene ikke alltid følger en logisk tankegang, og spørsmål kan bli avbrutt ved at foreldrene kommer på noe annet de vil fortelle. I noen av intervjuene gir foreldrene

informasjon om besteforeldrene uten at spørsmålene blir stilt, mens i andre kan spørsmålet bli stilt, men foreldrene begynner isteden å fortelle om for eksempel en hendelse som de akkurat kom på og gjerne ville fortelle om. I denne type form for intervjuer er det viktig å gi respons og å komme med oppfølgingsspørsmål (Thagaard 1998:82), dermed kan spørsmål bli stående ubesvart.

Tilsvarende spørsmål som de over, er også stilt for andre personer med en nær relasjon til barnet, og svarene på disse vil inngå i datamaterialet for å kunne se på det sosiale nettverket mer helhetlig.

Under intervjuene ble det brukt båndopptaker. Det er både fordeler og ulemper ved dette, men den klart største fordelen er at hele intervjuet blir spilt inn på tape slik at en kan lytte til det i etterkant og gå tilbake til det som ble sagt. Samtidig kan informanten oppleve en båndopptaker som en hindring ved at det kan oppfattes som formelt (Thagaard 1998:90). Uten båndopptaker er det nødvendig å ta notater, og dette kan være forstyrrende for intervjueren som kan få problemer med å få med seg alt som blir sagt. Det at intervjueren noterer underveis kan også ta konsentrasjonen vekk fra informanten. Med båndopptaker kan det være lettere for forskeren å fokusere helt og holdent på det informanten sier og gjør i form av kroppsspråk og reaksjoner, og det gir et mer helhetlig innblikk av informanten (Thagaard 1998:90). For min del var det en stor fordel at det ble brukt båndopptaker ettersom jeg ikke var tilstede ved intervjuene. Med båndopptaker vil flere enn intervjueren få nærhet til materialet på en annen måte enn det å kun lese tekst gir.

3.4 Transkribering

Transkriberingen var både lærerik og utfordrende. Min eneste erfaring med transkribering fra tidligere bestod av 20 minutter fra et intervju i forbindelse med en semesteroppgave. I forbindelse med denne oppgaven transkriberte jeg ni intervjuer som var mellom 1½ til 2 ½ time. Det at jeg transkriberte ni av tretten intervjuer gjorde at jeg fikk en nærhet til materialet til tross for at jeg ikke hadde vært tilstede ved intervjuene.

Antall personer som deltok i intervjuet varierte fra to til fire personer. Ved fire personer var det to foreldre og to intervjuere. Noen intervjuer var lette å transkribere, mens andre var mer krevende i den grad at det til tider var vanskelig å høre hva som ble sagt. Når flere personer

snakker samtidig er det ikke lett å få med seg alt. I tillegg er det noen som mumler, snakker lavt eller sitter langt unna båndopptakeren. Har en selv vært tilstede ved intervjuet er det lettere å huske hva som ble sagt om noe er utydelig under transkriberingen.

Etter hvert som jeg transkriberte lærte jeg en del om det å intervju. Jeg hørte hva som fungerte og hva som ikke gjorde det. Det er viktig å være tydelig både i uttale og formulering, ikke avbryte og forklare ting så enkelt som mulig. Spesielt i begynnelsen på et prosjekt kan det lønne seg å transkribere de første intervjuene med en gang eller utføre noen prøveintervjuer, slik at en kan endre spørsmålsstillingene og prøve å unngå de samme feilene.

3.5 Bearbeidelse og analyse av datamaterialet

Etter transkriberingen av materialet fra lydbåndopptaker satt jeg igjen med en enorm mengde data. Thagaard (1998:107) påpeker viktigheten av å ta beslutning om hva som skal betraktes som relevant data. Uten å ha vært tilstede ved intervjuene går jeg glipp av kroppsspråket til informantene, men ved å lytte til opptakene får jeg likevel med meg tonefall, latter og nøling. Dette velger jeg å betrakte som relevant data når jeg analyserer ettersom det bidrar til helhetsinntrykket av informantenes refleksjoner. For eksempel er det en mor som til stadighet ler når hun snakker om mannens familie og skuffelsen hun føler for at slekten ikke er mer tilstede i hverdagen. Latteren hennes gir uttrykk for en usikkerhet som hun ikke gir like klart uttrykk for når hun forteller.

I tillegg til å kartlegge hva som er relevant data, er det viktig å finne en velegnet analyseform for å kunne håndtere en stor mengde data (Thagaard 1998:90). Ifølge Thagaard (1998:107) har analysen ”både et praktisk og et teoretisk siktemål: Den skal gi orden og oversikt og danne grunnlaget for den forståelsen forskeren utvikler av datamaterialet”. For å skaffe en oversikt over materialet sorterte jeg i første omgang ut all informasjon som gjaldt besteforeldrene og det sosiale nettverket i hver og en familie. Deretter sorterte jeg informasjonen og fortellingene som gjaldt hver og en besteforelder, for så å kategorisere informasjonen jeg hadde. Etter hvert utformet jeg også en datamatrise for å kategorisere materialet på en oversiktelig måte. Datamatriser gir ”et visuelt bilde av tendenser i materialet”, og de er ”velegnet til å foreta sammenligninger mellom data fra ulike informanter eller samhandlingssituasjoner” (Thagaard 1998:151). Tiltross for kritikk om at datamatriser tar teksten ut av sin opprinnelige sammenheng, mener Thagaard (1998:151) at ved å bruke

matriser kombinert med en helhetsorientert tilnærming, vil det fortolkende perspektivet ivaretas. Underveis i skriveprosessen og analysen hadde jeg god hjelp av datamatriken; det gjorde materialet mer oversiktlig og håndterlig. Det er mye materiale en sitter igjen med etter tretten intervjuer og det er lett å miste oversikten uten et ordentlig system. Datamatriken ga meg et overblikk over informasjonen foreldrene hadde gitt i intervjuene, og det ble dermed lettere å se både likheter og ulikheter i materialet. Ved å benytte meg av datamatrikene kunne jeg se hva som gikk igjen om besteforeldre, og se på foreldrenes forventninger til barnets besteforeldre.

Datamatriken utgjorde hovedgrunnlaget for analysearbeidet, men jeg hadde fremdeles mulighet til å gå tilbake til det opprinnelige materialet om det var noe jeg var usikker på, eller dersom jeg for eksempel ville finne sitater.

Som et verktøy i arbeidet med matrisen, tok jeg utgangspunkt i Neugarten og Weinsteins (1964) måte å typologisere besteforeldrene på. Karakteristikkene til Neugarten og Weinsteins (1964) ulike typer besteforeldreroller hjalp meg med å kategorisere informasjonen om besteforeldrene, slik at jeg selv kunne typologisere besteforeldrene i mitt materiale ut i fra mine funn. Silverstein, Giarrusso og Bentson (1998) skriver følgende om typologier:

Typologies cluster relationships by their joint standing on several measures, thereby simplifying an unwieldy number of interdependent variables into a reduced set of meaningful types. Clustering relations based on a combination of attributes makes evident the nuances and anomalies of intergenerational family relations - a goal that remains elusive to models that treat solidarity on a variable-by-variable basis or a simple additive composite (Silverstein, Giarrusso og Bengtson 1998:151).

Typologier kan altså hjelpe til med å forenkle materialet, samtidig som de tydeliggjør nyanser og forskjeller. Hallen (2002:248) mener en slik typeinndeling gir et for enkelt bilde av virkeligheten, mens en dimensjonsinndeling som Cherlin og Furstenberg (1985) utførte, gir et mer nyansert bilde. Ulike inndelinger kan samlet bidra til å understreke de store variasjonene som kommer frem når en tar for seg besteforeldrerollen, og kan således gi nyttige innspill om dimensjoner ved besteforeldrerollen som kan være aktuelle å se videre på (Hallen 2002:248). I denne oppgaven har jeg valgt å trekke inn elementer fra både Neugarten og Weinsteins (1964) og Cherlin og Furstenbergs (1985) måte å dele inn besteforeldre på. Jeg ser både på graden av kontakt med barnebarnet og hva besteforeldrene bidrar med generelt i forhold til barnebarnet. Ut i fra dette delte jeg besteforeldrene opp i tre ulike typer. Jeg grupperte familiene ved å se på de besteforeldrene som utpekte seg som spesielt ”gode” besteforeldre – ”gode” i den betydning at de var aktiv og deltakende i barnebarnets liv. De fleste familiene

hadde besteforeldre i flere kategorier, men jeg valgte å gjøre det på denne måten for å få oversikt over materialet. En slik typologisering som jeg gjør kan selvfølgelig diskuteres med hensyn til grad av relevans. Ettersom det er foreldrene som blir intervjuet har jeg kun deres meninger og opplevelser. Det ble ikke spurt inngående om besteforeldre, og jeg har dermed varierende grad av informasjon på de ulike familiene. Materialet er såpass lite at jeg ikke kan generalisere ut i fra dette, men for å se en sammenheng i hvordan de ulike besteforeldrene utfører sin rolle mener jeg at dette er en måte å gjøre det på som fungerer.

Underveis i arbeidet oppdaget jeg noe annet som var interessant: foreldrenes fortellinger om besteforeldrene. Bak disse fortellingene ligger normer om og forventninger til hvordan besteforeldre skal være og hva de ”bør” gjøre og ikke gjøre. ”Bør” er normativt begrep og fortellingene tar utgangspunkt i normative aspekter ved besteforeldrerollen.

Thagaard forklarer (1998:25) at ”kvalitative metoder kjennetegnes av et fleksibelt forskningsopplegg. Det innebærer at forskeren kan arbeide parallelt med de ulike delene av forskningsprosessen”. Ved å jobbe parallelt med datainnsamlingen og analysen kan forskeren lettere tilpasse datainnsamlingen i lys av tidligere analyser og når en finner ut hva som fungerer og ikke (Thagaard 1998:25). Et slikt fleksibelt opplegg har ikke jeg hatt mulighet til ettersom datainnsamlingen allerede var utført, men jeg ser i ettertid at transkriberingen og analysearbeidet ble en slags bearbeidelsesprosess som førte til at mine oppfatninger om materialet til stadighet endret seg. I samarbeid med veileder fant jeg nye måter å utforske materialet på. Hvordan jeg skulle gå frem med oppgaven har hele tiden vært påvirket av valg av teori og metode som også har vært en slags ”runddans” som Thagaard (1998:25) påpeker kjennetegner fleksibiliteten i kvalitativ metode.

3.6 Nærhet og distanse

Da jeg kom med på prosjektet ”Omsorgskarrierer og dagligliv for barn under 3 år” var Stefansen og Farstad nesten ferdig med intervjurunde III, og ettersom de allerede hadde vært gjennom to intervjurunder med alle familiene tidligere, var det naturlig at de fullførte også de siste.

Studier i egen kultur byr på både fordeler og ulemper. Fordelene er at en allerede har informasjon om miljøet og kulturen informant lever i, og det er lettere å forstå informantens

situasjon (Thagaard 1998:183). Samtidig kan denne forkunnskapen påvirke forskerens tolkning av informantene og datamaterialet, ved at forskeren allerede har gjort seg opp tanker om hvordan ting er eller skjer. Det er derfor viktig å være klar over og spesifisere sitt eget ståsted i prosjektet for å prøve å unngå at ting som kan være viktig blir tatt for gitt (Thagaard 1998:72/183).

I prosjektet ”Omsorgskarrierer og dagligliv for barn under 3 år” ble det utført tre intervjuer, og noen av familiene ble rekruttert via forskernes egne nettverk. For forskerne blir det her spesielt viktig å skille eget liv fra forskningstemaet, og unngå å vise egne meninger og følelser under intervjuene. Forskerne vil her ha for forståelse av temaet de studerer, og dette kan påvirke hvordan spørsmål blir stilt, hvordan respons blir gitt underveis i intervjuene, og hvordan en tolker data i etterkant.

Jeg ser på det som både en fordel og ulempe at jeg ikke var med på intervjuene. Jeg kan ha gått glipp av viktig informasjon rundt intervjuene som ansiktsuttrykk til de intervjuede, kontakten mellom foreldrene, reaksjoner på spørsmål, ting som skjer underveis og så videre, men samtidig stiller jeg meg med blanke ark når jeg hører intervjuene. Ettersom jeg ikke har vært med på å utforme intervjuguiden, eller har vært tilstede under intervjuene, gir det meg en naturlig distanse til materialet. Likevel er dette en oppgave basert på en studie i egen kultur og jeg vil også ha en for forståelse av temaet. Det at jeg ikke har egne barn kan dermed være en fordel i så måte: Besteforeldretemaet er et tema jeg har reflektert lite over, og jeg husker svært lite av mine egne besteforeldre fra da jeg var barn. Erfaringene jeg har, er mest observasjon av mine egne foreldre som besteforeldre for mine søskens barn.

Ettersom flere av intervjuene jeg skulle bruke ikke var blitt transkribert da jeg kom med i prosjektet, fikk jeg oppgaven med å transkribere flesteparten av dem. Jeg fikk dermed adgang til nesten alle intervjuene, og det gjorde at jeg samtidig kunne få nærhet til materialet. Å høre foreldrene snakke om barnet, familien, besteforeldre og venner, hvordan de beskrev menneskene og hva de la vekt på, gjorde at jeg fikk et inntrykk av familiene og fikk en følelse av å være til stede under intervjuene.

De intervjuene som jeg fikk tilsendt ferdig transkribert uten å selv ha hørt intervjuene, fikk jeg ikke i like stor grad nærhet til. Jeg måtte jobbe mer med de intervjuene for å komme inn i familiesituasjonen og få et overblikk over intervjuet.

3.7 Etikk i forskningsarbeidet

Etiske prinsipper er viktig i all forskning. I en kvalitativ studie som denne der forskningsobjektene er mennesker, er det viktig å følge de etiske forhåndsreglene om hvordan forskere bør forholde seg til informantene som inngår i studien (Thagaard 1998:21). Spesielt viktig er det å etterfølge kravene om informert og fritt samtykke, konfidensialitet og respekt for menneskeverdet. Ettersom NOVA har utarbeidet og gjennomført både rekruttering og intervjuene, har jeg ikke måtte forhold meg til kravet om informert og fritt samtykke²⁹ og hvor mye informasjon som skal gis til informanten i forkant av intervjuene.

Kravet om konfidensialitet

I henhold til Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH)³⁰, innebærer prinsippet om konfidensialitet at ”de som gjøres til gjenstand for forskning, har krav på at all informasjon de gir om personlige forhold, blir behandlet konfidensielt. Forskeren må hindre bruk og formidling av informasjon som kan skade enkeltpersonene det forskes på”³¹. Dette prinsippet bygger på anonymitet – informantene skal ikke kunne gjenkjennes av andre når resultatene foreligger. Ettersom jeg har fått datamaterialet utlevert fra NOVA, besitter ikke jeg personopplysninger om informantene annet enn navnet på barnet. Men i intervjuene jeg lyttet på, kom det fram noen opplysninger om hvilket område eller bydel familien tilhørte. I det transkriberte materiale jeg satt igjen med i etterkant var opplysninger som dette anonymisert. Det eneste jeg beholdt var navnet på barnet for å forsikre meg at jeg ikke kalte det ved dets rette navn i oppgaven. Alle navn jeg har brukt i oppgaven er således fiktive, og jeg har også endret noe på informasjon om familiene for å minske mulighetene for gjenkjennelse. Opplysningene om hvor besteforeldrene bor er også endret, men uten at det påvirker analysen i forhold til avstand. Imidlertid synes jeg det har vært vanskelig å vite hvor mye jeg skal endre i forhold til å få frem et pålitelig resultat.

²⁹ Kravet om informert og fritt samtykke – ”Som hovedregel skal forskningsprosjekter som inkluderer personer, settes i gang bare etter deltakernes informerte og frie samtykke. Informantene har til enhver tid rett til å avbryte sin deltakelse, uten at dette får negative konsekvenser for dem”. Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH).

³⁰ NESH - <http://www.etikkom.no/no/Vart-arbeid/Hvem-er-vi/Komite-for-samfunnsvitenskap-og-humaniora/>.

³¹ <http://www.etikkom.no/no/Forskningsetikk/Etiske-retningslinjer/Samfunnsvitenskap-jus-og-humaniora/B-Hensyn-til-personer-5---19/14-Krav-om-konfidensialitet/>.

Kravet om respekt for menneskeverdet

Det er viktig å tenke over hva slags konsekvenser forskningsresultatet kan ha for de involverte partene, og sørge for at integriteten til informantene blir beskyttet (Thagaard 1998:24). For noen av familiene i dette materialet kan forholdet til besteforeldrene fremstå som noe negativt. Thagaard (1998:123) påpeker at det kan være vanskelig ”å hindre at informantene kjenner seg selv igjen i den teksten som publiseres” i analyser av beretninger og historier. Dette er også min erfaring etter å ha jobbet med denne oppgaven ettersom jeg bruker mye sitater i analysedelen. For personen som har fortalt historien vil det være lett å gjenkjenne seg selv i sitatet. Jeg har prøvd etter beste evne å endre eller skjule annen informasjon som kan gjøre vedkommende gjenkjennelig for andre, men jeg må innrømme at det har vært en utfordring i forhold til analysearbeidet.

3.8 Familiene

Jeg vil her presentere fokusbarna og deres familie for å gi litt bakgrunnsinformasjon om de ulike familiene. Det vil gjøre det lettere når en leser analysekapittelet. Barnas navn er fiktive navn, og noe informasjon om familiene er endret på for å skjule deres identitet, som nevnt over. Informasjonen som er gitt er ikke så detaljert at en kan kjenne igjen familiene, men det er likevel nok informasjon til å få et inntrykk. Kun et foreldrepar er skilt, men de har likevel en god del kontakt i hverdagen. Fire av besteforeldreparene er skilte, men jeg har i denne studien valgt å kun ta med de biologiske besteforeldrene når jeg kategoriserer dem.

Timon

Timons familie består av mor, far og en nyfødt lillesøster, så mor er fremdeles i mammapermisjon. Far har både sin mor og far i live, mens mor har kun sin mor igjen. Begge foreldrene har fast jobb og føler at levering og henting i barnehage kombinert med jobb og kun en bil er et puslespill, men far har en fleksibel jobb som tillater at han selv kan velge noenlunde når han begynner og slutter, og han kan også jobbe hjemmefra. Samtidig fører det til at han ofte blir sittende å jobbe på kveldstid, og han synes det kan være vanskelig å skille jobb og hjem.

Heidi

Heidi har fulltids plass i barnehagen, og både mor og far jobber fulltid. Hun har tre eldre søsken, og de er alle ganske spredt i alder. De to eldste brødrene bor litt hos moren sin og litt

sammen med faren og Heidis familie. Av besteforeldre har Heidi mormor, morfar og farmor i live. Foreldrene har jobber som krever høyere utdanning.

Thea

Theas foreldre er skilt og hun bor hos moren sin, men hun ser likevel faren sin mange ganger i uken ettersom han bor i nærheten. Hun har ingen søsken. Mor jobber 50 prosent, og er den som tar seg av den daglige passen og levering og henting i barnehagen. Thea har begge bestemødrene i live.

Pelle

Pelles familie har nettopp flyttet til farens hjemsted, og Pelle har begynt i barnehagen der. Mor er gravid på nytt og venter til etter permisjonstiden med å søke ny jobb, mens far jobber ikke så langt fra der de bor. Pelle har alle besteforeldrene i live.

Niklas

Niklas går i barnehage og foreldrene jobber fulltid. Begge foreldrene har forholdsvis lang reisevei til jobben. Alle besteforeldrene er i live og bor på samme sted. Familien har nettopp flyttet til et større hus for å få større plass. Tidligere bodde de i nabohuset til fars foreldre.

Sandra

Sandra har en yngre bror, og begge går i barnehagen. Foreldrene jobber fulltid, men far jobber skift som varierer avhengig av hvor mye det er å gjøre på jobb. Alle besteforeldrene er i live, men samtlige er skilt og noen bor litt langt unna.

Petter

Petter har en lillesøster, og mor er fremdeles hjemme med henne. Alle besteforeldrene lever og bor ikke langt unna. Far jobber fulltid.

Sofie

Sofies foreldre har begge krevende jobber, og på grunn av at barnehagen ligger et stykke unna både jobb og bolig har det til tider vært vanskelig å få til henting og levering. De søker nå om ny barnehage nærmere der de bor. Sofie har alle fire besteforeldrene i live.

Ruben

Ruben har også alle besteforeldrene i live, men de bor alle på andre kanter av landet. Begge foreldrene jobber fulltid og har fullført høyere utdanning. Foreldrene prøver å dele likt på henting og levering.

Veronica

Veronicas mor er fremdeles i permisjon etter at lillebror ble født. Far jobber 8-16 og leverer Veronica i barnehagen mens moren henter. Veronica har farmor, mormor og morfar i live.

Fredrik

Fredrik begynte litt sent i barnehagen ettersom mor var sykemeldt og gikk hjemme. Far har fulltidsjobb og leverer og henter Fredrik i barnehagen. Begge mors foreldre lever, men fars mor er enke.

Martin

Martins foreldre jobber fulltid og har ett par besteforeldre som bor i nærheten, det andre besteforeldreparet bor på en annen kant av landet. Martin har to eldre søsken som han leker mye med.

Sara

Sara har en lillesøster og begge foreldrene i full jobb. Det er tidspress for å få hentet og levert hver dag, men det går greit. Mormor er enke og fars foreldre bor et annet sted i landet.

3.8.1 Fordelingen av besteforeldrene i datamaterialet

Totalt i materialet fordeler besteforeldrene seg på følgende måte: tretten mormødre, ni morfedre, tretten farmødre og ti farfedre. Her ser vi at bestemødrene er i flertall og ifølge Evenshaug (2002:242) har dette sammenheng med at kvinner har høyere levealder enn menn, samtidig som det er aldersforskjeller mellom menn og kvinner i forhold. Dermed er det også mer sannsynlig å ha bestemødre i live enn bestefedre.

Mange er tilstede i hverdagen, men ikke alle gjør like mye ut av seg. Her spiller selvfølgelig også jobb og annen familie inn: Mange av dagens besteforeldre er fremdeles i jobb, og har en flere barnebarn i ulike familier vil tiden måtte deles på flere. I mitt datamateriale er dette veldig varierende: noen jobber, andre er pensjonister, noen har mange barnebarn, mens for andre igjen er dette barnebarnet det første.

De påfølgende analysekapitlene tar utgangspunkt i foreldrenes fortellinger om besteforeldrene og hverdagslivet til familien. Kapittel 4 omhandler foreldrenes forventninger til besteforeldrene, og i kapittel 5 presenterer jeg en typologi av besteforeldrene etter hvordan de ”gjør” besteforeldrerollen sett fra foreldrenes ståsted. I kapittel 6 ser jeg på familiens videre

nettverk og diskuterer barnehagen og barnehagepersonalets plass i hverdagslivet til familiene. Analysedelen avsluttes med et oppsummerende kapittel der jeg også drøfter resultatene og ser på muligheter for videre forskning.

4 Forventninger til besteforeldrerollen

Mesteparten av materialet jeg bruker er fortellinger om besteforeldrene. Når foreldrene forteller om barnets kontakt med besteforeldrene viser de samtidig hva slags forventninger de har til sine egne foreldre som besteforeldre, og om de mener barnets besteforeldre oppfyller disse forventningene. Mest informasjon har jeg om besteforeldrene som foreldrene er mest fornøyd med, men også det at det ikke blir sagt så mye om noen av besteforeldrene kan ha en betydning i forhold til forventninger.

Evenshaug³² mener mange besteforeldre føler et press i forhold til besteforeldrerollen, at de besteforeldrene det fortelles om i mediene er de ”gode” besteforeldrene. Dette øker dermed forventningene mange i dag har til besteforeldrenes deltakelse i barnebarnas liv. Mange av foreldrene i mitt utvalg har klare formeninger om hvordan de synes besteforeldre skal være, og deres forventninger kommer til tider tydelig frem.

Jeg vil i dette kapittelet ta for meg hvilke forventninger barnas foreldre har til sine egne foreldres besteforeldrerolle.

4.1 Hva bør besteforeldre gjøre for barnebarna og deres foreldre?

Både NorLAG og NorBEST³³-studiene ser på kontakten mellom besteforeldre og barnebarn. I begge studiene ble respondentene spurt om hva en mener besteforeldre bør gjøre. Det viste seg at det var stor enighet om at besteforeldre bør gjøre ting sammen med barnebarna og være tilgjengelig for dem i kriser, som for eksempel sykdom eller skilsmisse; over 90 prosent var enige i dette (Hagestad 2004:2). De to studiene viste også at de fleste, omtrent 90 prosent, mener besteforeldre bør gi støtte til voksne barn i deres rolle som foreldre (Hagestad 2006a:326). Størst uenighet var det om besteforeldrene burde være et korrektiv i barneoppdragelsen og om de burde bidra til økonomisk trygghet. Kun 30 prosent sa seg enige i disse to utsagnene (Hagestad 2004:2). Evenshaug, Hallen og Hjordemaal (2002:266) fant tilsvarende data i sin undersøkelse fra 2001: Få mener besteforeldrene bør ha like mye å si

³² http://www.besteforeldre.no/Om%20oss/Ytring_Superbesteforeldre.htm.

³³ NorBEST – Norsk studie av besteforeldre. Utvalget i denne studien er trukket fra NorLAG og består av foreldre med barn i alderen 10-12 år og intervju med barn i samme alder.

som foreldrene, men 40 prosent av deres utvalg mener likevel besteforeldrene bør ha mer å si enn barnhagen og skolen.

4.2 Deltakende og aktive besteforeldre

Foreldrene gir meget positive karakteristikk av de besteforeldrene de er fornøyde med. De karakteristikkene som går igjen i historiene er: aktiv, deltakende, viktig og engasjert.

Foreldrene virker stolte over besteforeldrenes deltakelse og de setter pris på det i forhold til barnet. Moren til Veronica forteller om sin egen mor: ”Mormor er i hvert fall nære [i forhold til Veronica på nettverkskartet], det er helt sikkert! Hun er superviktig.”. Videre forteller hun:

Mormor er Veronicas store trøst tror jeg. Hvis mamma og pappa sier nei [mor later som om hun er Veronica som gråter] – ”Vil til mormor, jeg skal flytte til mormor”. Og mormor gjør alt for Veronica. Når vi er der oppe på lørdager så herjer de rundt og mormor må være hest og mormor må tegne.

Det er ingen tvil om at moren til Veronica setter stor pris på mormors hjelp og støtte.

Mormoren er et fristed for Veronica, mormor er med på det barnebarnet vil, og det setter tydeligvis både mor og Veronica pris på.

Farmoren til Timon er også en aktiv og sprek bestemor og foreldrene forteller om hennes aktiviteter med Timon:

Far: Det er litt bibliotekurer

Mor: Ja, hun er veldig flink altså

Far: Hun er veldig sønn og så er hun veldig aktiv, nesten hyperaktiv

Mor: Hun har mer energi enn oss to altså, hun tar de med til biblioteket, hun har to barnebarn, (...) og hun andre er bare 1 ½ år og hun bor hjemme og så Timon er det første barnebarnet og er ikke der så ofte og er litt eldre. Det er mye lettere å finne på ting med han, (...) de koser seg veldig med Timon, tar han med til en gård i nærheten og ser på dyr

Det at besteforeldrene ikke bare passer barnet, men faktisk gjør noe sammen med barnet er veldig positivt og det fremheves i fortellingene. Dette stemmer overens med funn fra Hagestads (2006b)studie. Foreldrene blir ofte ivrige når de forteller noe de synes er morsomt; som sitatene over viser går det litt stakk i både setninger og ord og dette gjentar seg i flere av intervjuene. Foreldrene snakker ofte i munnen på hverandre og fortsetter på hverandres setninger, men det er en glede og iver over å kunne få fortelle om besteforeldrene. Mor til

Timon forteller videre: ”Han kan fortelle mye også at farmor gjør det og det, og så er det bare hver gang han har vært ute med de så kommer han tilbake med den selvtilliten, for da har han liksom gjort noe uten oss og er mannemann”. Barna selv ser ut til å synes det er gøy å være alene med andre voksne utenom foreldrene.

Måten foreldrene forteller om de besteforeldrene de er mest fornøyd med er viktig. Det at de stolt forteller om besteforeldrene tyder på at besteforeldrene kanskje til og med overgår barnets foreldres forventninger i forhold til besteforeldrerollen. Ut fra beskrivelsene er disse besteforeldrene slik som foreldrene forventer og enda litt til. Andre utsagn om disse besteforeldrene er: ”Hun er helt fantastisk!”, ”Han får masse kvalitetstid sammen med farmor”, ”Farmor er viktig”, ”Bestefar er den store”, ”Mormor er superviktig”.

4.3 Kontakt og engasjement på eget initiativ

Foreldrene vil gjerne at deres egne foreldre tar kontakt på eget initiativ. Savn etter mer engasjement kommer til uttrykk i beskrivelsen om besteforeldre de har lite kontakt med. Flere av familiene uttrykker skuffelse over at besteforeldrene ikke er mer deltakende i barnebarnas liv. Det er særlig en familie, familien til Veronica, som spesifikt sier at besteforeldrene har litt for lite kontakt med barnebarna. Fars foreldre bor ikke mer enn cirka ti mil unna, men de ser ikke barnebarnet ofte likevel. Veronicas besteforeldre er pensjonister og tilbringer flere måneder i utlandet. Far sier at det kan gå uker og måneder uten at han har kontakt med foreldrene sine, spesielt når de er i utlandet, men for han er ikke det noe rart. For mor er det sårende at de er så lite interessert i å treffe barnebarna: ”Vet du hva, jeg synes det er litt sårt at ikke ungene har mer kontakt med dem. Men nå er ikke de videre flinke til å være her heller. Og da... tror jeg far blir litt sånn sær på det, at, de er pensjonister begge to så de kunne fint ha...ja”. Foreldrene forventer at besteforeldrene skal gi av sin tid, og kanskje enda mer når en er pensjonist med masse ledig tid.

Å bygge en god relasjon mellom barnebarnet og besteforeldre er viktig for foreldrene. Farmoren til Fredrik ble enke for ett år siden, og har etter det vært mye borte og holdt på med sitt eget. Moren til Fredrik sier at det er farmor som taper på å ikke ha kontakt med barnebarna, men hun virker skuffet over det selv også, både over lite kontakt og lite støtte:

”Det er jo mer dumt for henne enn for noen andre da. Jeg ser jo når vi er der så er det jo absolutt ikke som å være hos mamma og pappa hvor jeg får hjelp og sånn, det får du

ikke der. Der må du spørre om det. Det er liksom aldri noe, de har, søsteren til far har en som er, hvor gammel er hun? Elleve. Altså de store barna, de blir liksom litt mer, der hender det at hun har de litt, for det er gøyere enn å ha de små. Og det er jo nå de skaper bånd til dem, så det blir jo hennes problem på en måte.”

Uten engasjement mener mor det ikke blir en god kontakt mellom farmor og Fredrik. Hva familiene som savner mer deltakelse fra besteforeldrene selv gjør for at det skal være mer kontakt, blir ikke nevnt i intervjuene, det virker mer som om det er en forventning om at besteforeldrene selv skal ta initiativ. De må ”ville det selv” som moren til Sara sa. Faren til Sara sier: ”Det er litt med stolthet, man vil ikke tvinge opp noen. Det hadde jo vært koselig om de hadde...”, og mor fullfører: ”Det må være at en har veldig lyst selv da”. Å måtte be besteforeldrene sitte barnevakt for barnebarnet går utover stoltheten til foreldrene.

Farmoren og farfaren til Sara bor omtrent 2 ½ times kjøring unna og mormor bor en time unna og har ikke bil. Selv om foreldrene sier at de er veldig hjemmekjære, og at det ikke er noe stort savn å gå på kino eller ut og spise, savner de likevel mer barnepass. De skulle ønske deres egne foreldre var litt mer aktive selv i å ville passe barna, at besteforeldrene innimellom spurte om å få ha barnebarnet. Mormor har tidligere hjulpet til mer, men i det siste året har hun vært mye opptatt på grunn av personlige problemer i familien. Nå ser det i midlertidig ut til at det blir en endring, men mor er litt skeptisk til at det skal bli bedre: ”men hun må jo ville det da” (mor til Sara). Fars foreldre synes det er litt langt å reise så det er ikke så ofte de kommer på besøk.

Hva foreldrene forventer kommer også an på erfaringer de har fra andre: Onkelen til Sara og hans familie bor i samme område som besteforeldrene til Sara. Onkelens barn er besteforeldrene flinke til å passe. Moren hans har en fast dag i uka hvor hun passer barna til Saras onkel og faren til Sara sier: ”Jeg tror de bruker i hvert fall 25 prosent av sin uke på å passe barn. Eller mer.”. Sånn sett blir det veldig lite i forhold til hvor mye besteforeldre passer Sara: ”vi har blitt litt sånn at, jaja, vi får klare oss selv” (faren til Sara). Farmoren sier hun lever for barnebarna sine, men sønnen og svigerdatteren føler det ikke slik. De mener isteden at besteforeldrene vil vise utad at de er flinke til å hjelpe til, mens sønnen og svigerdatteren føler seg nedprioritert i forhold til resten av familien. Og når også mormor har vært en del fraværende fordi hun har hjulpet en annen i familien, føler barnets foreldre at de som familie også her blir nedprioritert i forhold til annen slekt. Barna er foreldrenes stolthet og det er tydelig at det sårer når ikke familien viser den interessen de forventer.

Besteforeldre som vil møte og passe barna på eget initiativ er viktig, det viser engasjement i barnebarnet. Det er tydelig at foreldre i dette materialet forventer at besteforeldre skal være interessert i barnebarnet, og gjerne være ivrige etter å ha alenetid med barnebarnet. Dette stemmer overens med Hagestads (2004, 2006a,b) funn om at både foreldre og besteforeldre mener besteforeldre bør bruke tid sammen med barnet (2004:2) og være en støtte for foreldrene (2006a:236). Blant de familiene der foreldrene oppfattes som fornøyde med besteforeldrene ser barnefamilien besteforeldrene forholdsvis ofte. Det er ikke snakk om å møtes for sjelden, men det betyr ikke at foreldrene ikke forventer at de skal være tilstede.

4.4 Hvor mye er ”passe med kontakt”?

Det er flere familier som synes besteforeldrene kunne tatt litt mer kontakt i hverdagen, men det er en familie som synes det blir for mye besteforeldre. Med to av besteforeldrene boende i samme bygd og de to andre boende cirka en halvtime unna, føler foreldrene til Petter det til tider kan bli slitsomt og for mye besøk. Det har til tider vært ganske ille, og i intervjurunde II sier far: ”Vært litt slik at hvis vi har gitt dem lillefingeren så skal de ha hele neven. Og da har vi på en måte... og da blir det til at vi ikke gir noe heller. Det er litt, men ikke mye. Men det er nå slik det er.”. Foreldrene sa den gang at familien krevde mer før, men på grunn av et sykt barn, har slekten etter hvert godtatt at de ikke orker alle familie-sammenkomster. I dette tilfellet blir besteforeldrene for ivrige i forhold til foreldrenes forventninger, og foreldrene har måtte sett seg nødt til å si ifra. Om det å sette grenser sier far i runde II: ”Ja, og det har vi gjort ganske hardt også. Og det har fungert greit i alle fall. Blir kanskje litt støtt noen ganger, men det som er vanskelig å skjønne er at *vi* er en familie kanskje. Vi er ikke... vi er ikke småunger lenger. Vi er ungene deres, men ikke...ikke små”. I det siste intervjuet kommer det frem at det fremdeles er et litt ambivalent forhold mellom foreldrene og besteforeldrene. I forhold til at det blir for mye besøk forteller foreldrene:

Far: Ja, og så må du si det så direkte for at dem skal skjønne at nok er nok, det er, dem må bli sure først

Mor: Men samtidig så er det jo koselig og da, det er det

Far: det er koselig og da, det er ikke det

Mor: Det er jo bra for unga våres og

Mor: Men det er koselig, det er fælt at det har blitt sånn, det er koselig å få, jeg synes det er kjempekoselig jeg sånn som når mine bare kommer innom og venninner og slikt, men det er på en måte, det er faktisk blitt slik at på en måte at det må være bestemt, for ellers så har man, dette har man egentlig ikke tid til, og det er egentlig fælt at det har blitt sånn, jeg synes egentlig det er helt tragisk

Mor vil egentlig ikke at det skal være slik at det er slitsomt med besøk, men i en travel hverdag er det dessverre slik det blir. Hennes egne forventninger til besteforeldrene og annen familie går ikke overens med deres ønsker som en egen liten familie. Hun blir skuffet over seg selv at det ikke går som alle vil.

Hva er for lite og hva er passe mye kontakt? I Hagestads undersøkelse *Besteforeldrestudien* (2006b:1) fant hun at en tredjedel av barn ser minst en av besteforeldrene ukentlig, en tredjedel månedlig, og den siste tredjedelen ser besteforeldrene et par ganger i året. Dette gjaldt barn i alderen ti til tolv år, men dette stemmer ganske godt overens med mitt materiale: 15 av besteforeldrene ser barnebarnet sitt ukentlig, 16 av dem treffer det månedlig og de resterende 14 ser barnebarnet mellom fire til ti ganger i året. Dette gjelder da kun det ene barnebarnet deres; for dem som har flere ”barnebarnsett” – der et gitt barns barn utgjør et sett – vil det ha betydning for deres tid og ressurser. Besteforeldre med færre sett har muligheter for mer intense forhold til barnebarna sine (Hagestad 2006b:6).

I mitt materiale er det store forskjeller i hva familiene forventer av kontakt med besteforeldrene. Hva som er passe kommer nok an på livssituasjonen for foreldrene i forhold til jobb, og det sosiale nettverket deres. Har en et stort sosialt nettverk utenom familien, savner en kanskje ikke besteforeldrene i den grad? Familien til Sara møter fars foreldre cirka åtte ganger i året; fire ganger drar de til besteforeldrene, og cirka fire ganger kommer besteforeldrene til dem. De synes dette er veldig lite, men de sammenligner seg også med hvor ofte fars brors barn ser de samme besteforeldrene, og når det er hver uke, blir åtte ganger i året veldig lite for dem. For andre ville dette kanskje være passe med besøk.

Foreldrene forventer mindre kontakt og engasjement fra de besteforeldrene som eldre og har dårlig helse. Det blir snakket lite om disse besteforeldrene. De hører til familien, men det forventes ikke ukentlig kontakt med dem. I de familiene som har både yngre og eldre besteforeldre kommer forskjellen i forventningen tydelig frem. Foreldrene har enten gitt opp forventningene, eller innsett at forventningene må senkes på grunn av deres egne foreldres helsetilstand. Forventningene til besteforeldrerollen blir påvirket av livssituasjonen besteforeldrene er i.

4.5 ”Ikke-innblandingsnormen”

Å være engasjert er en ting, men å blande seg i barneoppdragelsen er noe annet. I sin artikkel ”The Parental Responsibilities of Grandparents” viser Albrecht (1954:203) til en ”hands off” –politikk som gjelder mellom voksne barn og deres foreldre i forbindelse med barneoppdragelse: Det er barnets foreldre som har ansvaret for barnet, og besteforeldrene skal kun involvere seg hvis barnets foreldre ikke evner å ta seg av barnet på egen hånd. Cherlin og Furstenberg (1986:57) finner det samme etter å ha intervjuet 510 amerikanske besteforeldre på 80-tallet, og de kaller dette for ”norm of noninterference” – ikke-innblandingsnormen. De fastslår at *ikke-innblandingsnormen* er et sentralt kjennetegn på forholdet mellom eldre foreldre og deres voksne barn i USA (Cherlin og Furstenberg 1986:57). Også i Norge ser denne normen ut til å gjelde selv om den ikke er like entydig og dominerende: kun 14 prosent i Evenshaug og Hjordemaals (2002:266-7) studie svarte at besteforeldre ikke burde ha noe si i det hele tatt, og nesten to tredeler mener at besteforeldrene bør ha minst like mye å si i forbindelse med barneoppdragelsen som barnehagen og skolen.

Av alle familiene og besteforeldrene i mitt materiale er det kun en person som bryter med ”ikke-innblandingsnormen”, i hvert fall som det kommer frem av intervjuene. Moren til Fredrik sier farmoren hans blander seg opp i det hun gjør, ingenting er bra nok fordi det ikke er slik farmoren ville gjort det. Familien har i en periode bodd hos farmoren til Fredrik, men de flyttet til mors foreldre når mor fikk nok av innblanding: ”Også var jeg borte litt, og da ble alle regler for unger og alt forandret”. Ifølge mor klager ikke farmor på far i familien, hennes sønn, selv om mor og far gjør de samme tingene: ”Han [ektemannen] kan ikke gjøre noe gærent, men hvis jeg gjør akkurat det samme så er det gærent.” Det er tydelig at farmor og svigerdatter ikke kommer særlig godt overens, og svigerdatteren synes det er frustrerende at farmor blander seg inn i alt hun gjør.

Ingen av de andre familiene nevner dette som et problem, og de tidligere undersøkelsene fra Norge viser også at besteforeldre stort sett er enige i at de ikke skal blande seg inn i oppdragelsen av barnebarna.

4.6 Ulike forventninger til bestefedre i forhold til bestemødre?

Har foreldrene forskjellige forventninger til besteforeldre i forhold til kjønn? I fortellingene fremhever foreldrene de mest deltakende besteforeldrene, og i de familiene med utpreget aktive bestefedre kommer bestemødrene helt i skyggen i fortellingene. Kanskje deres ”innsats” er mer som forventet og derfor ikke så spesiell? Og om bestefar ikke er så aktiv så er det også som forventet? Moren til Veronica virker fornøyd med at hennes egen mor er såpass deltakende, men om sin egen far sier hun ikke stort; hun har kanskje ikke så store forventninger til hans deltakelse. I forhold til fars mor derimot så er hun skuffet over hennes ”innsats” da hun ikke er så opptatt av barnebarna. Enten har moren til Veronica forskjellige forventninger til bestefedre i forhold til bestemødre, eller så holder det at det er en av besteforeldrene i et par som er aktive. I flere av familiene er det en besteforelder som skiller seg ut som mer aktiv enn de andre uten at det nødvendigvis oppfattes som negativt av foreldrene at den andre ikke er like mye tilstede.

I sin hovedoppgave *Postmoderne bestemødre: dannelsen av en rolle i tid og rom: en kvalitativ studie av et utvalg bestemødre født under den store babyboomen på begynnelsen av 1950* fant Sivertsen (2006) at bestemødrene opplevde forskjell på det å være farmor og det å være mormor. Farmødrene følte de var i en spesiell sårbar situasjon: dersom det skulle bli samlivsbrudd mellom barnets foreldre var farmødrene redd for å miste kontakten med barnebarnet. Barnas foreldre kan dermed også ha ulike forventninger til mormor og farmor. Av de tretten farmødrene i mitt materiale er det kun en som foreldrene er veldig fornøyd med, mens fire av farmødrene har et distansert forhold til familien. Av de sistnevnte farmødrene er det ikke tegn på at det er noen som har et spesielt godt forhold til svigerdatteren, og sønnene nevner heller ikke mødrene sine så mye. Slektsbevarerteorien (Evenshaug, Hjordemaal og Hallen 2004) er forenelig med dette: det er mødrene som fungerer som formidlere mellom besteforeldre og barnebarn, og uten spesielt god kontakt med svigerdatteren kan farmødre fort miste en del av kontakten med barnefamilien. Sånn sett burde det kanskje være flere farfedre som også har lite kontakt med familien, men det er flere farmødre med i materialet og tre av de farmødrene med lite kontakt med familiene er enker. Foreldrene kan dermed også ha ulike forventninger til mormor og farmor, og ikke bare mellom bestemor og bestefar.

Skilsmisse i besteforeldregenerasjonen kan også påvirke forventningene. Hagestad og Herlofson (2009a) fant i sin undersøkelse at skilte besteforeldre hjelper familien mindre enn i familier der besteforeldrene fremdeles holder sammen. Dette gjaldt også for bestemødre (Hagestad 2009a:94), og Hagestad (2004:6) fant at det var færre som ville be mor om hjelp til ekstra barnepass hvis besteforeldrene var skilte. Av de fire skilte bestemødrene, to farmødre og to mormødre, har tre av dem god kontakt med barnefamiliene. Den siste, en mormor, hadde ikke barna sine under deres oppvekst, og de har fremdeles lite kontakt med henne. Mor snakker lite om henne, og har tydeligvis liten forventning til henne som bestemor. Om det samme også gjelder for besteforeldre som er blitt enke/enkemann sier Hagestads (2004, 2009) studier ingenting om, men muligens vil foreldrene til barnebarnet verken forvente eller be om like mye hjelp hvis den ene besteforelder nettopp er blitt alene. Dette igjen kan dermed føre til at det blir litt mindre kontakt. Skilsmisse i besteforeldregenerasjonen slår sterkere ut på bestefedrene i forhold til kontakt og støtte til barnefamilien enn bestemødrene: flere skilte bestefedre mister kontakten til barnebarna (Hagestad 2004:5). Fire besteforeldrepar i mitt materiale er skilte, men av de fire bestefedrene er det kun en av dem som har lite kontakt med barnebarnet, og det kommer mest av at han bor på en annen kant av landet. Det er mer avstanden enn det at han er skilt om preger foreldrenes forventning til han som bestefar. En av de andre skilte bestefedrene er farfaren til Sofie. Han passer Sofie en dag i uka, men dette var noe foreldrene til Sofie foreslo for at han skulle få bedre kontakt med henne. Han har lite familie rundt seg, og han tar ofte kontakt med Sofies familie. Her ser vi et klart eksempel på mellomgenerasjonen som formidlere mellom besteforeldre- og barnebarnkontakten, her med positive virkninger. Dette kommer jeg tilbake til etter hvert. Det ser dermed ut til at forventningene til besteforeldrene ikke bare blir påvirket av besteforeldrenes helsetilstand og alder, men også deres siviltilstand.

I mitt materiale snakker foreldrene ofte om besteforeldrene som en enhet noe som gjør det vanskelig å skille på partenes deltakelse og de ulike forventningene, men det kan til en viss grad se ut som om det er noe høyere forventning til bestemødrene i forhold til bestefedrene, og mer til mormor enn farmor. Men livstilstanden for besteforeldrene spiller en stor rolle for forventningene.

4.7 Foreldrenes formidlende rolle

Selv om foreldrene har spesifikke forventninger til besteforeldrene, kan de selv både være til hinder og til hjelp når det gjelder besteforeldre-barnebarn kontakten. Som vi så i tidligere i dette kapittelet forventer foreldrene kontakt og engasjement på eget initiativ fra besteforeldrene, men det er viktig å huske at foreldrene selv spiller en formidlende rolle i samspillet mellom besteforeldrene og barnebarnet (Evenshaug, Hallen og Hjordemaal 2004:22). Foreldrene kan påvirke kontakten besteforeldrene har med familien, og familien til Petter er et godt eksempel: Foreldrene synes det til tider har vært for mye kontakt og har sett seg nødt til å si fra til besteforeldrene. Forholdet mellom foreldrene og besteforeldrene påvirker besteforeldrerollen, og i dette tilfellet blir besteforeldrene mer passive enn de kanskje ønsker.

Som nevnt kommer bestemødrene best ut i forhold til kontakt og støtte til barn og barnebarn, mens er farfar den som kommer dårligst ut, og enda verre er det om farfar og farmor er skilt (Hagestad og Herlofson 2009a:94). Evenshaug, Hallen og Hjordemaal (2004:22) mener det likevel er håp for at farfar skal bli sterkere involvert i sine barnebarn, men det forutsetter at ”forholdet til egne barn og svigerbarn blir ivaretatt på en god måte”. Som påpekt tidligere er familien til Sofie et godt eksempel på både foreldre som formidler god kontakt mellom besteforeldre og barnebarn, og skilte farfedre som er involvert i barnebarna: Farfaren til Sofie kommer hjem til dem en kveld i uken, henter henne i barnehagen og blir til han har lagt henne. Og hver uke kjører han to timer hver vei. For foreldrene er dette en investering:

Far: Det er jo, jeg har investert litt i å få faren min hit da, for han er en skikkelig propell. Og han er ganske slitsom å være sammen med for voksne. For han er veldig intens, litt på samme måte som henne, men han er en fantastisk lekekamerat da, ikke så mange besteforeldre som krabber rundt på knærne og under bordet og.. I tillegg så er han psykolog og han elsker utviklingspsykologi og sånn, så han driver å lager masse sånn læringseksperimenter og kognitive tester og alt mulig sånt noe. For meg så er det en investering, for det er mer slitsomt å ha han her enn å ikke ha han her

Intervjuer: Hvordan tenker du at det er en investering da, for Sofie eller for dere eller?

Far: For Sofie og faren min da. Han er enslig, og andre, han har to barnebarn til og de er da i X[stedsnavn], så for han er det veldig bra, og så er det bra for Sofie. Hun blir mer sliten av han enn av andre voksne. Og så er han jo veldig sånn... Han gjør da type ting som hun ikke ville vært... På en måte sammen med henne, og utfordrer henne både mentalt og fysisk på mange forskjellige vis da. Og så er det en investering i den relasjonen som de har da i og med at han bor i X [stedsnavn] og hun her. Han er...

kanskje ikke så rask til å naturlig utvikle en relasjon til henne hvis vi ikke hadde gjort det da

Her ser vi at foreldrene har tenkt nøye over hvordan de kan hjelpe farfar med å knytte kontakt med Sofie, og de vil at besteforeldrene skal ha en god relasjon til barnet deres. Foreldrene her gjør selv en innsats for å innfri forventningene om engasjerte besteforeldre. Samtidig vil de unngå en masete besteforelder:

Mor: ”(...) han bor på X [stedsnavn] da, og far har villet, og det er jeg enig i, at han skal få et godt og tett forhold til henne, at han kan bygge det på et selvstendig grunnlag. Ikke bare fordi vi er sammen på bursdager eller sånn, men at de to skal ha et forhold. Og det avlaster oss litt mindre også fordi han er enslig, så isteden for at han henger på telefonen med alt mulig annet hver dag til oss, så har han mindre behov for det siden han er sånn fast sammen med henne en dag i uka da. Har det vist seg da. Så det var egentlig første grunnen til det.”

Det er noe ambivalent over utsagnet til både mor og far her: Far synes det er litt slitsomt å ha sin egen far der fordi han er så energisk og intens, samtidig synes han det er flott at Sofie og farfar får en bra relasjon sammen, og at han utfordrer henne. For mor er det slitsomt å ha besteforeldre som ringer hele tiden, samtidig som at hun vil at Sofie og farfar skal et godt forhold. Det er en forventning om at besteforeldrene skal ha et godt forhold til barnet, men kontakten må tilpasses foreldrene. Foreldrene regulerer her forholdet mellom generasjonene og får både oppfylt en forventning, samt barnevakt en gang i uka.

4.8 Oppsummering

I dette kapittelet har vi sett at foreldre forventer deltakelse fra sine egne foreldre når det gjelder barna. Aktive og deltakende besteforeldre som leker med barna på eget initiativ blir satt stor pris på. Tidlig deltakelse bygger en god relasjon til barnebarnet og det er viktig for foreldrene. Foreldrene vil gjerne at det skal være en frivillig deltakelse, og at besteforeldrene selv kan spørre om å få passe eller møte barnebarna. Samtidig er det en balansegang mellom passe og for mye besøk, og det at besteforeldrene blander seg inn i oppdragelsen. Selv om foreldrene vil ha hjelp og støtte i hverdagen skal besteforeldrene helst ikke blande seg inn i hvordan foreldrene oppdrar barna med mindre foreldrene selv spør om det. Det er vanskelig å si om det er forskjellige forventninger til bestefedre og bestemødre, men ut fra fortellingene er det veldig positivt når bestefar er deltakende, men om bestemor er deltakende og bestefar bare henger med, eller sitter litt i skyggen, gjør ikke det noe så lenge en av dem er engasjert.

Foreldrene i dette materialet har stort sett like forventninger til besteforeldrene, men med noe variasjon i hvor mye kontakt som er ønskelig. Familieverdiene står dermed sterkt blant småbarnsfamiliene.

I neste kapittel vil jeg ta for meg hvordan besteforeldrene utfører sin besteforeldrerolle, og vi vil da se om de lever opp til forventningene fra sine egne barn. I tillegg vil jeg se på hva som preger besteforeldre-barnebarnrelasjonen.

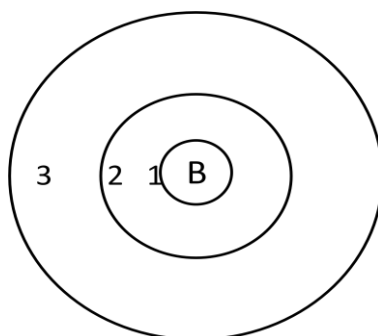
5 Ulike typer besteforeldre

I denne analysedelen tar jeg utgangspunkt i datamatriksen nevnt i kapittel 3 for å typologisere besteforeldrene. Dette datamaterialet representerer foreldrenes syn på utførelsen av besteforeldrerollen. Det er hvordan en ”gjør” besteforeldrerollen som er interessant sett fra mitt perspektiv. Gjennom foreldrenes fortellinger studerer jeg besteforeldrerollen i lys av barnets omsorgssituasjon som helhet, og ulike typer av besteforeldreroller kommer frem i fortellingene. I dette kapittelet analyserer jeg hvordan besteforeldrene utfører sine besteforeldrerolle, og jeg vil også vurdere besteforeldrerollen i forhold til Giddens (1992) begrep om ”rene relasjoner”.

I tillegg til datamatriksen tar jeg også for meg nettverkskartene som familiene fylte inn under intervjuene (se under for forklaring på nettverkskartet). Foreldrene skrev inn navn på personer de mente stod barnet nært, og som hadde mye med barnet å gjøre. Disse personene plasserte foreldrene på nettverkskartet ettersom hvordan de står i relasjon til barnet: De personene som foreldrene mener er viktige for barnet plasseres nærmest den innerste sirkelen der barnet er plassert, og de som oppfattes som mindre viktig plasseres lenger ut i sirklene. Det er altså foreldrenes meninger som kommer frem på nettverkskartet.

Underveis i analysen oppdaget jeg at fortellingene om besteforeldrene ikke alltid stemte overens med plasseringen av besteforeldrene på nettverkskartet. I noen fortellinger kommer det frem at besteforeldrene ikke har en god kontakt med familien, men likevel er plassert veldig nærme barnebarnet på nettverkskartet. Det kan være at foreldrene automatisk har plassert besteforeldrene nærme barnet fordi det er slik de tenker det burde være, eller at det er slik de skulle ønske det var. Jeg mener fortellingene gir et mer riktig bilde, og velger derfor å bruke fortellingene og datamatriksen som hovedverktøy i typologiseringen, og nettverkskartet som hjelpemiddel.

Nettverkskartet:

I analysen av fortellingene tar jeg utgangspunkt i nettverkskartets inndeling for å typologisere besteforeldrene. Barnet er den innerste ringen (B= Barnet). 1 indikerer den plasseringen type I-besteforeldrene som oftest har, altså en posisjon nærme barnet. Type- III-besteforeldre er i den ytterste sirkelen, og har ikke like nær kontakt med barnet. Mellomkategorien type II-besteforeldrene er de som verken er distansert eller like hverdagsnær som type I, men et sted midt i mellom de to ytterpunktene. Besteforeldrene er her kategorisert ut i fra hvor i sirkelen de er plassert i forhold til plasseringen av andre personer som også er viktige for barnet.

Både når det gjelder datamatriksen og nettverkskartet er det selvfølgelig en fare for at jeg foretar konklusjoner uten å ha nok datamateriale, men jeg baserer typologien ut i fra det materialet jeg har, og jeg er klar over at det kan forekomme en del feilkilder i materialet. Som Cherlin og Furstenberg (1986:70-71) påpeker i *The new American Grandparent. A place in the Family, A life Apart*, blir dette en klassifisering av et spesifikt forhold, ikke av personer: Besteforeldre kan ha ulike forhold til ulike barnebarn og forholdet kan endre seg over tid. En bestemor kan bli kategorisert som distansert her, men i forhold til andre barnebarn er hun kanskje blant de nære.

5.1 De ulike besteforeldretypene

Jeg vil nå kort presentere de ulike typene av besteforeldre jeg har kommet frem til, for deretter å gå nærmere inn på dem. Jeg vil ta for meg to familier i hver kategori og presentere disse for å gi et bedre bilde av de ulike typene av besteforeldre. Som nevnt tidligere er dette en typologisering ut i fra hva foreldrene forteller om besteforeldrene til barna, og hvordan de ser kontakten mellom barnebarn og besteforeldrene. Inndelingen som her blir presentert representerer ulike idealtyper av besteforeldre for å fremheve de karakteristika som går igjen i

kategoriene. Variasjonene var store i materialet, og skillelinjene var ikke alltid tydelige, men jeg kom etter hvert frem til tre ulike typer besteforeldre:

- I. *De supre*
- II. *De nære*
- III. *De distanserte*
 - a. *De formelle*
 - b. *De fraværende*

De supre er en stor ressurs for barnebarna og foreldrene: De stiller opp når det trengs og flere har i tillegg faste dager i uka med barnebarnet der de henter og passer etter barnehagen.

De nære har mindre fokus på barnebarnet enn de supre besteforeldrene, men de er forholdsvis deltakende og aktive. De stiller opp når det trengs og ser familien/barnebarnet ofte.

De distanserte har mindre kontakt med familien enn de supre og de nære. Innenfor denne kategorien er det to typer: *de formelle* og *de fraværende*. De formelle er mindre deltakende og ser ikke familien så ofte, og fysisk avstand er ofte et hinder for mer kontakt og nære relasjon. De fraværende ser barnebarnet sjeldent, og har liten eller ingen betydning i familiens hverdagsliv. Flere bor forholdsvis nærme, så det er ikke nødvendigvis avstanden som er av betydning her.

5.2 Type I – ”Superbesteforeldrene”

De supre besteforeldrene – stiller som nevnt opp når det trengs, og er en stor ressurs for barnebarna og familien. De fleste av dem bor veldig nærme barnebarnet, og de ser barnebarnet hver uke. Kun tre av dem bor to til tre timers kjøring unna. Tiltross for avstanden ser også de barnebarnet relativt ofte, for eksempel er en av dem hos sønnens familie en gang i uken for å passe barnebarnet. De supre besteforeldrene er tilstede i hverdagen og gjør en del ut av relasjonen med barnebarnet. I forhold til nettverkskartene er samtlige av de supre besteforeldrene plassert helt nærme barnet. Det er kun en familie, Sofies familie, som ikke har fylt ut et nettverkskart som er inkludert i denne kategorien. Materialet jeg har fra dem er fra intervjurunde II, ettersom forskerne fra NOVA ikke fikk tak i dem i siste runde (se punkt 3.2

for nærmere forklaring). Ettersom jeg tar utgangspunkt i foreldrenes fortellinger i denne analysen ser jeg ikke på det som et problem fordi Sofies foreldre forteller en god del om besteforeldrene.

Av de 45 besteforeldrene som er med i mitt utvalg, havner ni av dem i denne kategorien. Fordelingen på kjønn er jevnt fordelt: fem er bestemødre og fire er bestefedre, men mer spesifikt skiller mormor og farfar seg ut: fire er mormødre og tre er farfedre, mens det kun er en farmor og en morfar.

5.2.1 To eksempelfamilier

Timons familie

Timons bestemødre kan karakteriseres som *supre* besteforeldre. Både farmor og mormor passer Timon innimellom, og de ser han hver uke. Farmor bor litt nærmere Timon enn mormor, men det er likevel ikke lange avstandene. De er aktive på hver sine måter og mor karakteriserer de slik:

“(...) hun [mormor] er veldig opptatt av mat og underholdning, er litt sånn, tv og tegnefilm og sånne ting, mens hans mor [farmor] er veldig opptatt av pedagogiske ting: bøker, sanger, og det liker han da, så det virker som han er, før så var det mormor, nå er det farmor som kanskje er litt mer interessant kanskje, litt mer.”

Mormor er kontaktpunktet for slekten, og søsknene med barn møtes ofte der. Når lillesøster ble født bodde Timon hos mormor i flere dager.

For farmoren til Timon er han det første barnebarnet, og hun er flink til å planlegge ting de skal gjøre sammen, som blant annet å besøke gårder, gå på teater og gå på biblioteket. Hun er veldig ivrig og tar gjerne med flere barnebarn på biblioteket samtidig. Ved intervju tidspunktet med foreldrene hadde hun nettopp lånt 15 bøker til barnebarnet sitt, og far hadde ikke tatt med bøkene hjem fra barnets farmor, og han forteller:

”(...) jeg fikk kjeft senest i dag morges da for at jeg ikke tok dem[bøkene] med hjem og sånn da ”men mamma, 15 stykker er veldig mye på en uke” og hun skjønte jo det selvfølgelig, men hun skulle bare ha to, men så tok han [barnebarnet] alle 15 og ”da tok vi alle 15, ikke sant”, det er sånn typisk da, (...).”

Bestemødrene til Timon betyr mye for familien, og de er viktige bidragsytere både for foreldrene med hjelp og barnepass, og for Timon da de gir han lek og kvalitetstid.

Timon har også en farfar, og selv om han ser Timon ganske ofte, er han ikke like deltakende som farmor på grunn av sykdom. Han har derfor havnet i kategorien nære besteforeldre.

Sofies familie

Av Sofies besteforeldre er det farfar som kommer innunder kategorien supre besteforeldre.

Familien til Sofie har en avtale med farfar om at han passer henne fast en dag hver uke, og da henter han Sofie i barnehagen og er sammen med henne til han har lagt henne. Ettersom han bor to timer unna syntes foreldrene det var en grei løsning slik at de to kunne få en god relasjon og se hverandre jevnlig. Mor forteller:

”(...) for i begynnelsen så var vi der alltid sammen, og da ble det litt mas om at hun skulle være litt med oss og litt med han og sånn. Han fikk ikke egentlig den kontakten. Så nå er vi nesten ikke tilstede i det hele tatt, fysisk. Jeg føler meg litt forvist for jeg må gå og finne meg noe, jeg kan aldri dra hjem da. I fare for å ødelegge den kontakten (ler). Så jeg har sittet på gangen flere ganger en halvtime og sånn for ikke å gå inn midt i leggeritualet.”

Om det at han også tar leggingen sier hun: “ja, nå har han begynt, han gjorde ikke det i begynnelsen, men nå er han helt trygg på hele. Så har han hele fra barnehagehenting til legging. Og det setter de to veldig stor pris på”.

Farfaren til Sofie er psykolog og synes det er veldig gøy å drive med læringseksperimenter og kognitive tester. Han er flink til å stimulere barnet uten å overdrive, og er samtidig veldig aktiv og leken. Mor forteller:

“Så da ligger han på gulvet og deler klosser i kategorier sammen med henne da og, er veldig, veldig interaktiv. Veldig aktiv og interaktiv. Men på hennes premisser, ikke sånt intellektuelt og sånn, veldig fysisk og, kaster ball og løper rundt huset og sånt. Og ute og sykler og. Men hele tiden, lar det ikke bare være aktivitet, han legger inn ett eller annet da, på hennes nivå. For å stimulere da.”

Far sier han kan være slitsom å være sammen med fordi han er så intens, men samtidig synes han at sin egen far er en bra lekekamerat for Sofie ettersom han er så aktiv og deltakende, og er med på hennes leker.

Sofies besteforeldre skiller seg litt ut i forhold til hva som er ”vanlig” ifølge tidligere forskningsresultater: Av hennes fire besteforeldre er det bestefedrene som havner i kategoriene supre og nære, mens bestemødrene havner i den distanserte kategorien.

5.2.2 Karakteristikkene og aktiviteter

Karakteristikkene som kjennetegner de supre besteforeldrene er: *aktiv, deltagende, engasjert, ivrig, viktig, tålmodig og flink til å leke*. De blir kun omtalt i positive vendinger og de er veldig aktive med barnebarna. Alle disse er veldig opptatt av barnet, og det er dette som skiller dem fra de andre besteforeldrene - nemlig fokuset på barnebarnet. I forrige kapittel tok jeg for meg foreldrenes forventninger til besteforeldrerollen, og denne kategorien lever opp til alle forventningene uten å være for påtrengende.

De supre besteforeldrene er aktive med barnebarnet i fokus, og de gir mye av seg selv. Av aktiviteter blir det nevnt: tegne, leke ute og inne, ake, lese, bygge togbane, sparke ball, lære teknikk, perle, danse, fortelle eventyr, snekre, gå tur og gå i teater. Noen planlegger en del aktiviteter, andre er bare med på det barnet vil. Flere av besteforeldrene er opptatt av å lese for barnebarnet og låner også bøker på biblioteket for å lese sammen med barnebarnet. En som er veldig aktiv er morfaren til Pelle; ifølge mor er det ”(...) han som lærer Pelle alt mulig feil”, ”han er så ivrig, så han handler før han tenker.” Dette er likevel ikke sagt med negative undertoner, foreldrene som har aktive foreldre virker veldig fornøyde med dem og med forholdet besteforeldrene har til barnebarna.

I Norge kan behovet for barnepass være mindre enn for eksempel i Sør-Europa, ettersom vi både har god barnehagedekning og fritidsordninger etter skoletid (Hagestad og Herlofsen 2009a:93). Likevel vil det for de fleste oppstå situasjoner der en trenger hjelp til å passe barn, og for mange vil det være naturlig å la besteforeldre passe barnebarna selv om det strengt tatt ikke er behov for det rent praktisk. Alle besteforeldrene i kategorien *super* har vært barnevakt og mange har hatt barnebarnet sovende over hos seg. Hvor mye besteforeldrene passer barna avhenger mest av jobben til foreldrene, ettersom alle barna er i barnehagen på dagtid. Mange av familiene får hjelp i hverdagen ved at besteforeldrene stiller opp som barnevakt når det trengs. Dette bildet stemmer overens med funnene Hagestad og Herlofsen (2009a:93) har gjort: Av de småbarnsforeldrene som deltok i LOGG-studien fra 2007 oppga cirka halvparten at de fikk hjelp med barnepass fra egne foreldre.

Alle i kategorien supre er som sagt tilstede i hverdagen, men det varierer selvfølgelig også her hvor ofte en møtes. I denne kategorien tyder det på at noen av besteforeldre blir sett på som mer ”luksus” å være hos enn andre, og det er de barnebarnet ikke ser så ofte. Det er mange familier som har besteforeldrene boende ganske nærme, og det er en tendens til å bli mer

hverdag hos dem. Familien til Pelle har fars foreldre boende i nabohuset på gården, og de aktiviserer ikke barnebarnet slik som mors foreldre gjør når de er på besøk, men de gjør mer hverdagslige ting som for eksempel at barnebarnet hjelper dem med å plukke bær i hagen, eller steller med dyrene. Niklas er hos fars foreldre flere ganger i uken etter barnehagen fordi foreldrene ikke rekker å hente han i barnehagen før det stenger, og det blir også mer hverdag å være hos dem. Hos mors foreldre, som Niklas ofte ser i helgene, blir det mindre regler, mer oppmerksomhet og mer søtsaker. Sandra har det også slik: Mormor bor like i nærheten og stiller mye opp og ser derfor barnebarnet veldig ofte, mens farmor som bor litt lenger unna ikke har samme mulighet til deltakelse. Ettersom hun ikke ser Sandra så ofte blir det mer luksus med kos og bortskjemming av barnebarnet hos henne.

Det er ingen av foreldrene som sier at de ikke synes det er greit at det blir litt andre regler hos noen av de supre besteforeldrene, men det er også minst regler hos de barna ikke ser så ofte. I forhold til godterispising i hverdagen er det spesielt en familie som har tatt opp dette med besteforeldrene: Farmoren og farfaren til Niklas passer han flere ganger i uken etter barnehagen, og foreldrene har derfor stilt strengere krav til dem enn til mors foreldre. Mor forteller:

Mor: Hos mine foreldre så vet han at han kan få mer søtsaker og der, dem besøker vi i helgene, så da har han lov til å gjøre mye mer da, han vet at enkelte ganger så kan, ja, det er mest dette med ting og tang, at han får litt oppmerksomhet og får kanskje litt mer godsaker

Intervjuer: Så det er litt mer spesielt å dra dit?

Mor: Ja, der vet han at når han kommer dit så kan man gå og spørre bestemor med en gang: "Kan jeg få det og det og det?". Der vet han at hun har de tingene, men det gjør han aldri hos disse[fars foreldre], fordi de møter han jo hver dag, så de har liksom, vi har stilt også strengere krav til dem da, at de ikke får lov til å gi han noen søtsaker på hverdagene og at han får middag istedenfor noe annet, han spør ikke dem en gang om noen søtsaker for han vet at der er det ikke noe

Foreldrene synes det er greit med mindre regler hos besteforeldrene så lenge de har en viss kontroll selv. De fleste foreldrene ser ut til å synes at det er positivt at barnet blir skjemt litt bort hos de besteforeldrene barnet ser sjelden.

I forhold til tidligere forskning kan det være interessant å trekke inn Neugarten og Weinstains (1964) typologi av besteforeldre. Deres type *foreldresurrogat* er en person som hjelper til med barneomsorgen når foreldrene jobber (Neugarten og Weinstein 1964:202), og denne typen

kan passe på flere fellestrekk i denne kategorien: Alle besteforeldrene har ukentlig kontakt med barna, henter i barnehagen, sitter barnevakt og hjelper mor og far med å få hverdagskabal til å gå opp ved å trå til der tiden ikke strekker til. Samtidig har også Neugarten og Weinsteins (1964:202) *morosøkeren* fellestrekk med besteforeldrene i kategorien *supre besteforeldre*: Morosøkeren er den som aktivt er med på barnets lek, og gjensidig glede er kjennetegnet på denne typen. Som vi har sett så er de *supre besteforeldrene* deltakende, lekne og har barnet i fokus, slik som Neugarten og Weinsteins (1964) *morosøker* også har. Disse to kategoriene fra Neugarten og Weinstein (1964) flyter litt inn i hverandre hos min kategori.

Gauthier (2002) delte besteforeldrene inn i tre ulike typer: pedagogisk underleverandør, spesialist og passiv. I forhold til denne inndelingen vil jeg si de *supre besteforeldrene* i dette materialet kombinerer trekk fra hennes kategori pedagogiske underleverandører, som ofte tar foreldrenes rolle, og klubb-besteforeldre, som er aktivt deltakende i barnas fritid (Gauthier 2002:300/303): De *supre besteforeldrene* passer barna, bor nærme og møtes ofte, og samtidig er de aktive og har en mer leken relasjon enn bare oppdragelse. Her blir det uansett litt vanskelig å sette de ulike materialene opp mot hverandre ettersom barna i mitt materiale er mellom tre og fire år, mens i Gauthiers (2002) undersøkelse er informantene en blanding av tenåringer og besteforeldre, og det blir ikke spesifisert hva slags alder barnebarna til besteforeldrene har, ei heller hvilken alder besteforeldrene til tenåringen er i.

I forhold til Cherlin og Furstenbergs (1985) inndeling er deres ”støttende” besteforeldre mest lik foreldresurrogaten til Neugarten og Weinstein. ”Den støttende” rangerer høyt på utveksling av tjenester (Cherlin og Furstenberg 1985:102), det vil si det å gi og motta hjelp. Selv om barnebarna i deres studie var eldre enn i mitt materiale, kan støtte også være for eksempel barnepass og henting i barnehage, og besteforeldrene i kategorien *supre* har således en støttende funksjon.

5.3 Type II - De nære besteforeldrene

De nære besteforeldrene – er også veldig nære barnet både relasjonsmessig og i plasseringen på nettverkskartet. Som nevnt tidligere er det *fokuset på barnebarnet* som skiller de *supre* fra resten, men foreldrene mener at disse besteforeldrene er viktig for barnebarnet, og de er tilstede i hverdagen som en ressurs for familien.

I denne kategorien er det 16 stykker, og dette er den største kategorien. Her er fordelingen som følgende: fire mormødre, seks morfedre, fire farmødre og to farfedre. Selv om mors foreldre er i flertall her, er kjønn likevel jevnt fordelt.

Det er kun en familie som nevner noe negativt i forhold til sine foreldre i denne kategorien: Foreldrene til Petter synes besteforeldrene kommer for ofte på besøk, og spesielt mors foreldre som bor i nærheten. Her var det vanskelig å vite hvor jeg skulle plassere besteforeldrene: På relasjonskartet er de plassert helt nærme barnet, men ut i fra hva foreldrene forteller fungerer ikke forholdet mellom dem og deres foreldre helt optimalt. Jeg valgte å sette mors foreldre i type II og fars foreldre i type III ettersom de bor lenger unna og ikke er der like ofte. Om besteforeldrene hadde fått sett barnebarnet så mye som de selv ville, ville de nok passet bedre for type I og II – supre og nære, men foreldrene hindrer dem i det.

5.3.1 To eksempelfamilier

Pelles familie

Til tross for at Pelles farmor og farfar bor i nabohuset, blir det ikke til at han ser de ofte. Kveldene går fort og i helgene skjer det mye. Familien ser omtrent ikke mer til dem enn mormor og morfar som bor et godt stykke unna. Han får et hverdagsforhold til fars foreldre, mer enn til mors foreldre:

Far: de [fars foreldre] aktiviserer han ikke sånn som moren og faren din gjør

Mor: nei

Far: de er der

Fars foreldre har ikke like mye fokus på Pelle som mors foreldre, men de stiller opp hvis foreldrene trenger barnepass eller henting i barnehagen. De tar også med Pelle på sine egne hverdagsaktiviteter på gården. Mor forteller: ”Det er ganske artig å se på når de holder på ute, gjerne tre generasjoner, når de holder på med ett eller annet og Pelle skal hjelpe til, da gjør han det, hjelper til å sortere sauer og passe på”. Videre forteller hun: ”Her så kan han hjelpe til med å plukke epler eller rips eller bringebær eller hva nå de holder på med, og traktorer og sauene.” Selv om familien ikke ser fars foreldre ofte, virker foreldrene fornøyd med situasjonen. De vet at besteforeldrene er der for dem om det trengs.

Familien til Niklas

Av Niklas' besteforeldre kommer neste samtlige i denne kategorien: morfar, mormor og farmor. De bor alle forholdsvis nærme. Fars foreldre passer Niklas flere ganger i uken etter barnehagen, mens mors foreldre ser han mer i helgene. For Niklas er bestefedrene litt mer favoritter enn bestemødrene, det er mer lek og moro med dem. Mor forteller: "Når han drar til besteforeldrene er det liksom bestefedrene da som er i fokus, mens bestemødrene er litt sånn, de liker å tøyse litt med dem og, litt annet forhold, mens med bestefedrene så er han jo, han har en annen tillitt til dem". Tiltross for at det er farfar som har havnet i kategorien *supre*, er alle av Niklas' besteforeldre tilstede i hverdagen og hjelper til når det trengs.

5.3.2 Karakteristikk og aktiviteter

Også disse blir omtalt med positive karakteristikk, men samtidig kommer det frem i fortellingene at flere av dem er mindre aktive. De leker ikke like mye og setter barnebarnet mindre i fokus enn de *supre* besteforeldrene gjør. For noen er det sykdom eller avstand som hindrer dette, men det gjelder ikke alle. Samtidig er det mange av dem som er på grensen til å være i kategorien *super*, men på grunn av mindre barnepass har jeg valgt å karakterisere dem som *nære*. Som nevnt tidligere er det ikke alle jeg har like mye informasjon om, ettersom det i intervjuene ikke alltid ble spurt de samme spørsmålene. Dette anser jeg som et problem i forhold til klassifisering.

En del av de samme aktivitetene jeg fant hos de *supre* går igjen for denne kategorien også, selv om de er i litt mindre grad aktive. Det er baking, tegning, leke ute og inne, fortelle eventyr, gå på kino, ut på turer, se på dyr. Flere av barna hjelper sine bestemødre med matlaging og baking, og for dem som bor på bygda er det å mate dyr og se på traktorer aktiviteter som også blir nevnt. De aller fleste av besteforeldrene i kategorien *nære* har passet barnebarnet, og noen har barnebarnet over lenger tid enn bare en dag/kveld. Moren til Sandra forteller: "(...) så når de [morfar og ny kone] først har henne så har de henne en helg og sånn, da vil de ha dem ganske mye da og der og er det veldig mye ute, gå tur og leke og leke og leke egentlig". Fars nye kone er ivrig på å ha barna:

Mor: (...) så hun er veldig glad når hun har fri og når hun har tid til det, så vil hun gjerne ha den, og da ringer hun som regel og sier fra at nå har jeg tid, samme hva vi skal så skal hun ha barna.

Intervjuer: synes dere det er greit eller?

Mor: ja, for jeg vet at unga vil, de stortrives der oppå der de og så det, det går som regel greit

Mange av besteforeldrene har barnet hos seg fordi de vil passe barnebarnet, ikke nødvendigvis fordi foreldrene trenger barnevakt.

Sandra har alle fire besteforeldrene i live, men begge parene er skilt. To av besteforeldrene havner i denne kategorien: farmor og morfar. Begge bor litt unna, og når hun først er hos dem sover hun gjerne over og det er mer luksus i forhold til hjemme

Mor: ”Hvis vi setter hun [Sandra] oppe hos mor hans[farmor], så kan vi egentlig ikke forvente å få hun tilbake samme dagen, vi kan godt vente til dagen etter tror jeg, for der og, hun og finner på mye, baker små brød og hun har sånne små brødfomer da vettu så baker Sandra brød og baker kaker og ser på tegnefilm og ja, der er det, hun har luksus der oppe hos moren hans for å si det sånn.”

Intervjuer: ja, det er litt mer hverdag hos mormor da eller? Er det forskjell på det?

Mor: ja, det er litt mer hverdag

Far: det er ikke lenge siden moren hennes hadde små [barn]

Intervjuer: ja, for du har en lillesøster som er?

Mor: hun blir 10, så det er ikke så lenge siden og vi bor mye nærmere, moren hans bor i X[stedsnavn] så, så sånn er det veldig forskjell, hun vet at hos mammaen min så er det litt mer vanlig da, mens hos mammaen hans så er det kun kos og skjemme bort der hun er, hun vet hvor og hva hun skal, sånn noenlunde stedene

Barna i denne studien virker ifølge foreldrene klar over hos hvilke besteforeldre de får lov til å gjøre hva: hvem som er strenge, hvor det er mindre regler og hvor de får godteri.

I forhold til tidligere forskning representerer type II- *de nære*- en blanding av Neugarten og Weinsteins (1964:202) kategori formelle besteforelder som følger normene for hvordan en besteforelder skal være, og morosøkeren som er mer som en lekekamerat. Besteforeldrene i kategorien nære er ”typiske” besteforeldre som er interesserte, sitter barnevakt innimellom og lar foreldrene ta seg av oppdragelsen, men samtidig er de litt mer enn dette; de er mer deltakende og mange er aktive i lek slik som morosøkeren er. Som nevnt i kapittelet om tidligere forskning påpekte Cherlin og Furstenberg (1985) at selv om Neugarten og Weinstein (1964) fant at færre besteforeldre over 65 år var *morosøker* enn de under 65 år, så vil også alderen på barnet spille inn på hva en gjør med det: Det er lettere å leke og tøyse med en

treåring enn en 15-åring (Cherlin og Furstenberg 1985:100), og det kan være grunnen til at jeg i mitt materiale finner flere jeg synes passer til betegnelsen morosøkere. Også i denne kategorien har besteforeldrene mest til felles med Cherlin og Furstenbergs (1985) støttende besteforeldre, som også var tilfellet for de supre besteforeldrene. Men de nære er litt mindre støttende enn de supre.

I forhold til Gauthiers (2002) inndeling, ligner denne kategorien mest på hennes kategori klubb-besteforeldre. Som nevnt under de supre besteforeldrene, er klubbbesteforeldrene aktive, og de hjelper også til med lekser og fritidsaktiviteter (2002:303). De nære besteforeldrene ligner også noe på Gauthiers (2002:300) kategori pedagogiske underleverandør som passer barna og hjelper foreldrene, og således blir det en tilsvarende likhet som de supre besteforeldrene har, men i omvendt rekkefølge: de nære har mindre av en pedagogiske underleverandør enn de supre.

5.4 Type III - De distanserte besteforeldrene

Besteforeldrene i denne kategorien er plassert i den ytterste sirkelen på nettverkskartet, og kategorien består av to typer besteforeldre: *formelle* og *fraværende*.

De formelle besteforeldrene

De formelle er ikke helt i periferien selv om de er plassert i den ytterste sirkelen, men de er ikke like aktive og deltakende i hverdagslivet som de supre eller de nære, i følge foreldrenes fortellinger. Det som gjelder for de fleste av disse er at de bor et stykke unna barnebarnet. Noen bare en halvtimes kjøring, mens en del av dem bor på andre kanter av landet og er avhengig av for eksempel fly for å kunne besøke familien. Også innen denne kategorien er det varierende hvor mye barnet er i fokus, men de har til felles at de ikke ser barnebarnet så ofte. Det varierer fra cirka fire til åtte-ti ganger i året.

Av de 45 personene i materialet er det 14 stykker som befinner seg i kategorien formelle, og det er fars foreldre som er i flertall her: fire er farmødre, fire er farfedre, fire er mormødre og to er morfedre.

De fraværende besteforeldrene

Blant de fraværende har jeg plassert de besteforeldrene som ser barnebarna sjelden, og som i følge foreldrenes beskrivelse har liten betydning i hverdagslivet. Også her kan det tyde på at for noen er det avstanden som er det største hinderet for mer kontakt, men det er kun en av disse som bor veldig langt unna. Disse personene hører vi ikke mye om i intervjuene. Ifølge Neugarten og Weinsteins (1964:203) typologi dukker deres kategori ”den distanserte” kun opp ved høytider, bursdager og ferier, men er ellers lite tilstede. Dette passer også for de fraværende besteforeldrene i mitt materiale.

Av de seks som er i denne kategorien er det en mormor som nesten ikke har kontakt med familien i det hele tatt, men dette kommer av at mor ikke vokste opp hos sin mor (barnets mormor), men hos sin far og stemor. Ser jeg bort i fra henne er resten fars foreldre: fire farmødre og en farfar.

5.4.1 To eksempelfamilier

De formelle besteforeldrene - Rubens familie

Ruben har også alle besteforeldrene i live, og alle bor på en annen kant av landet. Likevel er familien flink til å dra på besøk dit. Farfar er i kategorien nære besteforeldre ettersom han møter Ruben oftere enn de andre, og han er også favoritten til Ruben. De andre besteforeldrene kommer også på besøk innimellom, og mors foreldre er der gjerne en stund når de først kommer. Hadde de bodd nærmere hadde det nok vært mye mer kontakt, men avstanden er et hinder.

De fraværende - Theas familie

Thea har kun bestemødrene sine i live, og mens mormor er i kategorien nære, er farmor i den fraværende kategorien. Hun bor langt unna og er sjelden på besøk. Ettersom foreldrene er skilt og mor har hovedansvaret for Thea blir det heller ikke naturlig å dra på besøk dit. Farmor er sjelden på besøk, og når hun kommer bor hun hos Theas onkel. Avstanden er nok det største hinderet i dette forholdet.

5.4.2 Lite kontakt

De fleste besteforeldrene i kategorien distanserte har lite kontakt med familiene, og noen har mindre kontakt enn andre. Som nevnt over har både Ruben og Thea besteforeldre som bor langt unna, men flere av besteforeldrene i denne kategorien bor nærme, og det er først når jeg ser på denne kategorien jeg finner noen foreldre som synes det er for lite kontakt med besteforeldrene. Familien til Heidi synes det er litt lite kontakt med besteforeldrene på morssiden. Mors foreldre bor ikke langt unna, men på grunn av tungt trafikkert vei og dårlige ben, blir det lite besøk. Morfar og mormor er likevel plassert blant de formelle besteforeldrene fordi de er aktive med barnet når de først møtes, og de arrangerer blant annet julebord for alle barnebarna. Foreldrene skulle likevel ønske besteforeldrene på morssiden var litt mer tilstede i hverdagen. Fars mor er plassert blant de fraværende. Hun er gammel og dårlig til bens, og familien ser henne kun til felles bursdager. Her ser vi at det er ulike forventninger til de ulike besteforeldrene: Heidis foreldre forventer mer av mors foreldre som har mulighet til å være delaktig, enn de forventer av fars mor som har dårlig helse og er eldre enn mors foreldre.

Også foreldrene til Sara savner mer engasjement fra besteforeldrene, både fra fars foreldre og mors mor. Besteforeldrene synes det er litt langt å kjøre, i følge foreldrene, og det blir ikke mye besøk og barnet er dermed heller ikke helt trygg på å være alene med besteforeldrene. Alle besteforeldrene til Sara er likevel blant de formelle besteforeldrene fordi de er noe aktive når de først er sammen med barnebarnet. Saras familie er for øvrig den eneste familien hvor det relasjonelle mønsteret stemmer overens med funn fra tidligere forskning: mormoren er mest deltakende og farfaren minst deltakende. Ettersom verken Sara eller Heidi har besteforeldre av den supre eller nære typen, kan dette føre til at savnet etter deltakelse blir ekstra tydelig hos dem enn hos andre familier.

De fraværende besteforeldrene har som navnet tilsier svært lite kontakt med familien. To familier synes de ser for lite til besteforeldrene. Veronicas farmor og farfar er begge pensjonister og reiser til utlandet i lengre perioder. Fredriks farmor er nettopp blitt enke og er mye opptatt med sitt - det blir lite hun ser til barnebarnet. Spesielt Fredriks mor synes det er skuffende at hun ikke tar mer kontakt. Blant disse familiene ser vi tydelig at forventningene om besteforeldrenes deltakelse i hverdagslivet ikke lever opp til forventningene vi så i kapittel 4. De supre og de fraværende besteforeldrene står således i motsetning til hverandre.

Fordi de distanserte besteforeldrene ser barnebarnet og familien mye sjeldnere enn de supre og de nære besteforeldrene, forteller heller ikke foreldrene like mye om dem som de gjør om de supre og de nære. Det ser ut til at de fleste foreldrene foretrekker å fortelle om de gode relasjonene, og de går fort videre når det er snakk om de distanserte besteforeldrene med mindre de blir spurt mer inngående om dem.

Sammenligner jeg de distanserte besteforeldrene med Neugarten og Weinsteins (1964) fem hovedtyper besteforeldre, finner jeg at de distanserte i dette materialet er en blanding av deres kategorier ”formelle” og ”distanserte” besteforeldre. De formelle i mitt materiale har fellestrekk både med Neugarten og Weinsteins (1964) ”formelle” kategori og den ”distanserte” kategorien. Ifølge Neugarten og Weinstein (1964:202) følger deres kategori formelle besteforeldre ”antatt foreskrevne roller for besteforeldre”. Jeg har også derfor valgt å kalle dem ”de formelle” i samsvar med Weinstein og Neugartens (1964) typologisering fordi det passer bra på den type relasjon de har til barnebarnet. De formelle besteforeldrene ligger litt i en gråson: Hadde de bodd nærmere familien tror jeg flere av disse hadde representert kategorien nære besteforeldre fordi det da hadde vært lettere for besteforeldrene å bidra mer og være mer deltakende. Men på grunn av avstanden ser de mindre til barnebarna enn de supre og nære besteforeldrene, og de har fellestrekk med den distanserte kategorien i Neugarten og Weinstein (1964:203) typologi: den distanserte har lite kontakt med barnebarnet og er kun tilstede ved bursdager og/eller høytider. De fraværende besteforeldrene tilsvarer således Neugarten og Weinsteins (1964) kategori ”distanserte” besteforeldre.

I forhold til Cherlin og Furstenbergs (1985) typologi har kategorien formelle likhetstrekk med deres kategori ”passive” besteforeldre, mens de fraværende ligner Cherlin og Furstenbergs (1985) kategori ”uengasjerte” besteforeldre. Det som skiller den passive fra den uengasjerte i deres typologi er at den passive møter familien og barnebarnet oftere, noe som også stemmer for min inndeling innenfor den distanserte kategori. Også Gauthier (2002) har en kategori hun kaller ”passive” besteforeldre, og innenfor denne kategorien skiller hun på ”kvasi-fraværende” besteforeldre og ”de fraværende” besteforeldrene. De kvasi-fraværende har for mange barnebarn til å opprettholde en relasjon med alle, mens de fraværende har brutt forbindelsen med familien på grunn av uoverensstemmelser (Gauthier 2002:304). De distanserte besteforeldrene i mitt materiale passer delvis til både kategoriene kvasi-fraværende og fraværende, men for flere besteforeldre i mitt materiale er det rett og slett alder og helse som er årsaken til fraværet.

5.5 Besteforeldre-barnebarn – en ”ren relasjon” eller praktisk nytte?

I kapittelet om forventninger så vi at det foreldrene ønsker er besteforeldre som er engasjerte og deltakende overfor barnebarnet, og at de hjelper til med barnepass, både ved foreldrenes behov, og ut fra eget ønske om å få passe barnet. Foreldrene ønsker seg dermed besteforeldre som både bidrar med praktisk støtte, der de hjelper foreldrene i hverdagen med for eksempel barnepass, og som har en relasjon til barnebarnet tilnærmet Giddens (1992) ”rene relasjoner”³⁴ – en relasjon for relasjonens skyld. Jeg vil her se på besteforeldre-barnebarnrelasjonen i lys av Giddens (1992) begrep ”rene relasjoner”.

Giddens (1992) mener alle nære relasjoner potensielt kan en ”ren relasjon”. Begrepet uttrykker en idealtilstand, men jeg vil vurdere om besteforeldre-barnebarnrelasjonen kan gjenspeile trekk av en ”ren relasjon”. Funn fra en amerikansk undersøkelse fra 2001 utført av R.S. Hanks ser ut til å støtte opp om det. Hanks (2001:663) fant at den største gleden ved besteforeldreskapet var *ubetinget kjærlighet*. Besteforeldrene gledet seg også over muligheten til å ha et forhold til et lite barn uten foreldreansvaret (Hanks 2001:663). Hagestad (2006a:325) derimot fant at det viktigste besteforeldrene kunne gjøre for sine barn og barnebarn var ”letting them feel that I am here, should they need me”. Besteforeldrene hjelper til når det er behov, og de gjør det gjerne. Hennes funn kan forstås i forhold til en kombinasjon av en ”ren relasjon” og praktisk støtte.

Ut i fra funn tidligere i kapittelet ser det ut til at for mange besteforeldre er det gleden relasjonen til barnebarnet gir, som gjør at de er aktive i relasjonen. Når foreldrene blir spurt om hva besteforeldrene gjør sammen med barnet er det ikke alltid de kommer på noen konkrete aktiviteter, det er mer bare det å være der sammen med barnet som er viktigst. Flere av relasjonene mellom barnebarn og besteforeldre i dette materialet gjenspeiler trekk ved ”rene relasjoner”, det vil si st relasjons egenverdi fremheves når en ser på enkelthendelser. Spesielt gjelder dette for de supre besteforeldrene. Morfaren til Pelle leker mye med ham når de er på besøk, og Pelle er mye i fokus hos besteforeldrene. Også bestefedrene til Niklas ser ut til å ha ren relasjon med Niklas der relasjons egenverdi er viktig. De tøyser og tuller med ham, og Niklas trives godt i deres selskap. Samtidig hjelper de familien med å passe Niklas, og farfar henter Niklas i barnehagen flere ganger i uka. Til tross for at bestefedrene er ivrige i

³⁴ Se punkt 2.7 for en beskrivelse av begrepet.

relasjonen og lekingen ser ut til å være av egen glede, blir relasjonen kombinert med praktisk støtte ved at besteforeldrene avlaster foreldrene i hverdagen.

Et annet eksempel er Sandra og hennes besteforeldre. Begge bestemødrene hennes tar henne med i daglig aktivitet, og de har det hyggelig sammen, og relasjonen gjenspeiler trekk ved ”ren relasjoner”. Som nevnt under punkt 5.3.2, ber morfaren til Sandra og hans nye kone om å få passe barnebarnet når det passer best for dem, og en får inntrykk av at de velger dette fritt selv fordi de har lyst. Flere av besteforeldrene i dette materialet ber om å få ha barnebarnet hos seg, uavhengig om foreldrene har behov for barnevakt eller ikke. Samtidig er det vanskelig å skille på om besteforeldrene passer barnet kun av glede, eller for å hjelpe sine egne barn. I forhold til barnets foreldre kan besteforeldre-barnebarnrelasjonen ses som en praktisk støtte i den grad at foreldrene trenger hjelp med barnepass. Besteforeldrene kan da både hjelpe til fordi de verdsetter relasjonen med barnebarnet, samtidig som de vil hjelpe familien og egne barn. Sandras besteforeldre kan be om å få passe Sandra i den tro at det vil være til hjelp for foreldrene, selv om foreldrene ikke selv ber om barnepass. Slik sett blir også dette en kombinasjon av ”ren relasjon” og praktisk støtte.

Ut i fra datamaterialet ser det ut til at en kombinasjon av relasjonens egenverdi og praktisk støtte er det som går igjen. Når barnebarnet og besteforeldrene er sammen kan det gjenspeile trekk ved en ”ren relasjon”, men ettersom barnet er under fire år, kan en ikke utelukkende se på barnebarn-besteforeldrerelasjonen. En må også se på hvorfor besteforeldrene er alene med barnet og ofte er det fordi besteforeldrene hjelper barnets foreldre. En kan ikke utelukke at besteforeldrene indirekte vil hjelpe familien og sine egne barn for å lette deres hverdag.

Giddens (1992) begrep gir dermed ikke en fullt dekkende forståelse av besteforeldre-barnebarnrelasjoner: hans idealtilstand tar ikke hensyn til nyttefunksjonen de fleste relasjoner innehar. Jamiesons (1999:490) praktiske syn på relasjoner mellom foreldre og barn kan overføres til besteforeldre og barnebarn, og hun mener det er flere aspekter en må ta hensyn til når en ser på slike relasjoner, slik vi ser er tilfellet her. Dermed ser det ut til at det i hovedsak er foreldrenes forventninger til relasjonen mellom besteforeldrene og barnebarnet som samsvarer med definisjonen på rene relasjoner, men utførelsen av besteforeldrerollen er en kombinasjon der mye handler om praktisk støtte.

5.6 Oppsummering

Jeg har her presentert en typologi av besteforeldrene ut i fra foreldrenes fortellinger, og jeg har kommet frem til tre ulike typer besteforeldre: supre, nære og distanserte. De supre besteforeldrene lever opp til forventningene vi så i kapittel 4, og er aktive og deltakende besteforeldre. Foreldrene setter stor pris på deres engasjement og forteller ivrig historier om besteforeldrene og barnebarnet. De nære besteforeldrene deltar litt mindre i hverdagslivet, men de oppfyller likevel forventningene til foreldrene, og de hjelper til når det trengs. Først når jeg kommer til de distanserte besteforeldrene, finner jeg fortellinger om savn av mer kontakt og deltakelse fra besteforeldrene. Et interessant funn er bestefars deltakelse i barnefamiliens hverdagsliv: I motsetning til hva tidligere forskning har funnet (Evenshaug, Hallen og Hjardemaal 2004, Hagestad og Herlofson 2009), er det mange bestefedre i mitt materiale som er engasjerte i barnebarnets hverdagsliv, og som hjelper familien med barnevakt. Relasjonen mellom besteforeldre og barnebarn kan i noen tilfeller og enkelthendelse inneholde trekk som gjenspeiler en ”ren relasjon”, men besteforeldrerollen består også av relasjonen mellom besteforeldrene og barnets foreldre, og denne relasjonen er mest preget av praktisk støtte.

Forventningene til besteforeldrene, og dermed fortellingene om dem, blir påvirket av familiens sosiale situasjon og hvordan hverdagslivet fungerer. Med et solid nettverk rundt seg er det ikke kanskje ikke like viktig med besteforeldre som kan hjelpe til, men ut i fra resultatene både i kapittel 4 og i kapittel 5, setter de fleste familiene pris på kontakt med besteforeldre og den hjelpen de gir.

I neste kapittel tar jeg for meg familiens bredere sosiale nettverk, og jeg vil dermed ikke videreføre bruken av typologien i det kapittelet.

6 Familiens og barnets nettverk

Besteforeldrene er som regel en del av et større sosialt nettverk bestående av familie og venner. Ettersom alle barna i dette materialet går i barnehage vil også barnehagebarn og barnehagepersonalet inngå som en del av familienes nettverk. Barnas hverdag vil være preget av tiden de bruker i barnehagen. Det vil derfor være interessant å se hva slags betydning foreldrene tillegger barnehagepersonalet ut i fra plasseringen på nettverkskartet, samt hvor barnehagepersonalet plasseres i forhold til besteforeldrene og annen slekt. Likevel, som vi skal se, vil ikke barnehagen kunne ta besteforeldrenes plass. I så fall må vi tilbake til storfamiliene på 1800-tallet: de nære relasjoner har endret seg – fra storfamilien til en kombinasjon av slektskap og storfamilie. Dette vil jeg komme tilbake til litt senere (se punkt 6.4).

I dette kapittelet vil jeg se på hvilken betydning foreldrene tillegger barnehagepersonalet, og hvordan de vurderer betydningen av barnehagepersonalet i forhold til besteforeldrene. Jeg vil først ta for meg barnehagens plass i familienes hverdagsliv.

6.1 Barnehagens plass i småbarnsfamiliens hverdagsliv

Det har vært og det er fremdeles diskusjoner om hvor vidt det er bra for småbarn å være i barnehage eller ikke, og om hva lange dager i barnehagen gjør med dem. Et entydig svar har fremdeles ikke blitt presentert, men som nevnt i teorikapittelet, viser statistikk³⁵ at de fleste norske barn går i barnehage, og det gjelder også for alle barna i mitt materiale. Hvor lenge barna er i barnehagen varierer etter foreldrenes arbeidsdag, men de fleste er i barnehagen mellom syv og ni timer hver dag. Dette er på samme nivå som landsgjennomsnittet fra 2009³⁶. Ett av barna, Sofie, tilbringer stort sett rundt åtte timer i barnehagen hver ukedag, og på spørsmål om dette er passe lang dag i barnehagen, svarer faren til Sofie:

”Ja, for henne har jeg ikke noe dårlig samvittighet i det hele tatt. Det er mange foreldre som har dårlig samvittighet for at de [barna] er lenge i barnehagen, og at det er en sånn greie da. Men i og med at hun for det første ikke har lyst til å komme med meg hjem, og at det første hun vil er ut, vinter som sommer, og det har vært helt siden hun begynte i barnehagen, så ser jeg ikke noe problem med det.”

³⁵ Se punkt 2.8.3.

³⁶ Se punkt 2.8.3 eller <http://www.ssb.no/barnehager/> pr 30.01.2011.

Her ser vi at far ikke synes en lang dag i barnehagen er et problem ettersom Sofie har mye energi selv etter hun kommer hjem fra barnehagen. Han påpeker riktignok at det er mange foreldre som har dårlig samvittighet hvis barnet er lenge i barnehagen, og når mor³⁷ snakker om det samme temaet sier hun:

”Men jeg ser jo at når jeg kommer, så ser jeg at mange av de andre ungene er veldig slitne. Altså alt er fælt og de orker ingen ting, og så kommer de hjem og skal bare sitte og slappe av ikke sant. Vi har jo, i hvert fall et par av dem har jeg hatt med meg hjem med Sofie, og vært sammen med etterpå, fordi jeg kjenner dem utenfor. Og da ser jeg at de ungene bare trekker seg tilbake, og vil sitte i sofaen og sutte på totten og se litt på tv og er sliten. Mens Sofie er bare helt klar til ny lek. Så det er jo veldig avhengig av barnet.”

Som moren til Sofie påpeker er det forskjell fra barn til barn hva som er passe tidslengde i barnehagen. Hvis foreldrene ser at barnet trives og får energi av å være i barnehagen og leke med andre barn, er det ikke nødvendigvis at en lang dag er negativt. Ser en på antall timer barn er i barnehagen kontra antall timer barn har hjemme på kvelden på ukedagene, er de fleste småbarn dobbelt så lenge i barnehagen som de har våkne timer hjemme sammen med familien på ettermiddagen/kvelden. Denne fordelingen er blitt en naturlig del av hverdagslivet for de fleste småbarnsfamilier. Alternativet er at en av foreldrene er hjemme, men dette påvirker økonomien i husholdet, og det er ikke alle som har økonomiske ressurser til dette.

6.2 Barnehagen versus familien

Er det blitt slik at barnehagen har tatt over for annen slekt som kunne ha passet barna istedenfor? Har barnehagen tatt over roller som tidligere hørte innunder familien?

Noen familier har kanskje besteforeldre som har mulighet til å passe barnet mens foreldrene jobber, men blant familiene i dette materialet er det ingen som har valgt besteforeldrene til å passe barnet over lengre tid etter at det har blitt rundt ett år. Det er heller ikke sikkert at det er ønskelig at besteforeldrene skal passe barnebarna på ”heltid”. I ”Barnetilsynsundersøkelsen 2002” gjennomført av Statistisk Sentral Byrå (Pettersen 2003), undersøkte de blant annet hvem som passet barna når barna var i kontantstøttealder (mellom ett-to år). De fant følgende fordeling: 44 prosent av barna ble passet av foreldrene, en tredjedel gikk i barnehage, tolv prosent ble passet av dagmamma og kun fire prosent ble passet av annen slekt. For de resterende syv prosentene ble det brukt kombinasjonsløsninger (Pettersen 2003:15). Etter

³⁷ Moren og faren til Sofie ble intervjuet hver for seg.

hvert som barna ble eldre, økte også andelen som var i barnehage, mens de andre tilsynsformene sank i andel (Pettersen 2003:16). Undersøkelsen tok også for seg hva småbarnsmødre ville valgt om de fritt kunne velge hvem som skulle passe barnet, uavhengig av pris og tilgjengelighet. De fant at for barn i kontantstøttealder ville 48 prosent av mødrene valgt barnehage, 26 prosent ville valgt en kombinasjon av flere ordninger, 13 prosent ville passet barna selv, seks prosent ville fortrukket dagmamma/praktikant, og kun tre prosent ville valgt en fra slekten til å passe barnet (Pettersen 2003:18). Det er heller ingen i dette materialet som har sagt at de skulle ønske besteforeldrene kunne stille opp på heltid. Mange av besteforeldrene er uansett fremdeles i jobb, og foreldrenes ønsker om barnepass fra besteforeldrene går mer på kvelder og helger.

Alternativet til barnehage er altså ikke barnepass innenfor slekten, men foreldrene selv, og da helst mor - slik det var før økningen i gifte kvinners deltakelse i arbeidslivet³⁸.

6.3 Barnehagepersonalets plassering på nettverkskartet

De fleste foreldrene i mitt materiale er positive til barnehagen, det eneste flere av dem påpeker er at det kan bli lange dager for noen av barna fordi foreldrene ikke rekker å hente dem tidligere. Barna tilbringer dermed mye tid sammen med andre barn i barnehagen, men også sammen med barnehagepersonalet. Dette kan føre til at barnet blir knyttet til barnehagepersonalet følelsesmessig, og flere foreldre har plassert barnehagepersonalet på nettverkskartet. Jeg vil her ta for meg plasseringen av barnehagepersonalet på nettverkskartet, og i tillegg vil jeg se på hva som er begrunnelsen for at foreldrene plasserer barnehagepersonalet der de gjør.

Ut i fra nettverkskartet (se punkt 5) er det tre mulige alternativer for plassering: innerst, midten eller ytterst. Barnehagepersonalet er blitt plassert i alle disse tre kategoriene. Etter å ha sortert barnehagepersonalet ut i fra nettverkskartet, kom jeg fram til følgende fordeling: tre familier har plassert barnehagepersonalet i den innerste sirkelen, fire har plassert de i midten, mens tre har plassert personalet i den ytterste sirkelen. To av familiene har ikke plassert barnehagepersonalet på nettverkskartet: Fredrik har nettopp startet i ny barnehage, og ettersom mor verken henter eller leverer i barnehagen, vet hun foreløpig lite om barnehagens sosiale liv. Det er far som både henter og leverer, men han var ikke tilstede under intervjuet.

³⁸ På 1980-tallet var 47 prosent av mødre yrkesaktive i forhold til 14 prosent i 1965 (NOVA Rapport 2/03:22).

Moren kan dermed ikke plassere barnehagepersonalet på kartet, men hun skal snart på foreldresamtale, og hun sier hun håper å få litt mer innblikk i barnehagen og hvem som jobber der. Foreldrene til Sandra har heller ikke plassert barnehagepersonalet på nettverkskartet, men deres forklaring kommer jeg tilbake til litt senere. Som nevnt i metodekapittelet, var det en familie forskerne fra NOVA ikke fikk tak i for et tredje intervju, og jeg har dermed heller ikke nettverkskart for denne familien.

Etter å ha analysert foreldrenes fortellinger om barnehagene ser jeg at det ikke er ulike typer barnehagepersonell som skiller seg ut, men hvordan foreldrene ser på barnehagepersonalet. Hvor foreldrene plasserer barnehagepersonalet ser ut til å være påvirket av deres egen oppfatning av barnehagepersonalet og om de for eksempel har hatt noen negative erfaringer med barnehagen.

Jeg vil nå presentere fordelingen av barnehagepersonalet på nettverkskartene ved å studere de ulike familiene og deres plassering av barnehagepersonalet. Jeg klassifiserer dermed familiene etter hvor på nettverkskartet de har plassert barnehagepersonalet, og innenfor hver kategori presenterer jeg en familie for å eksemplifisere kategorien.

6.3.1 Barnehagepersonalet som betydningsfulle personer for barnet

Både Niklas', Theas og Martins foreldre plasserer barnehagepersonalet i den innerste sirkelen, og i denne kategorien er barnehagepersonalet plassert på linje med besteforeldrene. To av familiene har skrevet navnene til de som skiller seg ut som spesielt viktige for barnet, mens foreldrene til Martin har satt hele barnehagen under ett på kartet. Under intervjuet kommer det likevel frem at det er en person som utpeker seg som mer viktig for Martin enn de andre voksne i barnehagen. Niklas' foreldre har i tillegg til de to personene plassert innerst, plassert resten av barnehagepersonalet i den ytterste sirkelen.

Ut i fra foreldrenes fortellinger kommer det frem at de er veldig fornøyde med barnehagen og hva den kan tilby barnet i form av tilfredsstillende aktiviteter, både fysisk og mentalt. Selv om alle familiene påpeker viktigheten av barnehagen, ser det ut til at disse familiene i tillegg forstår hva slags betydning de utpekte personene har for barnet, og dermed selv setter pris på dem for den jobben de gjør og den rollen de har for barnet. Faren til Niklas forklarer:

“(…) jeg tror de er innenfor [sirkelen], for han [barnet] stoler jo veldig på dem da, jeg tenker litt sånn jeg, hvem er det han har tillit til, hvem er det han søker trøst hos, litt sånt og da er det jo, dette er jo folk han liksom kunne blitt med litt sånn overalt”

Faren til Niklas ser at sønnen har tillitt til barnehagepersonalet og at de har en positiv innvirkning på livet hans. Hvem barnet stoler på og søker trøst hos er viktige indikatorer på hvem som har betydning her og nå.

Martins familie

For Martin er barnehagen viktig, og han trives godt i barnehagen. Mor forteller:

”Han er helt konge i barnehagen. Han kan våkne klokka fem om morgenen og vil dra i barnehagen. Men er ikke sånn at han ikke vil hjem da, da er han egentlig veldig fornøyd. Men han er veldig, veldig glad i å være i barnehagen. (...). Så han er vel, burde vel vært på en reklamefilm for barnehager.”

Foreldrene ler når mor forteller dette, og det er tydelig at de er glade for at Martin trives godt i barnehagen. De forteller også om utviklingen i barnehagen i løpet av de årene de har hatt små barn. Det er mer aktiviteter og tilrettelegging, og dette mener de er positive forandringer. På spørsmål om det er noen voksne i barnehagen Martin snakker mer om enn andre, kommer det frem at Martin snakker mest om en dame i sin avdeling, selv om foreldrene har skrevet barnehagepersonalet som en enhet på nettverkskartet. Martin liker å vise frem eller fortelle om ting han har fått, ikke bare til henne, men også til andre voksne i barnehagen. Mor reflekterer over Martins forhold til barnehagen:

”Han har ofte en sånn ting, han kan finne på en rar ting, og den vil han ha med i barnehagen og vise frem. Han relaterer seg veldig til barnehagen. Det er en veldig bevisst del av hans liv, at, akkurat som han motsatt vil ha med seg ting hjem, tenker jeg, at han sier det der liksom. Så det er veldig sånn integrert del av han.”

Som vi ser av sitatet over ser ikke Martins foreldre bare på barnehagen som et sted der Martin er når de er på jobb, men de trekker også en parallell mellom hans relasjon til barnehagen og hans relasjon til familien. Både familien og barnehagen spiller en viktig rolle i hans liv, og selv om barnehagen er en institusjon, kan det for barnet oppleves som noe mer enn bare et sted å være på dagtid, nettopp fordi barnet knytter relasjoner til andre enn familien, og disse personene blir viktige for barnet. Foreldrene til Martin viser en forståelse overfor det sosiale livet som utspiller seg i barnehagen, et sted de har begrenset tilgang til, men som er en stor del av Martins hverdag.

Foreldrene i denne kategorien er positivt innstilt til barnehagen, og setter i tillegg pris på barnehagepersonalets betydning for barnet og den relasjonen de har sammen.

Barnehagepersonalet blir her sett på som en primærrelasjon for barnet – de er viktige for barnet.

6.3.2 Barnehagen som et sted å lære

Fire familier har plassert barnehagepersonalet i midterste sirkelen. Petters, Saras, Veronicas og Rubens foreldre har alle plassert en eller to personer fra barnehagepersonalet som en forholdsvis viktig person for barnet. Disse personene er i en mellomposisjon der de er mindre viktige enn besteforeldrene, men er på linje med tanter og onkler av barnet. Slik som de foreldrene i forrige kategori som plasserte barnehagepersonalet innerst, ser også disse foreldrene det positive med barnehagen. Det skiller sånt sett ikke mye på disse to kategoriene. Forskjellen ligger heller i det at selv om disse fire familiene ser på barnehagen som viktig, så er det barnehagen som en institusjon som kommer i fokus, ikke barnehagepersonalet eller barnets relasjon til personer i barnehagen. Mulighetene og opplegg for læring blir fremhevet blant familiene i denne kategorien.

Rubens familie

Rubens foreldre sier mye positivt om barnehagen, men det er mest på det praktiske planet:

”De er veldig dyktige på planer. De har en dag de driver med språkstimulering, en dag de vektlegger relasjoner, og det er planer og det er struktur og meget aktivt styre, men samtidig er de flinke til å stoppe opp i nuet. De fant ut at det var en salamanderdam helt i nærheten, og unger elsker jo insekter, og de brukte masse tid på det da, så de vektlegger også da ungene. Likevel ivaretar dem de systematiske planene de har på førskolestimulering, så det er veldig bra sånt sett” (moren til Ruben).

Foreldrene trekker her frem viktigheten av strukturerte planer for læring og stimulering, samtidig som de synes det er positivt at barnehagen bevarer fokuset på barna. Likevel er det hva barnehagen kan bidra med i forhold til læring som er viktigst for foreldrene. Ruben har byttet barnehage siden intervju nummer II, og foreldrene var ikke like fornøyd med den forrige barnehagen. Barnehagen Ruben går i nå har et personale som er mer opptatt av å oppdatere seg faglig, mens i den forrige barnehagen hadde personalet et annet fokus:

Mor: De var opptatt av andre ting og tradisjonelle ting enn kanskje det faglige som vi syntes var... han fikk jo blant annet et fantastisk fotoalbum i den barnehagen, med

masse tegninger og det var jo også brudd på taushetsplikten, hvor det står bilde av andre unger også. Sånn at det var en uprofesjonalitet som ble gjennomført på flere, for oss viktige områder i den barnehagen hvor de er veldig stolte av det fotoalbumet, mens vi synes bare det er trist i og med at det er andre unger det står om i det, sånn at

Intervjuer: ja, det er utlevering av dem på en måte?

Mor: ja, og det synes jeg ikke passer seg. Jeg tør ikke tenke på hva som står om Ruben i andres...

Foreldrene reagerer her på noe som for andre kan virke uskyldig, men for dem er det viktig at barnehagen har en profesjonalitet i forhold til barna og deres privatliv, i tillegg til faglig bredde. En annen begrunnelse for at de flyttet Ruben til en ny barnehage var også det at de ville han skulle gå i en barnehage som var nærmere hjemmet deres. Dermed vil han bli kjent med de barna han kommer til å begynne på skolen sammen med. Mor påpeker at det vil gi han et nettverk før skolestart, og det er flere andre familier som også tenker på dette i forbindelse med barnehagevalg. De vil at barnet skal kjenne noen andre elever når det begynner på skolen.

Som vi ser er fokuset mer på det institusjonelle og praktiske ved barnehagen, og det er ikke relasjonene mellom barnehagepersonalet og barnet som blir fremhevet, slik tilfellet var ved den forrige kategorien. Barnehagen er et viktig verktøy i forhold til læring og sosial stimulering for barnet, og foreldrene fremhever barnehagepersonalets rolle som signifikante andre – de påvirker barna ved at barna lærer hvordan å oppføre seg av dem.

6.3.3 Negative erfaringer med barnehagen

I den tredje kategorien av familier, de som har plassert barnehagepersonalet ytterst på nettverkskartet, finner vi Pelles, Timons og Heidis familie. Barnehagepersonalet er her plassert på linje med annen slekt og venner av familien. Det er ulike årsaker til plasseringen av barnehagepersonalet blant disse tre familiene. Mens Timons foreldre sier det rett ut at de mener familien er viktigst, har Heidis og Pelles foreldre noen negative erfaringer som ser ut til å påvirke plasseringen av barnehagepersonalet på nettverkskartet.

Heidis familie

Heidi har begynt i en ny avdeling siden forrige intervjurunde, og foreldrene er ikke helt fornøyd med den nye avdelingen. Det er en større avdeling, og de føler hun forsvinner litt blant alle barna. I tillegg er det mindre strukturert opplegg enn tidligere. Mor forteller:

”Hun stortrives fremdeles, det er ikke det, men jeg synes kanskje det pedagogiske har forsvunnet litt, og så har vi klagd litt på at det har vært litt lite tur og sånn som jeg hører andre klager litt på.”

Også denne familien legger vekt på viktigheten av et pedagogisk opplegg, slik vi så var tilfellet med foreldrene til Ruben i den forrige kategorien av familier. Aktivitet og strukturerte planer er viktig. I tillegg savner foreldrene de voksne som jobbet på den forrige avdelingen:

M: Men det veide opp fantastisk med de som jobbet der, de var jo, de skulle vi gjerne hatt med over på storavdeling for å si det sånn, det er det som betyr noe

Far: Var mer tilfreds med de på småbarnsavdelingen
(...)

Mor: Det var to damer som hadde jobbet der i mange år, det var, oste av trygghet og visste akkurat hva de skulle gjøre hele tiden. Og hun ene hun var full av iver til å lage god plan og pedagogikken rundt da, så Heidi kunne jo bokstaver og hun har jo kommet langt hun synes jeg
(...)

F: og så har det vært mye vikarer

M: ja, før var det aldri vikarer, og nå har det vært litt mer av det da så, det er litt sånn personavhengig tenker jeg

Her ser vi at hvem som har ansvaret for barnet er viktig for foreldrene, og vikarer som kun er der i korte perioder er tydeligvis ikke populært. Foreldrene har oppfattet noen av vikarene som sure og uinteresserte i å bli kjent med foreldrene, men dette har bedret seg i den senere tid. Foreldrenes forventninger til barnehagen kommer frem i deres fortelling: Personalet skal helst være stabilt, og det skal være et pedagogisk læringsmiljø. Til tross for at foreldrene sier Heidi trives i barnehagen, er det de negative erfaringene som blir fremhevet i fortellingen om barnehagen.

Også disse familiene er positive til at barnet skal gå i barnehage, men de negative erfaringene til Heidis og Pelles foreldre, ser ut til å påvirke hvilken betydning de tillegger barnehagepersonalet. Timons foreldre skiller seg litt ut ved at de skiller på familien og andre på nettverkskartet, men i deres fortelling kommer det frem at barnehagen betyr mye for barnet. De setter pris på både den relasjonen Timon har til barnehagepersonalet, og deres egen

relasjon til dem – de føler de har en god og uformell tone med barnehagepersonalet, og det er viktig for dem.

6.3.4 Barnehagen er mer enn barnepass

Foreldrene har plassert barnehagepersonalet på nettverkskartet fordi de ser at disse menneskene spiller en viktig rolle i barnas liv, men som vi har sett kommer det frem ulike begrunnelser for hvor på nettverkskartet de er plassert, og det er stor forskjell på graden av betydning foreldrene tillegger barnehagepersonalet. Slik som med besteforeldrerollen, spiller foreldrenes forventninger til barnehagen en rolle også her. Foreldrene som har plassert barnehagen innerst har begrunnet dette med at disse personene betyr en del for barnet i det stadiet barnet er i nå. Barnehagepersonalet er sammen med barnet mange timer om dagen, og er der for barnet når det trenger trøst og støtte, og dette er viktig for foreldrene. Barnets glede over barnehagen, og det at barnet prater en del om de voksne i barnehagen, gjør at foreldrene tar innover seg betydningen barnehagen har for barnet. Blant foreldrene som har plassert barnehagepersonalet i midten, er det mer fokus på hva barnehagen kan bidra med, mens blant de som har plassert dem ytterst, er det tydelig at forventningene ikke inntreffer helt, og deres oppfatning av barnehagepersonalet påvirker den betydningen de tillegger barnehagepersonalet i forhold til barnet.

Som nevnt tidligere var det to familier som ikke plasserte barnehagepersonalet på nettverkskartet. Mens Fredriks mor ikke hadde grunnlag for å si noe om barnehagepersonalet, valgte Sandras foreldre å ikke plassere de på kartet. Foreldrene til Sandra er veldig fornøyd med barnehagen, og Sandra stortrives i barnehagen. Hun har tidligere hatt favorittpersoner blant barnehagepersonalet, men i den nye avdelingen hun begynte i for et halvt år siden rokkerer de mer på barna innad i avdelingen. Foreldrene har i den senere tid ikke hørt Sandra prate spesielt mye om de voksne, og de sier hun ikke er avhengig av de voksne for å ha det bra i barnehagen. Det kan tyde på at hvis barnet ikke forteller noe særlig om de voksne i barnehagen, tenker heller ikke foreldrene på dem som spesielt viktige for barnet. Dette går igjen i de fleste fortellingene.

De fleste påpeker likevel at ettersom barnet tilbringer store deler av uken i barnehagen, vil de personene som er der være viktige for barnet, men det trenger ikke nødvendigvis å være de voksne som er viktigst. Alle foreldrene har plassert andre barnehagebarn på nettverkskartet,

og i fortellingene kommer det frem at barna i barnehagen er viktige personer for barnet. Flere av barna har vært med andre barn hjem etter barnehagen, eller har selv hatt med barn hjem. Flere av foreldrene trekker også frem viktigheten av at barna blir kjent med andre barn som skal begynne på samme skole som dem, at de får et nettverk før skolestart. Flere forskere (Frønes 2008, Askland og Sataøen 2000) trekker frem betydningen av sosialisering med andre barn for å danne et grunnlag for både språklig og sosial kompetanse.

Betydningen det har for barna å gå i barnehagen går igjen i alle intervjuene: Foreldrene forteller stolt om alt barnet lærer i barnehagen, skryt de får høre om barnet av barnehagepersonalet, og viktigheten av at barnet får utfordringer og tilfredsstillelse ved sosialiseringen i barnehagen. I tillegg påpeker Sofies mor noe som antageligvis gjelder for mange:

Mor: Og barnehage er jo organisert, og det er pedagogisk sikra, at kvaliteten er sikra på ett eller annet nivå. Og ikke minst så er det veldig mange andre barn som hun kan lære av og bryne seg på. Og ressurser i forhold til organisering av turer og musikkundervisning og sånt. Og datteren vår da har veldig godt av alle disse tingene.

Intervjuer: hvordan merker du at hun har godt av det?

Mor: jo, når hun er hjemme bare med oss blir hun skikkelig atal, som det heter. Da bare finner hun på ting for å erte ikke sant. Går på veggen da liksom, og gir uttrykk for det på sin måte.

Som vi ser her sier moren til Sofie at de som foreldre ikke har muligheten til å tilfredsstille Sofie slik som barnehagen gjør. Sofie har et høyt aktivitetsnivå, og de har rett og slett ikke nok energi til å følge hennes tempo. De mener Sofie har stor nytte av å gå i barnehagen fordi hun der får utfordringer og utløp for sin energi. Barnehagen gir barnet større utfordringer enn det de fleste foreldre har mulighet til. Barnehagen aktiviserer og tilfredsstiller barna, samtidig som de omgås andre barn. Dette er viktig å ta hensyn til når en ser på barnehagepersonalets betydning i forhold til besteforeldrenes rolle overfor barna. Vi så i avsnittet ”Barnehagen versus familien” at barnehagen ikke har overtatt besteforeldrenes rolle, og som vi ser her er det læring og sosialisering som preger barnehagens funksjon.

6.4 Defamilisering eller familisering?

Med så stor andel barn i barnehagen som Norge har i dag, vil det si at familien og slekten blir mindre viktig i hverdagen?

Alle barna i dette datamaterialet går som nevnt i barnehage, men noen begynte litt senere enn andre. Både vanskeligheter med å få barnehageplass og ønske om å ha barnet hjemme lenger var årsaker til det. Når barna var rundt tre-fire år, slik de fleste var ved det siste intervjuet, var alle foreldrene positive til barnehage. Som nevnt tidligere er barnehage førstevalget til omlag halvparten av mødrene til barn i kontantstøttealder om de fritt kunne ha valgt ordning (Pettersen 2003:18). Slik sett er det norske samfunnet preget av defamilisering: flere og flere velger barnehage som omsorgsform for førskolebarn, men omsorgsformen blir da sett i lys av den tradisjonelle og funksjonsdelte kjernefamilien der far var forsørger og mor var husmor.

Selv om flere familier har plassert barnehagepersonalet i samme sirkel som besteforeldrene på nettverkskartet, ser ikke det ut til å ha en sammenheng med besteforeldrenes relasjon til barnebarnet og familien. Omsorgen for barn hører ikke lenger til kun innenfor familien, men dette trenger ikke nødvendigvis å være negativt: forskning viser at barnehage fremmer sosiale ferdigheter gjennom lek og samvær med andre barn (Askland og Sataøen 2000). Barnehagen innehar dermed en annen funksjon enn hva besteforeldrerollen innebærer, og barnehagen vil ikke kunne ta besteforeldrenes plass. Det er lenge siden besteforeldre var en naturlig del av familienes hverdagsliv og hjelp til med det daglige barnepasset. De nære relasjonene har endret seg fra den tidligere storfamilien på 1800-tallet som bodde og arbeidet sammen, til en kombinasjon av slektskap og storfamilie, der mor, far og barn utgjør kjernefamilien, mens besteforeldre og annen slekt utgjør en del av det sosiale nettverket. I tillegg ser det ut til at bestefarrollen er i endring. Evenshaug, Hallen og Hjordemaal (2004) fant at farfar var den som kom dårligst ut i deres undersøkelse, men for mitt materiale forholder dette seg annerledes: Selv om mormor er den mest deltakende er det mange aktive bestefedre her. Mange av bestefedrene utpeker seg ved at de er veldig opptatte av barnebarna. De bryter dermed med stereotypien av bestefedre som passive aktører i familielivet. I Norge har fedrerollen endret seg betraktelig de siste tiårene ved at fedrene kommer mer i fokus og pappapermisjonen har blitt forlenget. Det er mulig dette også påvirker bestefarrollen ved at de blir påvirket av den nye fedrerollen og/eller at bestefedre selv vil delta mer i sine barnebarns liv enn de kanskje gjorde for sine egne barn.

For mange er også venner viktige som hjelp og støtte i familiens hektiske hverdagsliv. I dagens mobile samfunn der familie og slekt ikke nødvendigvis bor i nærheten vil det være naturlig at venner overtar en del av slektens roller. For familier med liten omgang med slekten og/eller lange avstander til nær familie, kan venner være redningen i hverdagen når det gjelder

for eksempel barnevakt. Flere familier har venner som de er ofte sammen med på fritiden, og som også er barnevakter for fokusbarnet. For noen familier kan venner være vel så viktige som slekten, og for noen er de kanskje enda viktigere. De familiene som har plassert venner i den innerste sirkelen, har mindre kontakt med besteforeldrene enn de familiene som ikke har plassert venner der. En ting som er bemerkelsesverdig er at familiene som har plassert venner i den innerste sirkelen ikke har plassert tanter og onkler av barnet i den innerste sirkelen. Og vice versa: de som har plassert tanter og onkler i den innerste sirkelen har ikke plassert venner i denne sirkelen. I ”Intimacy” stiller Jamieson (1998):57 spørsmålet: ”Are good friends all you need?”. Hun mener familie/slekt og venner kan ses på som samme type relasjon³⁹, og i forhold til dette materialet kan det for noen familier se ut til å stemme. Det er ikke nødvendigvis slik at det er kun når slekten er langt unna dette gjelder. Flere av de som har plassert venner i den innerste sirkelen, har flere slektninger boende forholdsvis nære, men likevel er det venner de får støtte av og er mest sosiale med.

Kun en familie har plassert både venner og en onkel i den innerste sirkelen. Denne familien har en liten omgangskrets, og har også plassert alle besteforeldrene i den innerste sirkelen, selv om de selv påpeker de skulle ønske kontakten var bedre, og at besteforeldrene selv tok initiativ til å passe barna. Her kommer viktigheten av kontakt og støtte fra familien i hverdagslivet frem: de fleste familiene setter pris på hjelp og støtte i hverdagen og det gjør også praktiske utfordringer lettere om en har noen som kan trå til om det trengs.

6.5 Oppsummering

I dette kapittelet har jeg tatt for meg barnehagens plass i småbarnsfamiliens hverdagsliv, og jeg har sett på barnehagen versus besteforeldrene i forhold til hvem som passer barnet. Ingen av familiene i dette materialet har sagt de skulle ønske besteforeldrene kunne passet barnebarnet på dagtid. Hjelp til tilsyn av barnet fra besteforeldrene går mer på passe barnet i helger og på kvelder. Dette stemmer overens med funn fra Statistisk Sentral Byrå som i 2003 viste at flertallet av småbarnsforeldre foretrekker barnehagen som tilsynsform på dagtid etter at barnet var blitt ett år (Pettersen 2003:18). De fleste foreldrene i dette materialet påpeker at barnet lærer mye i barnehagen, og mange setter pris på den betydningen barnehagepersonalet har for barnet deres. Det sosiale nettverket barna danner i barnehagen er også viktig for

³⁹ Se punkt 2.7 for mer informasjon om dette.

mange, flere foreldre vil at barnet skal kjenne andre barn når det begynner på skolen. Jeg har tilslutt drøftet defamilisering versus familisering i lys av barnehagens plass i hverdagen.

Barnehagen er en offentlig støttefunksjon som ikke har overtatt rollene innad i familien. I tillegg til at barna går i barnehagen hver dag, hjelper besteforeldre, slekt og venner familiene i hverdagen.

7 Avslutning

Avslutningsvis i denne oppgaven ønsker jeg å oppsummere hovedfunn i oppgaven som belyser de tre forskningsspørsmålene jeg har tatt utgangspunkt i: 1) Hvilke forventninger har barnas foreldre til sine egne foreldres besteforeldrerolle, 2) Hvordan utfører besteforeldrene sine besteforeldreroller, og 3) Hvilken betydning tillegger foreldre barnehagepersonalet, og hvordan vurderer foreldrene betydningen av barnehagepersonalet i forhold til besteforeldrene? Avslutningsvis vil jeg komme med forslag til videre forskning på interessante funn som har dukket opp i arbeidet med datamaterialet.

7.1 Høye forventninger til besteforeldrene?

Denne oppgaven har vist at det er en bred enighet blant foreldrene i materialet om hva besteforeldre burde gjøre i forhold til småbarnsfamilien. Besteforeldre bør være engasjerte i barnebarnet, og helst også aktivt deltakende i hverdagslivet, men uten å bli for påtrengende. Dette stemmer overens med funn fra Hagestads (2006a,b) undersøkelse som viste at både besteforeldre og foreldre mente besteforeldre burde være støttende og til hjelp både i hverdagslivet og i kriser. Foreldrene i datamaterialet ser gjerne at besteforeldrene er barnevakt, og de ønsker at besteforeldrene på eget initiativ skal be om å få passe barnebarnet. Oppfatningen om hva som er passe kontakt varierer fra familie til familie, og det er også avhengig av den fysiske avstanden mellom familien og besteforeldrene. Samtidig har også besteforeldrenes alder og helse betydning: Foreldrene forventer mindre av de som er gamle og har skrantende helse. Foreldrene som mener besteforeldrene tar for liten kontakt, uttrykker et savn etter mer deltakelse, og beskriver skuffelse over lite engasjement. Et av besteforeldreparene reiser bort flere måneder av gangen og har generelt lite kontakt med familien. Svigerdatteren synes det er sårt at barnets besteforeldre sjelden tar kontakt med familien. En annen familie uttrykker det motsatte: de synes besteforeldrene tar for mye kontakt og har sagt fra til besteforeldrene om dette.

Ikke-innblandingsnormen, som både Albrecht (1954) og Cherlin og Furstenberg (1986) påviste i sine studier, kommer spesielt tydelig frem hos en familie som i en periode bodde hos barnets farmor. Foreldrene vil at barnets besteforeldre aksepterer deres regler overfor barnet og holder seg til reglene. Ikke-innblandingsnormen ser likevel ikke ut til å være et generelt

problem ettersom det kun er en familie som nevner dette. Kjønn ser ut til å spille en viss rolle i forventningene til besteforeldrene, men mange av foreldrene snakker om besteforeldrene som et par, og det er dermed ikke alltid lett å skille på om forventningene gjelder for begge besteforeldrene eller kun bestemor eller bestefar. Så lenge en av besteforeldrene i et besteforeldrepar er delaktig ser det ut til å holde for foreldrene. Totalt sett forventer foreldrene at besteforeldrene er oppriktig interessert i barnebarnet, og når besteforeldrene er ved god helse, forventer foreldrene også at de passer barnet, leker med det og er aktiv i relasjonen.

7.2 Besteforeldrerollen – hvordan utføres den?

Hvordan utfører så besteforeldrene sin besteforeldrerolle? Av de 45 besteforeldrene i datamaterialet er ni av dem klassifisert i kategorien supre besteforeldre. De er aktive og deltakende i forhold til barnebarnet, passer det forholdsvis ofte, og gir foreldrene støtte i hverdagen. Disse besteforeldrene oppfyller i forventningene deres egne barn har til deres rolle som besteforeldre. I den neste kategorien, de nære besteforeldrene, er det 16 besteforeldre, og også disse har nær kontakt med barnebarnet. De er litt mindre deltakende i hverdagslivet i forhold til kategorien supre besteforeldrene. De nære hjelper til når de trengs og er en støtte for familien. Den siste kategorien, de distanserte, er den største kategorien, og jeg har delt de inn i to subkategorier: de formelle og de fraværende. Mens de fleste formelle besteforeldrene har liten kontakt med familien på grunn av avstand, bor flere av de fraværende i kortere avstand fra familien, men felles for begge typene er lite kontakt med barnebarnet og familien. Barnebarnet er mindre i fokus blant de distanserte enn blant de supre og de nære besteforeldrene. Det er i familiene med distanserte besteforeldre jeg finner et tydelig savn etter mer kontakt. I forhold til tidligere forskning er mine kategorier en blanding av Neugarten og Weinsteins (1964), Cherlin og Furstenbergs (1985) og Gauthiers (2002) inndeling, men det er den førstnevnte som ligner mest på min inndeling, og det kan ha sammenheng med at alderen på barnebarna er noenlunde like i mitt materiale var i Neugarten og Weinsteins (1964) materiale.

Som tidligere forskning viser (Evenshaug, Hallen og Hjordemaal 2004), er mormor også her den som er mest deltakende: I kategorien supre er det flest mormødre, og ser jeg på både på kategoriene supre og nære er mormor fremdeles oftest representert. Farfar er mer aktiv og deltakende i mitt materiale enn annen forskning har vist. Etter mormor er det flest farfedre i kategorien supre, og i kategoriene supre og nære til sammen er det like mange farfedre som

farmødre. Morfar hevder seg i kategorien nære besteforeldre, men det er likt fordelt på kjønn i kategorien. Noe som er litt uventet er at det er flest farmødre i kategorien distanserte/fraværende besteforeldre: fire av seks er farmødre. At mormor er deltakende kommer ikke som en overraskelse sammenligner en med annen forskning, men at farfar er godt representert i kategorien supre er mer overraskende. Ettersom det er foreldrenes fortellinger som er datamaterialet, er det mulig at de aktive bestefedrene blir fremhevet mer enn de aktive bestemødrene fordi det avviker fra forventningene om tradisjonelle kjønnsroller. Bestemødrenes deltakelse kan bli tatt for gitt, men som nevnt tidligere snakker ofte foreldrene om besteforeldrene som et par, og ikke to individer, og det blir dermed vanskelig å skille på både foreldrenes forventninger i forhold til bestemor og bestefar og også hvem som gjør hva av besteforeldrene.

Foreldrenes forventninger til besteforeldrene kan også påvirke besteforeldrenes bidrag i hverdagen og deres relasjon med barnebarnet, slik vi ser med familien som synes det er for mye kontakt. I denne familien får ikke besteforeldrene muligheten til å være like deltakende som de selv vil og betydningen av en god relasjon mellom foreldrene og besteforeldrene har sammenheng med utførelse av besteforeldrerollen.

Giddens (1992) mener alle nære relasjoner kan representere en ”ren relasjon” – at en er i relasjonen for relasjonens skyld. Mitt materiale støtter ikke opp om dette i forhold til besteforeldre-barnebarnrelasjonen. De fleste besteforeldre-barnebarnrelasjoner i kategoriene supre og nære kan ved enkelthendelser gjenspeile trekk av ”ren relasjon”, men relasjonene er også preget av praktisk nytte. Relasjonen mellom besteforeldre og barnebarnet når barnebarnet er tre-fire år må ses i sammenheng med relasjonen mellom besteforeldrene og barnets foreldre.

7.3 Barnehagen og barnehagepersonalets betydning

Alle barna går i barnehage, og barna omgås dermed andre barnehagebarn og barnehagepersonalet daglig. Veldig mange av familiene plasserer bare familie og slekt i den innerste sirkelen på nettverkskartet, og venner, naboer og barnehagepersonell i den ytterste sirkelen, men det er også noen som har plassert barnehagepersonell i den innerste sirkelen. Foreldrene påpeker at ettersom barna er sammen med barnehagepersonalet hele dagen, knytter barnet seg til dem. Barnehagepersonalet er der for barnet når det trenger trøst og

støtte. Familiene har ulike perspektiver på barnehagepersonalets plass i hverdagslivet. Noen familier setter stor pris på barnehagepersonalets betydning for barnet, mens andre familier fremhever at barnehagen er et pedagogisk sted der barnet kan forberede seg til skolestart. Foreldrene uttrykker også noen negative erfaringer med barnehagen, og foreldrene er da misfornøyde med enten personalet eller det pedagogiske opplegget. Likevel, de fleste familiene ser på barnehagen og de som jobber der som noe mer enn bare barnepass, de forventer mer og de setter pris på den jobben barnehagepersonalet gjør for barnet deres og det barna lærer i barnehagen. I tillegg er det flere som vektlegger det sosiale nettverket barna danner ved å gå i barnehagen, foreldrene vil gjerne at barnet kjenner andre barn som skal begynne på samme skole når den tid kommer. Barnehagen har en annen funksjon i familienes hverdagsliv enn det besteforeldrene har, og det er ikke ut til å være overlapp i funksjonene.

Hvordan inngår besteforeldrene i barnebarnas liv? Et hovedfunn er at besteforeldre fremdeles innehar en viktig rolle i mange familier, men det er likevel store variasjoner i hvor mye besteforeldre hjelper til i hverdagslivet. For noen småbarnsfamilier er hjelp og støtte fra besteforeldre et viktig tilskudd i hverdagen, mens for andre er det tiden utenom hverdagen som er viktig i forhold til besteforeldrene. Bestefedrene, og spesielt farfar, er i dette materialet vel så deltakende som bestemødrene, mens farmor er den som er minst deltakende. Som vi har sett har barnehagen en helt annen betydning for småbarnsfamiliene enn det besteforeldrene har, og barnehagen og besteforeldrene bidrar på ulike områder overfor familiene.

7.4 Videre forskning

Denne oppgaven baserer seg på intervjuer som i hovedsak handler om småbarnsfamiliers hverdagsliv, og ikke om besteforeldre. Underveis i oppgaven har jeg gjort meg mange tanker om hva en kunne gått i dybden på om fokuset i intervjuene var besteforeldre. Spesielt er forskjellen på bestemødre og bestefedre spennende, og også relasjonene mellom generasjonene, både mellom foreldre og besteforeldre, og barnebarn og besteforeldre. I dette materialet er det flere bestefedre som utpeker seg som ”supre” bestefedre, og det kan være interessant å se nærmere på hvordan bestefedrene utfører besteforeldrerollen i forhold til bestemødrene. Per dags dato er det lite forskning på bestefar. I denne oppgaven blir besteforeldrene kategorisert ut i fra foreldrenes forventninger, men det kan selvsagt være at besteforeldrene som ikke blir kategorisert i kategorien supre eller nære besteforeldre selv

synes de er mer enn nok deltakende og gode besteforeldre. I den forbindelse ville det vært interessant å intervju både foreldre og besteforeldre i forhold til forventninger til både besteforeldrerollen og relasjonen mellom barnets foreldre og besteforeldre. Et tydeligere bilde på forventningene i forhold til bestefedrene versus bestemødre vil også være interessant. I tillegg er relasjonen mellom besteforeldre og barnebarn i ulike aldersgrupper spennende. Hva betyr besteforeldre for barnebarnet, og hva betyr barnebarnet for besteforeldrene? Ved å intervju både besteforeldre og barnebarn ville en kunne gått mer i dybden på relasjonene enn det jeg har hatt mulighet til her.

Betydningen av besteforeldre og måter besteforeldrerollen utføres på, kan ses i sammenheng med forskning om familien, og et aktuelt tema er klasse: Stefansen og Farstad (2008) har studert betydningen av klasse i forhold til omsorgsordninger frem til barnet er tre år, og det kunne således vært interessant å studere om foreldrenes og barnebarnets forhold til besteforeldrene har en sammenheng med klasseforskjell i barneoppdragelsen. Et annet fokus kan være om foreldrenes og besteforeldrenes yrkesdeltakelse har en innvirkning på relasjonene og besteforeldrerollen. Som påpekt tidligere i oppgaven har kvinners yrkesdeltakelse og utdanning påvirkning på hvor likestilte samboende par er (Kjeldstad og Lappegård 2010:70), og hvordan ulike familiemønstre –tradisjonelle eller likestilte - påvirker besteforeldrerollen og relasjonene kan også være et aktuelt tema. Besteforeldre er et spennende forskningstema og få studier har blitt utført i Norge. Potensialet for flere studier er dermed stort.

Litteraturliste

- Albrecht, Ruth (1954), "The Parental Responsibilities of Grandparents Author", i *Marriage and Family Living*, Vol. 16, No. 3, s. 201-204. Published by National Council on Family Relations. Tilgjengelig fra: JSTOR Arts and Sciences 2
- Andenæs, Agnes (2002), "Når det selvfølgelige faller bort, Om besteforeldreskapet i utsatte familier", i (Red.) Kirsten Thorsen & Ruth Toverud *Kulturpsykologi. Bevegelser i livsløp*. Oslo: Universitetsforlaget
- Askland, Leif & Svein Ole Sataøen (2000), *Å høyre til. Utviklingspsykologiske perspektiv på barns oppvekst*. Oslo: Gyldendal Akademisk
- Bengtson, Vern L. (2001), "Beyond the nuclear family. The increasing importance of multigenerational bonds", i *Journal of Marriage and Family*, 63, s. 1-16. Tilgjengelig fra: Wiley Online Library
- Bott, Elisabeth (1957), *Family and social network. Roles, Norms, and External Relationships in Ordinary Urban Families*. New York: The free press. A division of Macmillan Publishing CO., Inc.
- Burgess, Ernest W. (1960), *Aging in western societies*. Chicago: University of Chicago Press
- Bø, Inge (1993), *Folks sosiale landskaper. En innføring i sosiale nettverk*. Otta: TANO AS
- Cherlin, Andrew J. & Frank F. Furstenberg, Jr. (1985), "Styles and Strategies of grandparenting", i (Red.), Vern L. Bengtson and Joan F. Robertson *Grandparenthood*. Beverly Hills: SAGE Publications
- Cherlin, Andrew J & Frank F. Furstenberg, Jr. (1986), *The New American Grandparent. A Place in the Family, A life Apart*. New York: Basic Books, Inc., Publishers
- Ellingsæter, Anne Lise (2004), "Tidskrise i familien?", i (Red.) Anne Lise Ellingsæter & Arnlaug Leira *Velferdsstaten og familien. Utfordringer og dilemmaer*. Oslo: Gyldendal Akademisk
- Esping-Andersen, Gøsta (1999), *Social Foundations of Postindustrial Economies*. Oxford: Oxford University Press

- Evenshaug, Oddbjørn (2002), "Besteforeldreskapet i forandring", i *Prismet. Pedagogisk tidsskrift* 53(6), s. 239-246. Oslo: Institutt for Kristen Oppsending i samarbeid med Universitetsforlaget AS
- Evenshaug, Oddbjørn, Hallen, Dag & Finn Hjordemaal (2002), "Bør besteforeldrene ha noe å si?", i *Prismet. Pedagogisk tidsskrift* 53(6), s. 239-246. Oslo: Institutt for Kristen Oppsending i samarbeid med Universitetsforlaget AS
- Evenshaug, Oddbjørn, Hallen, Dag & Finn Hjordemaal (2003), *Besteforeldreskapet i familiepedagogisk perspektiv*. Oslo: Universitetet i Oslo, Pedagogisk forskningsinstitutt
- Evenshaug, Oddbjørn, Hallen, Dag & Finn Hjordemaal, (2004), "Kjønnforskjeller i forholdet besteforeldre-foreldre-barnebarn", i *Barn*, 22, nr. 2, s. 9-25. Dragvoll: NTNU, Norsk senter for barneforskning
- Frazier, E. Franklin, (1939), *The Negro family in the United States*. Chicago: University of Chicago Press
- Frønes, Ivar (2008), "Sosial kompetanse, samfunnsutvikling og sosialisering", i *Barn* 2008, nr. 1. Trondheim: Norsk senter for barneforskning, NTNU
- Fyrand, Live (2005), *Sosialt nettverk. Teori og praksis*. Oslo: Universitetsforlaget
- Gauthier, Anne (2002), "The Role of Grandparents", i *Current Sociology* 2002 (50), s. 295-307. London: SAGE Publications. Tilgjengelig fra: SAGE Publications
- Gautun, Heidi (1990), *Eldre kvinner som ressurspersoner for voksne barn med foreldreforpliktelser. En studie av solidaritet mellom generasjoner*. Hovedoppgave i sosiologi. Oslo: Universitetet i Oslo, Instituttet for sosiologi
- George, Linda K. (1993), "Sociological Perspectives on Life Transitions", i *Annual Review of Sociology*, Vol. 19 (1993), s. 353-373. Tilgjengelig fra: JSTOR Arts and Sciences 1
- Giddens, Anthony (1992), *The Transformation of Intimacy. Sexuality, Love and Eroticism in Modern Societies*. Oxford: Polity Press in association with Blackwell Publishers Ltd
- Hagestad, Gunhild. O (1991), *Familiers Alders- og Generasjonsstruktur*. Oslo, Universitetet i Oslo: Institutt for sosiologi

- Hagestad, Gunhild. O (2004). *Noen hovedfunn fra del I av Besteforeldrestudien*. Prosjektnr. 150223/530. Upublisert materiale
- Hagestad, Gunhild O. (2006a), "Transfers between Grandparents and Grandchildren, The Importance of Taking a Three-Generation Perspective", i *Zeitschrift für Familienforschung*, 18 Jahrg., Heft 3, s. 315-332. URL: <http://www.zeitschrift-fuer-familienforschung.de/pdf/2006-3-hagestad.pdf>
- Hagestad, Gunhild O. (2006b), *Besteforeldre og barns oppvekstvilkår: Et tregenerasjonsperspektiv*. Prosjektnr.: 51002. URL: <http://www.nova.no/id/217.0> [Lesedato: 23.03.2009]
- Hagestad, Gunhild O. & Katharina Herlofson (2009a), "Dagens besteforeldre. Småbarnsfamiliens støttespillere", i *Samfunnsspeilet*, 23(1), s. 92-94. URL: <http://www.ssb.no/ssp/utg/200901/ssp.pdf> [Lesedato: 20.03.2009]
- Hagestad, Gunhild O. & Katharina Herlofson (2009b), "Besteforeldreroller i endring, Gyngestol, golf eller generasjonsressurs?", i *Magasinet voksne for barn*, 2009(5), s.10-13. URL: http://www.vfb.no/xp/pub/mx/filer/WEB_MagVfB_0509_482539.pdf [Lesedato:14.10.2010]
- Hagestad, Gunhild O. & Katharina Herlofson (2009c), "Moderne besteforeldre, Velferdsstatens heimevern?", i *Aldring og livsløp*, 2009(3-4), s. 44-47. URL: http://www.nova.no/asset/3909/1/3909_1.pdf
- Hallen, Dag (2002), "Besteforeldrenes rolle og betydning", i *Prismet. Pedagogisk tidsskrift* 53(6), s. 247-254. Oslo: Institutt for Kristen Oppsending i samarbeid med Universitetsforlaget AS
- Hanks, Roma Stovall (2001), "'Grandma, what big teeth you have!': The social construction of grandparenting in American business and academe", i *Journal of Family Issues*, Vol 22, No.5, s. 652-676. Tilgjengelig fra: Sage Publications
- Hjardemaal, Finn (2002), "Besteforeldreforskning: Noen utviklingstrekk", i *Prismet. Pedagogisk tidsskrift* 53(6), s. 255-262. Oslo: Institutt for Kristen Oppsending i samarbeid med Universitetsforlaget AS

- Holter, Øystein G. (1999), "Mannsforskning I Norge. En forskningsoversikt", på *Kilden. Informasjonssenter for kjønnsforskning*, 24.02.1999.URL:
http://kilden.forskningsradet.no/artikkel/vis.html?tid=36371&within_tid=36369
- Jamieson, Lynn (1998), *Intimacy. Personal Relationships in Modern Societies*. Cambrigde: Polity Press in association with Blackwell Publishers Ltd.
- Jamieson, Lynn (1999), "Intimacy Transformed? A Critical Look at the 'Pure Relationship'", i *Sociology* 1999, 33, s. 477-494. Tilgjengelig fra: SAGE Publications
- Kivett, Vira R. (1998), "Transactions in grandparents' lives, effects on the grandparent role", i (Red.) Maximiliane Szinovácz *Handbook on grandparenthood*. Westport, Connecticut: Greenwood Press
- Kjelstad, Randi & Trude Lappegård (2010), "Holdninger til kjønnsroller og likestillingspraksis hjemme: Mindre samsvar blant kvinner enn menn", i *Samfunnsspeilet* nr.4/ 2010, Statistisk Sentralbyrå. URL:
<http://www.ssb.no/ssp/utg/201004/10/> [Lesedato: 16.04.11]
- Kvale, Steinar (2001), *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Gyldendal Akademisk
- Leira, Arnlaug (2004), "Omsorgsstaten og familien", i (Red.) Anne Lise Ellingsæter & Arnlaug Leira *Velferdsstaten og familien. Utfordringer og dilemmaer*. Oslo: Gyldendal Akademisk
- Levin, Irene og Jan Trost (1996), *Å forstå hverdagen: med et symbolsk interaksjonistisk perspektiv*. Oslo: TANO
- Mead, George H. (1934), *Mind, self, and society. From the Standpoint of a Social Behaviorist*. Edited and with an introduction by Charles W. Morris. Chicago: The University of Chicago Press.
- Neugarten, Bernice L. & Karol K. Weinstein (1964), "The Changing American Grandparent", i *Journal of Marriage and the Family*, Vol. 26, No. 2 (May, 1964), s. 199-204. Tilgjengelig fra: JSTOR Arts and Sciences 2

- Parsons, Talcott & Robert F. Bales (1955), *Family, Socialization and Interaction Process* in collaboration with James Olds, Morris Zelditch Jr., & Philip E. Slater. Glencoe, Illinois: The Free Press
- Pashos, Alexander (2000), "Does paternal uncertainty explain discriminative grandparental solicitude? A cross-cultural study in Greece and Germany", i *Evolution and human behavior*, volume 21, issue 2, s. 97-109. Tilgjengelig fra: Elsevier
- Pettersen, Silje Vatne (2003), *Barnefamiliers tilsynsordninger, yrkesdeltakelse og bruk av kontantstøtte våren 2002*. Statistisk sentral byrå, rapport 2003/9. Tilgjengelig fra: http://www.ssb.no/emner/03/04/rapp_kontantstotte/rapp_200309/rapp_200309.pdf
- Schiefloe, Per Morten (1990), *Sosiale nettverk; Byliv og nærmiljø*. Dragvoll: Allforsk AVH Senter for samfunnsforskning
- Silverstein, Merril, Giarrusso, Roseann & Vern L. Bengtson (1998), "Intergenerational solidarity and the grandparent role", i (Red.) Maximiliane Szinovácz *Handbook on grandparenthood*. Westport, Connecticut: Greenwood Press
- Sivertsen, Randi K. (2006), *Postmoderne bestemødre: dannelsen av en rolle i tid og rom: en kvalitativ studie av et utvalg bestemødre født under den store babyboomen på begynnelsen av 1950*. Hovedoppgave i sosiologi. Universitetet i Tromsø og Høgskolen i Bodø
- Skrede, Kari (2004), "Familiepolitikken grense – ved "likestilling light"?", i (Red.) Anne Lise Ellingsæter & Arnlaug Leira *Velferdsstaten og familien. Utfordringer og dilemmaer*. Oslo: Gyldendal Akademisk
- Smith, Peter K. (1991), *The psychology of Grandparenthood*. London: Routledge
- Stefansen, Kari & Gunhild Farstad (2008), "Småbarnsforeldres omsorgsprosjekter. Betydningen av klasse", i *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 49(3), s. 343-374. Oslo: Universitetsforlaget
- Sticker, Elisabeth J. (1991), "The importance of grandparenthood during the life cycle in Germany", i (Red.) Peter K. Smith *The psychology of Grandparenthood*. London: Routledge

- Szinovácz, Maximiliane E., (1998), *Handbook on grandparenthood*. Westport, Connecticut: Greenwood press
- Thagaard, Tove (1998), *Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitative metoder*. Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS
- Tinsley, Barbara J. & Ross Parke (1987), "Grandparents as interactive and social support agents for families with young infants", i *International Journal of Aging and Human Development* 25, s. 259-277. Tilgjengelig fra: Metapress Baywood Publishing Company
- Ugreninov, Elisabeth (2005), "Dessertgenerasjonen; lever lenger og jobber kortere", i *Samfunnsspeilet* nr. 5/2005, Statistisk Sentralbyrå. URL: <http://www.ssb.no/samfunnsspeilet/utg/200505/02/art-2005-11-08-01.html>, [Lesedato: 05.05.09]
- Von Hentig, Hans (1946), "The sociological function of the grandmother", i *Social Forces*, 24, 389-392. North Carolina, The University of North Carolina Press. Tilgjengelig fra: JSTOR Arts and Sciences 2
- Wetlesen, Tone Schou (2000), *Å gi videre. Kultur og oppdragelse i familien*. Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS
- Widerberg, Karin (2005), "Kap. 31: Køn og samfund", i (Red.) Kaspersen, Lars Bo & Andersen, Heine *Klassisk og moderne samfunnsteori*, ss 594-621. København: Hans Reitzels forlag

Litteraturliste for internettkilder

- Lovdata, Barnehageloven: LOV 2005-06-17 nr 64: Lov om barnehager (barnehageloven). URL: <http://www.lovdata.no/all/hl-20050617-064.html>
- NESH - Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora. *Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi*. B. Hensyn til personer (5-19). 14. Krav om konfidensialitet. Publisert 19.05.2009. URL: <http://www.etikkom.no/no/Forskningsetikk/Etiske-retningslinjer/Samfunnsvitenskap-jus-og-humaniora/B-Hensyn-til-personer-5---19/14-Krav-om-konfidensialitet/>

NOU 2010, 8, "Med forskertrang og lekelyst. Systematisk pedagogisk tilbud til alle førskolebarn" Utredning fra utvalg oppnevnt ved kongelig resolusjon 19. juni 2009.

Avgitt til Kunnskapsdepartementet 1. oktober 2010. URL:

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/kd/dok/nouer/2010/nou-2010-8/13.html?id=616273>

NOVA: "Omsorgskarrierer og dagligliv for barn under 3 år", Prosjektnr.: 4130401. URL:

<http://www.nova.no/index.gan?id=12310&subid=0>

PULS: "Selvopptatte pensjonister?" NRK Nett-TV. URL:

<http://www1.nrk.no/nett-tv/indeks/80696>, 04.12.2006, [Lesedato: 20.03.2009]

Regjeringen, "Vi bygger framtidens Norge", pressemelding 20.10.2010, Nr. 139/10. URL:

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/smk/presSESenter/pressemeldinger/2010/fremtida.html?id=621439>

Regjeringen, Kunnskapsdepartementets hjemmeside. Tema: barnehager. URL:

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/kd/tema/barnehager.html?id=1029>

SSB: Barn i barnehager, etter oppholdstid per uke og ulike aldersgrupper. 2009. Tilgjengelig

fra: <http://www.ssb.no/barnehager/tab-2010-06-15-04.html> [Lesedato: 31.01.2011]

SSB: Barnehager. Endelige tall, 2009. Flere minoritetsspråklige barn i barnehage.

Tilgjengelig fra: <http://www.ssb.no/barnehager/> [Lesedato: 30.01.2011]

SSB: Befolkningsstatistikk. Fødte 2010. Stabile fødselstall. Tilgjengelig fra:

<http://www.ssb.no/emner/02/02/10/fodte/> [Lesedato: 02.05.2011]

Store Norske Leksikon, http://www.snl.no/rolle/sosiologi,_psykologi [Lesedato: 22.12.2010]

Alle kilder som er brukt i denne oppgaven er oppgitt.

Antall ord i denne oppgaven: 34.347 ord